

Heli Hyvönen

LÄHELLÄ MUTTA NIIN KAUKANA

Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen
ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä

TURUN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF TURKU

Itämeren alueen integraation ja
vuorovaikutuksen tutkijakoulu

Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 51/2009

Julkaisija:

VL-Markkinointi Oy

Kalevankatu 16 A
PL 849, 00101 HELSINKI

© Kirjoittaja, VL-Markkinointi Oy ja Väestöliitto

Väestöliitto

Väestöntutkimuslaitos

Kalevankatu 16 B, 1.krs.
PL 849, 00101 Helsinki
Puh. (09) 228 050, Fax (09) 6121211
www.vaestoliitto.fi

ISBN 978-952-226-034-5 (nid.)

ISBN 978-952-226035-2 (PDF)

ISSN 0357-4725

Helsinki 2009

Sisälllys

Esipuhe	5
Tiivistelmä	7
Abstract.....	10
Luettelo alkuperäisistä artikkeleista.....	12
1. JOHDANTO	13
1.1. Siirtolaisuus ja kansainvälinen liikkuvuus nykyaikana.....	13
1.2. Maastamuutto ja maahanmuutto Suomessa ja Virossa	17
1.2.1. Suomi	17
1.2.2. Viro.....	18
1.3. Naisen asema suomalaisessa ja virolaisessa yhteiskunnassa..	20
1.4. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	22
2. TEOREETTINEN VIIITEKEHYS.....	27
2.1. Siirtolaisuutta selittävät makroteoriat.....	27
2.2. Sukupuoli tarkastelun lähtökohtana.....	30
2.3. Maahanmuuttajanaiset ja äitiys	31
2.4. Maahanmuuton akkulturaatioteoria (Berry'n malli)	34
2.5. Sosiaalisten verkostojen teoria (Granovetter)	38
3. AIEMMAT TUTKIMUKSET SIIRTOLAISUUDESTA	41
3.1. Maahanmuutto historiallisessa kontekstissa	41
3.2. Maahanmuuttajanaisten moninaiset lähtökohdat.....	43
4. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS.....	45
4.1. Aineiston profiili.....	47
4.2. Tutkijan asemani ja suhteeni haastateltaviin.....	48
4.3. Havainnointi	52
4.4. Haastattelujen analyysi ja tulosten kirjoittaminen	53
4.5. Tutkimuksen eettiset kysymykset.....	55
5. KESKUSTELUA TULOKSISTA.....	57
5.1. Erilaiset odotukset	58
5.2. Akkulturaatio ja sosiaaliset verkostot	61
5.2.1. Lähtömaan vahvat siteet	63
5.2.2. Asuinmaan heikot siteet.....	66
5.2.3. Heikkojen ja vahvojen siteiden välissä	67
5.3. Uusi maa, uudenlaiset äitiyden käytänteet?	68
5.4. Muutokset perheen sisäisessä dynamiikassa	72

6. LOPUKSI	75
6.1. Yhteenvetoa	75
6.2. Pohdintaa metodologisista ja teoreettisista valinnoista	78
6.3. Pohdintaa tutkimuksen toteuttamisesta ja ideoita jatkotutkimuksiin.....	83
 Lähteet.....	 86
Haastattelukysymykset.....	98
Haastatelluille lähetetty rekryointikirje	100
Haastateltujen demografiset tiedot.....	101
 Alkuperäiset artikkelit	 103

Esipuhe

Inspiraatio tähän tutkimukseen syntyi keväällä 2004, jolloin asuin puoli vuotta Nicaraguassa paikallisen perheen luona. Isäntäperheeseeni kuului äiti, isoisa sekä aikuisuuden kynnyksellä oleva tytär. Toisen, murrosiässä olevan tyttärensä isäntäperheeni äiti oli lähettänyt oman siskonsa mukana Englantiin. Äiti ja tytär eivät olleet tavanneet yli kolmeen vuoteen mutta pitivät yhteyttä kirjeitse ja puhelimitse viikoittain. Omasta näkökulmastani käytäntö oli erittäin mielenkiintoinen – minun oli suorastaan vaikea ymmärtää ratkaisua, jonka takana oli äidin halu taata tyttärelleen parempi tulevaisuus. Kulttuurisesti ratkaisu oli siis minulle vieras, vaikka pystyin ymmärtämään sen siinä kontekstissa: Nicaraguassa palkkataso on matala, esimerkiksi lääkärin keskipalkka on vain sata dollaria kuukaudessa. Englannissa hankitun tutkinnon avulla tytär pystyisi saavuttamaan huomattavasti korkeamman tulotason ja myös lähettämään rahaa äidilleen sekä sisarelleen kotimaahan.

Espanjan kielen taitoni kartuttua minulle selvisi, että monissa latinalaisen Amerikan maissa on tavallista, että naiset jättävät lapsensa sukulaistensa hoitoon ja muuttavat yksin joko Yhdysvaltoihin tai Costa Ricaan työskennelläkseen koti-apulaisena. Kotimaahan lähetettävien raha-avustusten avulla he mahdollistavat lastensa koulunkäynnin sekä lähettävät heille lahjoja, joita heillä ei muuten olisi varaa ostaa. Suomeen palattuani perehdyin aihepiiristä tehtyihin tutkimuksiin ja minulle alkoi hahmottua, että kyseessä on maailmanlaajuinen ilmiö. Latinalaisen Amerikan lisäksi esimerkiksi monissa Aasian maissa on vastaavanlainen käytäntö yleinen. Aloin pohtia äitiyden ja maahanmuuton välistä suhdetta. Erityisesti minua kiinnosti, miten ympäröivässä yhteiskunnassa vallitsevat normit sekä sosiaalipoliittiset interventiot vaikuttavat äitiyteen ja äitiyden strategioiden muovautumiseen, ja millainen vaikutus maahanmuutolla on tähän. Tätä kautta myös oma tutkimusprojekti alkoi hahmottua ja moninaisten vaiheiden jälkeen päädyin tarkastelemaan naisten, erityisesti pienten lasten äitien muuttoliikettä Suomen ja Viron välillä.

Virossa asuvia suomalaisia ei ole aiemmin tutkittu, eikä tiedossani ole muutenkaan vastaavaa tutkimusta, jossa olisi tarkasteltu vastavuoroista muuttoliikettä kahden yhtä lähellä olevan maan välillä. Suomessa asuvien virolaisten tutkiminen puoltaa paikkaansa, sillä heitä on tutkittu vähemmän kuin esimerkiksi venäläisiä. Kuitenkin heidän kokemuksiensa ja odotuksiensa ymmärtäminen on yhteiskunnallisesti tärkeitä sekä sosiaalisesti että taloudellisesti mitattuna, sillä he muodostavat Suomen toiseksi suurimman maahanmuuttajaryhmän. Näin ollen käsillä oleva tutkimus täydentää ja tarkentaa aiemmin tehtyjä, Suomessa asuvia virolaisia käsitteleviä tutkimuksia.

Kokonaisuudessaan tutkimuksen tekeminen on ollut mielenkiintoinen ja haastava prosessi. Sen eri vaiheissa olen saanut apua, tukea, kommentteja ja palautetta monilta eri tahoilta. Kulloinkin keskeisten kysymysten tarkasteleminen yhdessä muiden kanssa on ollut opettavaista ja auttanut syventämään ja tarkentamaan lähestymistapojani. Koen saaneeni sopivassa määrin tukea ja sopivassa määrin vapautta oman ajatteluni kehittämiseen. Haluan kiittää seuraavia henkilöitä ja tahoja, jotka ovat antaneet oman panoksensa sen eteen, että olen saanut tämän tutkimuksen päätökseen:

Tulevaa vastaväittäjää *Airi Alina Allastetta* Tallinnan yliopistosta kiitän siitä, että hän on suostunut tarkastelemaan työtäni sekä toimimaan vastaväittäjänä.

Esitarkastajia *Minna Säävälää* ja *Arno Tanneria* kiitän huolellisesta ja perinpohjaisesta paneutumisesta tutkimukseeni sekä tarkoista ja kokonaisuutta täsmen-tävistä kommentteista. Koin kommenttinne rohkaiseviksi ja ne olivat suurena apuna työni viimeistelyssä, erityisesti tulosteni teoretisoimisessa.

Ohjaajiani *Anna Rotkirchia* ja *Leeni Hanssonia* kiitän saamastani monipuolisesta ohjauksesta, neuvoista ja tuesta. Anna toimi tutkimukseni ohjaajana alusta loppuun asti. Olen voinut kääntyä hänen puoleensa aina kun olen tarvinnut apua. Kiitos siitä. Leeniä kiitän kiinnostuksesta tutkimustani kohtaan sekä Viroon ja virolaisuuteen liittyvästä asiantuntemuksesta erityisesti tutkimukseni alkuvaiheissa.

Erityisen suuret ja lämpimät kiitokset haluan osoittaa *niille naisille, jotka tekivät tämän tutkimuksen mahdolliseksi osallistumalla haastatteluun*. Arvostan sitä, että he olivat valmiita antamaan aikaansa ja jakamaan elämänsä kanssani. On ollut mielenkiintoista ja avartavaa kuulla heidän kokemuksiaan ja ajatuksiaan. Matka, jonka olen kulkenut tarinoidenne kanssa, on ollut mielenkiintoinen ja haastava. Olen oppinut teidän kauttanne paljon paitsi tutkimuksen tekemisestä, myös elämästä.

Olen myös kiitollinen kaikille niille tahoille, jotka ovat lukeneet ja kommentoineet tutkimukseni osajulkaisuja. Erityisesti haluan kiittää *niitä itselleni anonyymeina säilyneitä refereitä, joiden rakentavien kommenttien perusteella on ollut mahdollista viimeistellä kirjoittamiani artikkeleita*. Heidän palautteestaan olen myös oppinut paljon tutkimuksen tekemisestä ja artikkelien kirjoittamisesta.

Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan, sittemmin yhteiskuntapolitiikan laitoksen, erityisesti toisen ja kolmannen kerroksen väkeä kiitän mukavasta työtovereudesta. Teidän kanssanne käydyt lounas- ja kahvihuonekeskustelut ovat tuoneet mukavaa vaihtelua muuten niin itsenäiseen ja pitkäjänteiseen puurtamiseen tutkimuksen parissa. Kiitän myös yhteiskuntapolitiikan ja sosiologian laitosten yhteisen nk. Step-tutkijaseminaarin osallistujia kriittisistä, syvällisistä ja kannustavista kommentteista. Erityisesti kiitän seminaarin johtajina toimineita *Risto Eräsaarta, Riitta Jallinojaa, Anssi Peräkylää* ja *Arto Noroa*. Risto Eräsaarta kiitän myös yhteenvetoni nopeasta ja huolellisesta lukemisesta ja kommentoinnista. Erityisen lämpimästi kiitän *Antti Karistoa*, jonka henkinen tuki ohjasi minua tekemään tutkimusta pro gradu -vaiheesta lähtien. Kiitos, että luit ja arvokkaalla tavalla kommentoit käsikirjoitustani sen loppuvaiheessa ja kiitos, että suostuit toimimaan kustoksenani. Kiitän myös Reproductive Health and Fertility (REFER) -konsortion väkeä sekä Referin ja Väestöliiton yhteisen syntyvyysseminaarin osallistujia heiltä saamistani kommentteista. *Stina Fågelia* kiitän lämpimästi käsikirjoitukseni kielenhuollosta sekä *Mika Takojaa* sisäsivujen taitosta! *Otto Paakkaselle* kiitokset kansien suunnittelusta.

Turun yliopiston Itämeren integraation ja vuorovaikutuksen tutkijakoulun rehtori *Keijo Virtasta* sekä johtoryhmän jäseniä, erityisesti *Ismo Söderlingiä* kiitän monipuolisesta, tutkimukseni edistymisen näkökulmasta ensiarvoisen tärkeästä, tuesta. Ismon suhtautuminen tutkimustani kohtaan on ollut hyvin kannustava ja hän jaksoi uskoa kykyihini myös silloin, kun itsestäni tuntui, että olin ajautunut umpikujaan. Tutkimukseni eri vaiheissa olen saanut häneltä runsaasti rakentavia kommentteja sekä käytännön neuvoja. Kiitän myös muita tutkijakoulutettavia mukavasta yhteistyöstä. Erityisesti mie-

leeni jäi Liettuassa kesällä 2008 järjestetty kesäkoulu, joka tarjosi mahdollisuuden paitsi monipuoliseen keskusteluun, myös tutustumiseen Itämeren alueen nähtävyyksiin.

Tuomas Martikaista, Marja Tiilikaista, Lena Närettä ja Meri Larivaaraa sekä kaikkia muita henkilöitä, jotka ovat lukeneet ja kommentoineet tutkimustani sen eri vaiheissa kiitän huolellisesta ja asiantuntevasta palautteesta. Kommenttinne ovat olleet rakentavia ja niiden avulla on ollut mahdollista tarkentaa kysymyksenasetteluani ja lähestymistapaani. *Anna-Maria Isolaa* kiitän mukavasta työhuonetoveruudesta. *Maria Häkkistä* kiitän kannustuksesta ja ulkopuolisesta konsultaatiosta tutkimukselleni. *Vanhempiani, muita sukulaisiani sekä runsaslukuista ystäväjoukkoani* (erityisesti Costa del Solin yhteisöä) kiitän tuesta ja työn ulkopuolisesta sosiaalisesta kanssakäymisestä, jotka ovat tuoneet iloa arkeeni ja jaksamista elämääni. Luojaani kiitän siitä, että Hän teki oman osuutensa tämän tutkimuksen mahdollistamiseksi – ja ennen kaikkea siitä, että tämä tutkimus vihdoinkin valmistui!

Rahoituksesta kiitän:

Itämeren integraation ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tutkijakoulua, Helsingin yliopiston rahastoja, Suomen Kulttuurirahastoa, Suomalaista Konkordia-liittoa, Oskar Öflundin Säätiötä, Suomen Akatemian Refer -projektia 2004–07 (päättös nro 208186) sekä Gentrans -projektia 2006–2009 (päättös nro 1109781), Emil Aaltosen Säätiötä, Kansan Sivistysrahastoa, kansainvälisen henkilöväihdon keskus CIMOa ja Step-tutkijakoulua.

Tutvumine Eesti ja eestlastega on olnud minu jaoks huvitav ja laiendav kogemus. Täna eestlannasid keda ma intervjuerisin selle eest, et nad lasid mind oma ellu ja aitasid laiendada mu maailmapilti. Täna ka kõiki muid eesti osapooli, kes on aidanud kaasa käesoleva uurimuse erinevates staadiumites.

I would like to express my most sincere gratitude to *Katy Gardner*, who was responsible for my studies at the University of Sussex. The course 'Transnational migration and Diaspora' provided new and interesting views for the field of immigration and helped to develop my scientific thinking.

Ann-Meike Fechter from the University of Sussex I thank for commenting the manuscript.

IMISCOE –network of Excellence, especially the director of Cluster C8 *Russell King* as well as *Carol and Alex Stepic* I thank for the interesting discussions at the conferences and the possibility to get acquainted with other researchers in the same research field.

Finalmente, quiero agradecer a mi querida Gonita, quien fue mi madre anfitriona en Nicaragua, por todas las interesantes discusiones sobre inmigración y maternidad. Disfruté haber aprendido y conocido nuevos aspectos de la vida, y también el haber realizado esta investigación.

Särkisalmella Eemelin päivänä 30.8.2009

Heli Hyvönen

Tiivistelmä

Maahanmuutosta on tullut yksi ajankohtaisimmista kansainvälisistä ilmiöistä. Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna maahanmuuttajien määrä on kaksinkertaistunut viimeisten 20 vuoden aikana, ja muuttoliikkeet ovat muuttuneet niin moninaisiksi, että niitä on kuvattu ”kaaokseksi”. Myös naisten määrä ja merkitys maahanmuuttajina ovat lisääntyneet, ja heidän muuttoliikkeisiinsä on alettu kiinnittää aiempaa enemmän huomiota.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan naisten, erityisesti pienten lasten äitien, maahanmuuttoa Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä molempiin suuntiin. Aineisto koostuu 24 suomalaisen ja 24 virolaisen syvähaastatteluista, jotka tehtiin vuonna 2005. Tarkastelun kohteena olivat naisten odotukset ja kokemukset uudesta asuinmaasta, akkulturaatio eli uuteen ympäristöön asettautuminen, sosiaaliset verkostot lähtö- ja tulomaassa sekä äitiyden mallit maastamuuton jälkeen. Pääasiallinen tutkimuskysymys oli: Mitkä tekijät vaikuttavat maahanmuuttajanaisten sosiaalisten suhteiden muodostumiseen ja sitä kautta äitiyden strategioiden muotoutumiseen sekä perheen sisäiseen työnjakoon uudessa asuinmaassa?

Tutkimus koostuu neljästä aiemmin julkaistusta artikkelista sekä yhteenvetoluvusta.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että suomalaiset ja virolaiset naiset muuttivat eri syistä ja eri ajankohtina, lisäksi heidän muuttonsa muodot olivat erilaiset. Virolaisten muutto ajoittui pääosin 1990-luvulle, ja suurin osa oli aikeissa palata lähtömaahan myöhemmin. Maahanmuuttoviranomaisille ilmoitetusta muuttosyystä riippumatta heidän tärkeimpiä syitään muutolle olivat usein toive rauhallisemmasta elinympäristöstä ja paremmista ansiotuloista. Vain neljä virolaista naista muutti yhdessä virolaisen miehensä kanssa, mutta kaksi kolmasosaa suomalaisen kanssa solmitun avioliiton vuoksi. Suomalaisten naisten muutto sen sijaan ajoittui pääsääntöisesti 2000-luvulle, ja suurin osa naisista muutti joko yhdessä perheensä kanssa puolison työkomennuksen vuoksi tai yksin omien opintojensa vuoksi. Useimmissa tapauksissa muutto oli väliaikainen, naisen tai hänen miehensä uralla etenemistä edesauttava ratkaisu. Koska suomalais- ja virolaisnaisten muuttoon johtaneet syyt olivat erilaisia, myös heidän odotuksensa uudesta asuinmaasta sekä asemansa poikkesivat toisistaan. Suomalaisten muuttajien tilanne oli lähtökohtaisesti parempi sekä sosiaalisesti että taloudellisesti.

Muuton syy vaikutti asuinmaan yhteiskuntaan orientoitumiseen. Virolaiset sekä avioliiton tai omien opintojensa vuoksi muuttaneet suomalaiset pyrkivät heti muuton alkuvaiheesta lähtien aktiivisesti luomaan institutionaalisia ja sosiaalisia siteitä uuden asuinmaansa yhteiskuntaan. Sen sijaan työkomennuksensa vuoksi muuttaneilla suomalaisnaisilla oli vähän kontakteja virolaiseen yhteiskuntaan, ja heidän sosiaaliset verkostonsa koostuivat muista suomalaisista. Lisäksi he ylläpitivät vahvoja institutionaalisia ja taloudellisia siteitä Suomeen, minkä vuoksi heillä

ei ollut tarvetta kiinnittyä virolaiseen yhteiskuntaan. Myös uuteen asuinmaahan integroituneet sekä suomalais- että virolaisnaiset ylläpitivät tiiviitä sosiaalisia suhteita lähtömaahan.

Lasten syntymän myötä uuteen asuinmaahan integroituneet naiset käyttivät erilaisia lapsiperheille suunnattuja palveluita. Ne välittivät osaltaan käsityksiä ympäröivässä yhteiskunnassa vallitsevasta tavasta suhtautua lapsiin sekä äiteihin kohdistuvista odotuksista, jotka osittain eroavat Suomessa ja Virossa.

Muuttosyyistä ja lähtömaasta riippumatta maastamuutto vaikutti sekä äitiyden toimintatapoihin että perheiden sisäiseen dynamiikkaan ja tasa-arvoon. Suurin osa virolaisnaisista joutui luopumaan sukulaisilta saamastaan lastenhoitoavusta, joka ennen maastamuuttoa oli ollut jopa päivittäistä. Tosin suomalaisen miehen kanssa avioituneet saivat apua puolisoltaan ja joskus myös tämän sukulaisilta. Sen sijaan puolison työkomennuksen vuoksi muuttaneilla suomalaisilla naisilla tilanne oli päinvastainen, sillä vastuu kodin- ja lastenhoidosta jäi pääosin heille, joskin heillä oli mahdollisuus ostaa kotiapua. Siten uuteen maahan integroituneet naiset joutuivat muodostamaan omanlaisensa käsityksen äitiydestä sovittamalla yhteen lähtö- ja asuinmaan malleja. Sen sijaan puolison työkomennuksen vuoksi muuttaneille naisille kotiäitinä toimiminen haastoi aiemmin itsestään selvinä pidettyjä toimintatapoja.

Abstract

Immigration is one of the most topical international issues of our time. Worldwide, the number of immigrants has doubled over the last twenty years, and migration patterns have become so diversified that they now constitute a kind of “chaos”. The number and significance of women as migrants has also increased, which is earning women growing attention among scholars.

This study looks at the migration of women, in particular mothers of small children, in both directions between Finland and Estonia, following the latter’s re-independence. The data consists of in-depth interviews conducted in 2005 with 24 Finnish and 24 Estonian immigrant women. The focus was on the women’s expectations and experiences of their new country of residence, acculturation – i.e. adjusting to a new environment, social networks in the country of origin and the new country, and models of motherhood following immigration. The primary research question was formulated as follows: Which factors have influenced the formation of female immigrants’ social ties, thus contributing to the formation of motherhood strategies and affecting internal family dynamics in the new country? The research consists of four previously published independent articles as well as a summary chapter.

The study’s findings indicate that Finnish and Estonian women migrated for different reasons and at different times, and that their migration patterns also differed. Estonian migration occurred mainly in the 1990s, and most immigrants intended to return later to their country of origin. Regardless of the reason for migrating that they gave to immigration officials, other key reasons often included the desire for a more stable living environment and better income. Only four of the Estonian women had immigrated together with an Estonian husband, while two-thirds came because of marriage to a Finnish man. Most of the Finnish women, on the other hand, migrated after 2000 and either came with their family as a result of a spouse’s job transfer, or came by themselves to further their studies. In most cases, the migration was a temporary solution intended to promote one’s own or one’s spouse’s career advancement. Because the reasons for migrating were different between Finnish and Estonian women, their expectations of the new country and their status in it were also different. In terms of both social and economic standing, the position of Finnish immigrants was categorically better.

The reason for migrating had an impact on one’s orientation toward the receiving society. Estonian women and Finns who migrated for marriage or educational reasons became immediately active in forming institutional and social ties in the new society. Conversely, the women who had migrated because of work had little contact with Estonian society, and their social networks consisted of other Finnish immigrants. Furthermore, they maintained strong institutional and social ties to Finland and therefore felt no need to anchor themselves to Estonian society. The

Finnish and Estonian women who were better integrated into the receiving country also maintained strong social ties to their country of origin.

Women who became integrated into the receiving country as a result of giving birth to children utilized various services directed at families with children. In part, such services conveyed to the women the conceptions that were prevalent in the surrounding society concerning the treatment of children and the expectations on mothers, both of which differ to some extent in Finland and Estonia.

Regardless of the reason for migrating, or the country of origin, immigration had an impact on strategies of motherhood, internal family dynamics, and gender equality. Most Estonian women had to do without the child-care help provided by relatives; before immigrating, some women had even had daily child-care assistance from family members. However, Estonian women who were married to Finns did receive help from the spouse and sometimes also the spouse's relatives. Conversely, Finnish women who had immigrated because of a spouse's job transfer were faced with the opposite situation, in which they bore the main responsibility for domestic work and child care. They were, however, in a position to pay for domestic help. Hence, the women who had integrated into a new society had to construct their own perceptions of motherhood by reconciling the motherhood models of both the receiving country and the country of origin, whereas women who had migrated because of a spouse's job transfer found that being a stay-at-home mother challenged previously self-evident behaviors.

Alkuperäiset artikkelit ja niiden julkaisutiedot:

Hyvönen, Heli (2007a) Leaving Home Behind – Career Opportunity or Seeking for a Safer Life? A Study of Finnish and Estonian Migrant Women’s Experiences of Immigration. *Finnish Yearbook of Population Research* 42 (2006): 129–159.

Hyvönen, Heli (2007b) ”Koti on Suomessa mutta kotimaa on Viro”. Suomessa asuvien virolaisäitien transnationaaliset sosiaaliset tilat. Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, 190–218.

Hyvönen, Heli (2008a) The Strength of Native Ties. *Social Networks of Finnish Immigrants in Estonia*. *Trames* 4 (62/57): 421–440.

Hyvönen, Heli (2008b) Maa muuttuu, muuttuuko äitiys? Suomalaisten ja virolaisten naisten kokemuksia äitiydestä maahanmuuton jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (5): 508–522.

1. Johdanto

1.1. Siirtolaisuus ja kansainvälinen liikkuvuus nykyaikana

Aina 1970-luvulle asti maahanmuuttajan ”prototyypinä” pidettiin nuorta, rohkeaa miestä, joka jätti perheensä kotimaahan ja muutti yksin etsiäkseen paremmin palkattua työtä ulkomailta. Hän lähetti rahaa perheelleen, ja kertyneiden säästöjen avulla muu perhe seurasi myöhemmin perässä (Kofman 1999). Vaikka jo tuolloin työvoimaa tarvittiin myös naisvaltaisille aloille, kuten opetustyöhön ja sairaanhoitajiksi, oletettiin naisten muuttavan yhdessä miesten kanssa joko vaimoina tai tyttärinä (Zlotnik 1995). Naisten maastamuuton erityispiirteisiin ei kiinnitetty huomiota, vaan sitä tulkittiin miesten muuttoa selittävien teorioiden valossa (Kofman ym. 2000). Viimeksi kuluneiden 20 vuoden aikana naisten maahanmuuttoon on alettu kiinnittää runsaasti huomiota eri tieteiden piirissä. Ilmiön taloudelliset ja sosiaaliset seuraukset on tunnistettu siinä määrin, että Castles ja Miller (2003: 9) ovat nimenneet aikakautemme megatrendiksi maahanmuuton naisistumisen.

Naispuolisten muuttajien kasvaneen määrän ja merkityksen lisäksi kansainvälisestä muuttoliikkeestä on tullut niin laaja ja moninainen ilmiö, että Papastergiadis (2000: 6) nimittää sitä ”kaaokseksi”. Muuton muotojen monimuotoistumisesta kertoo esimerkiksi se, että yhä useammat naiset jättävät lapsensa lähtömaahan sukulaisten hoitoon ja muuttavat yksin. Toisaalta on hyvä pitää mielessä, että maahanmuutto vaikuttaa äitiyteen myös silloin, kun naiset muuttavat yhdessä lastensa kanssa. Tuolloin naiset joutuvat pohtimaan äitiyttään ja asemaansa äitinä uudesta näkökulmasta uudessa asuinmaassa erityisesti silloin, kun lähtö- ja asuinmaassa äitiydelle annetut kulttuuriset merkitykset poikkeavat toisistaan.

Tämä tutkimus pyrkii osaltaan vastaamaan ajankohtaiseen tarpeeseen ymmärtää uudenlaista kansainvälistä liikkuvuutta keskittymällä naisten muuttoliikkeen tarkasteluun Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä molempiin suuntiin. Kiinnostuksen kohteena ovat naisten, erityisesti pienten lasten äitien, odotukset ja kokemukset sekä uuteen asuinmaahan asettumiseen liittyvät prosessit. Tutkimuksen keskeiset kysymykset liittyvät odotuksiin ja kokemuksiin uudesta asuinmaasta, akkulturaatioon eli uuteen ympäristöön asettautumiseen, sosiaalisiin verkostoihin lähtö- ja tulomaassa sekä äitiyden malleihin maastamuuton jälkeen. Voidaksemme ymmärtää naisten odotuksia ja kokemuksia maahanmuutosta, tulee meidän tarkastella ilmiötä laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tämän vuoksi keskustelen seuraavaksi nykyaikaisista muuttoliikkeistä yleisellä tasolla. Sen jälkeen esittelen lyhyesti Suomen ja Viron historiaa

maahanmuuttajia lähettävänä ja vastaanottavina maina, naisten yhteiskunnallisen aseman kehittymistä kummassakin maassa sekä tutkimuskysymykseni.

Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna on maahanmuuttajien määrä kaksinkertaistunut viimeksi kuluneiden 20 vuoden aikana: vuonna 1985 synnyinmaansa ulkopuolella asuvien henkilöiden määrän arvioitiin koko maailmassa olevan yli 105 miljoonaa (UN 1998:1) ja vuonna 2005 jo 200 miljoonaa (GCIM 2005). Maahanmuuttajien määrän suuruutta kuvastaa se, että mikäli heidät kaikki laitettaisiin samaan maahan asumaan, muodostuisi maailman kymmenenneksi suurin valtio (Faist 2000: 3). Myös Eurooppaan suuntautuneet ja Euroopan sisäiset muuttoliikkeet ovat lisääntyneet runsaasti: vuonna 1985 Euroopassa oli arvioiden mukaan yli 23 miljoonaa synnyinmaansa ulkopuolella asuvaa henkilöä. Viisitoista vuotta myöhemmin, vuonna 2000, luku oli kohonnut 56 miljoonaan (IOM 2003).

Siirtolaisuuden lisääntymiseen on vaikuttanut ensisijaisesti se, että viimeisten 30 vuoden aikana resurssien epätasainen jakautuminen maapallolla on korostunut. Rikkaista maista on tullut entistä rikkaampia ja köyhistä maista entistä köyhempiä. Yleisin maastamuuttoon johtanut syy on nykyisin suhteellinen tai absoluuttinen köyhyys, ja suurin osa siirtolaisista muuttaa köyhemmistä maista rikkaampiin. Yleensä määränpäänä on lähin suhteellisen rikas maa: samankaltainen kieli, kulttuuri ja uskonto helpottavat uuteen asuinmaahan asettautumista. (Ehrenreich & Russell Hochschild 2003.) Lisäksi sodat ja luonnonkatastrofit ajavat ihmisiä etsimään parempaa elämää muualta. Suurin osa ihmisistä muuttaa muusta syystä kuin työn vuoksi (Zlotnik 1995), ja kaikkein köyhimmät ihmiset vähiten kehittyneiltä alueilta muuttavat vain harvoin, sillä maahanmuutto on pääomaan vaativa investointi (Massey ym. 1998). Toisaalta nykyisin ihmisiä muuttaa kasvavissa määrin myös rikkaista maista köyhempiin esimerkiksi liikeyhtiöiden siirtäessä sinne tuotantoaan edullisempien kustannusten vuoksi¹.

Siirtolaisten määrän huiman kasvun lisäksi on nykyisille muuttovirroille tyypillistä muuton muotojen monimuotoistuminen. Lisäksi nykyisin maahanmuuttajat ylläpitävät moninaisia, kaikille elämän osa-alueille sijoitettavia, tiiviitä suhteita lähtömaahansa (Faist 2000: 239). Maahanmuuttoon liittyvät kysymykset ovat myös politisoituneet, toisin sanoen ne kytkeytyvät niin kansalliseen politiikkaan kuin kansainvälisiin suhteisiin. Näiden tekijöiden seurauksena siirtolaisuudesta on tullut yksi ajankohtaisimmista kansainvälisistä ilmiöistä. Sen vaikutukset näkyvät niin mikrotasolla yksittäisten henkilöiden, perheiden ja sukujen elämässä kuin makrotasolla sekä lähettävissä että vastaanottavissa

¹ Maahanmuutto voidaan karkeasti jaotella kolmeen ryhmään: työn vuoksi tapahtuvaan muuttoon, muista syistä kuin työn vuoksi tapahtuvaan muuttoon ja laittomaan muuttoon. Työperäinen muutto perustuu siihen, että henkilöllä on muuttohetkellä työpaikka uudessa asuinmaassa tai hän olettaa löytävänsä sellaisen pian muuton jälkeen. Muista syistä tapahtuva muuttoliike pitää sisällään pakolaiset ja turvapaikanhakijat, paluumuuttajat, opiskelijat sekä perhesyistä tapahtuvan muuton. (esim. Forsander 2007.) Lähtösyystä ja -maasta riippumatta muutto voidaan yleensä jakaa kolmeen vaiheeseen: lähtö, matka ja perille tuleminen. Konkreettisen maahan saapumisen lisäksi viimeksi mainitulla tarkoitetaan uuteen yhteiskuntaan asettumista. (Kostiainen 1988, 20.)

yhteiskunnissa. Tavalla tai toisella maahanmuutto koskettaa lähes jokaista ihmistä maapallolla: mikäli kyseessä ei ole maahanmuuttaja itse, on henkilö todennäköisesti osa joko vastaanottavaa tai lähettävää yhteiskuntaa. (vrt. Huttunen 2002: 329–332.) Myös omassa yhteiskunnassamme siirtolaisten kasvanut merkitys näkyy paitsi katukuvassa myös mediassa, jossa aihepiiriä käsitellään lähes päivittäin (HS 2008, 2009a).

Siirtolaisuudesta on tullut myös aiempaa dynaamisempi prosessi. Siinä missä muutto oli entisaikoihin ainutkertainen ja pysyvä ratkaisu, liikkuvat ihmiset nykyisin edestakaisin maiden välillä viettäen niissä eripituisia jaksoja, ja mahdollisesti jatkavat myöhemmin matkaa kolmanteen maahan. (Triandafyllidou ym. 2007.) Globalisaation seurauksena kansainvälinen liikkuvuus sinänsä on lisääntynyt, ja on syntynyt uudenlaisia muuton muotoja, joista esimerkkinä Espanjassa talvehtivat eläkeläiset (Karisto 2008). Toisaalta henkilön alkuperäiset suunnitelmat saattavat muuttua asuinmaassa vietetyn ajan myötä. Esimerkiksi henkilö saattaa saapua maahan turistina ja jäädä sinne turistiviisumin umpeuduttua tai saapua maahan opiskelijana todellisen muuton motiivin ollessa poliittisen tai etnisen vainon pakeneminen. Suomessa esiintyvänä ajankohtaisena esimerkkinä muuttovirtojen monimuotoistumisesta on muun muassa erilaisten kausiluonteisten työntekijöiden, kuten marjanpoimijoiden lisääntyminen sekä suurten kaupunkien katukuvaan ilmestynyt uusi ilmiö, romanialaiset kerjäläiset. He tulevat Suomeen, viettävät täällä muutaman kuukauden ja palaavat takaisin kotimaahansa – mahdollisesti palatakseen Suomeen joidenkin kuukausien kulluttua (esim. HS 2009a, 2009b).

Koska raja siirtolaisuuden ja muun kansainvälisen liikkumisen välillä on häilyvä, on siirtolaisuuden analysoiminen muuttunut haastavaksi (King ym. 2007). Toisaalta termejä ”siirtolainen” ja ”maahanmuuttaja” käytetään toisinaan viittamaan myös ilmiöihin, jotka eivät todellisuudessa niitä ole. Lisäksi Euroopan unionin jäsenvaltiot määrittelevät eri tavoin sen, kuka on ”maahanmuuttaja” tai ”siirtolainen”. Jopa samassa maassa saatetaan näillä termeillä tarkoittaa eri asioita riippuen siitä, käytetäänkö termejä poliittisessa keskustelussa, tilastoissa vai akateemisessa tutkimuksessa. Termiin ”maahanmuuttaja” sisältyy implisiittisesti se oletus, että henkilö on muuttanut pysyvästi (Huttunen 2002: 347). Termillä ”siirtolainen” on puolestaan perinteisesti viitattu työn vuoksi tapahtuneeseen muuttoon.

Oman haasteensa ilmiön tarkastelemiseen tuo se, että perinteisesti maahanmuuttajana on nähty henkilö, joka on muuttanut lähtömaansa ulkopuolelle. Henkilöstä voi kuitenkin tulla maahanmuuttaja myös valtioiden rajojen liikkuesssa. Näin kävi esimerkiksi Viroon toisen maailmansodan aikana joko vapaaehtoisesti muuttaneille tai pakkosiirretyille venäläisille, jotka jäivät Viron uudelleen itsenäistyessä 1991 vaille minkään maan kansalaisuutta. (Triandafyllidou ym. 2007.) Tässä tutkimuksessa käytän rinnakkain termejä maahanmuuttaja, siirtolainen

sekä Suomessa asuva virolainen ja Virossa asuva suomalainen, minkä avulla pyrin kuvaamaan ilmiön moninaisuutta. Mielenkiintoisen ilmiön tarkastelemisesta tekee Suomen ja Viron välinen lyhyt välimatka, minkä vuoksi maiden välillä liikkuminen on suhteellisen helppoa ja edullista. Toisaalta tähän tutkimukseen osallistuneiden naisten muutto on saanut uudenlaisia muotoja, eikä muutto aina ole totaalinen, vaan esimerkiksi kesäaikaan lähtömaassa saatetaan viettää jopa useita kuukausia (vrt. Karisto 2008).

Maahanmuuttajien määrän lisääntyessä ja muuton muotojen monimuotoistuesssa on myös Suomessa alettu kiinnittää ilmiöön huomioita monilla eri sektoreilla. Esimerkiksi aihepiiriä käsittelevää akateemista ja muutoin selvitysluonteista tutkimusta on tehty runsaasti (esim. Martikainen & Tiilikainen 2007, Liebkind ym. 2004, Zechner 2007, Siim 2007). Aihepiiriä käsittelevä tieto onkin tällä hetkellä yhteiskunnallisesti erittäin merkityksellistä, sillä tulevaisuudessa tulee maahanmuuttajien määrä Suomessa lisääntymään entisestään. Joidenkin arvioiden mukaan vuonna 2020 jopa joka neljäs pääkaupunkiseudulla asuva henkilö olisi maahanmuuttajataustainen. Erityisen keskeisellä sijalla tulee olemaan työperäinen maahanmuutto, sillä suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle seuraavien kymmenen vuoden aikana Suomea uhkaa työvoimapula. Tämä on huomioitu myös hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa (Työministeriö 2006).

Maahanmuuttajien määrän ja merkityksen lisääntyessä on keskeistä ymmärtää heidän odotuksiaan ja kokemuksiaan, sillä ainoastaan siten on mahdollista tukea heidän integroitumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan sekä hyödyntää heidän työvoimaresurssejaan mahdollisimman tehokkaasti. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että maahanmuuttajien työllistyminen Suomessa kestää selkeästi valtaväestöä pidempään. Lisäksi maahanmuuttajien koulutusta ei arvosteta Suomessa, minkä vuoksi he joutuvat usein joko hankkimaan kokonaan uuden koulutuksen tai ainakin täydentämään opintojaan (Sarvimäki 2008). Myös silloin, kun maahanmuuttajat ovat hankkineet vahvan erityisosaamisen tietyltä alalta lähtömaassaan, he joutuvat yleensä aloittamaan suomalaisilla työmarkkinoilla todellista kykytasoaan huomattavasti matalammalta tasolta. Lisäksi he joutuvat miettimään erilaisia väyliä, joiden kautta voisivat työllistyä sekä toimimaan aktiivisesti työpaikan löytymiseksi (Tiilikainen 2008). Ongelmana ovat usein työnantajan asenteet sekä pelko siitä, että maahanmuuttajien perehdyttäminen vaatii enemmän resursseja kuin suomalaisten (Holm ym. 2008). Vastaavanlaista ilmiötä on esiintynyt myös muissa maissa: Andersson ja Wadensjö (2007) havaitsivat Ruotsissa tekemässään tutkimuksessa, että niin paikalliset kuin maahanmuuttajatkin palkkasivat palvelukseensa mieluiten omaan etniseen ryhmään kuuluvia ihmisiä.

Maahanmuuttajien mahdollisimman pikainen työllistyminen olisi kaikkien näkökulmasta ensiarvoisen tärkeätä, sillä aiemmista tutkimuksista (esim. Liebkind ym. 2004, Huttunen 2002) tiedämme, että tärkeimmät integroitumista tukevat tekijät ovat hyvä kielitaito ja työpaikka. Sen sijaan ainainen kurssitta-

minen ei tuota mielekkyyden tunnetta. Kuten useat aiemmat tutkimukset (ks. esim. Stepic ym. 2003, Tanner 2005) ovat osoittaneet, integroitumisessa on kyse kaksisuuntaisesta prosessista, jossa myös vastaanottavan yhteiskunnan on toimittava aktiivisesti, jotta maahanmuutto hyödyttäisi kaikkia osapuolia. Maahanmuuttajien resurssien käyttämättä jättämisestä aiheutuu kunnille vuosittain kymmenien miljoonien eurojen kustannukset menetettyjen verotulojen ja tulonsiirtokustannusten muodossa (Sarvimäki 2008).

1.2. Maastamuutto ja maahanmuutto Suomessa ja Virossa

1.2.1. Suomi

Suomen ja Viron asemat maahanmuuttajia lähettävinä ja vastaanottavina maina poikkeavat maiden historiallisten erilaisuuksien vuoksi toisistaan. Ensimmäiset suomalaiset maastamuuttajat olivat talonpoikia, jotka muuttivat Ruotsin syrjäisille seuduille jo varhaisella keskiajalla (Korkiasaari 2003). Ennen ensimmäistä maailmansotaa suomalaiset muuttivat lähinnä entisen Neuvostoliiton alueelle, Yhdysvaltoihin sekä Kanadaan (Kero 1991). Tuolloin muutto tapahtui erityisesti taloudellisista, mutta myös poliittisista syistä (Kostiainen 1988: 12). Toisen maailmansodan jälkeen muutto Suomesta oli vilkasta pääasiallisen vastaanottavan maan ollessa Ruotsi. Lisäksi kymmeniätuhansia suomalaisia muutti Yhdysvaltoihin, Kanadaan, Eurooppaan ja Australiaan (Korkiasaari & Tarkiainen 2000).

Suomi oli maahanmuuttajia lähettävä maa aina 1980-luvun lopulle saakka, ja Suomeen kohdistui sen syrjäisen sijainnin ja tiukan maahanmuuttopolitiikan vuoksi vain vähän muuttopaineita. Suomen rajat pysyivät pitkälti maahanmuuttajilta suljettuina lukuunottamatta 1970- ja 80-luvuilla tulleita pieniä chileläis- ja vietnamilaispakolaisryhmiä. Suomeen suuntautuva muuttoliike alkoi lisääntyä 1990-luvun alussa, jolloin tänne alkoi tulla yhä enenevässä määrin pakolaisia esimerkiksi sisällissotien runtelemasta Jugoslaviasta ja Somaliasta sekä aiemmin tulleiden maahanmuuttajien perheenjäseniä. Myös Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991 lisäsi runsaasti Suomeen kohdistuvaa muuttoliikettä, koska Suomi vastaanotti etnisesti suomalaisia paluumuuttajia. Tuolloin maahanmuuton painopiste oli kansainvälisessä suojelussa sekä perhesuhteeseen perustuvassa maahanmuutossa. Toisin kuin nykyisin, työperusteisen maahanmuuton merkitys oli pieni. (Sagne ym. 2007.)

Ensimmäinen maahanmuuttajia koskeva laki säädettiin itsenäisessä Suomessa vuonna 1919. Siinä oli keskeistä valtion toimesta tapahtuva rajojen tiukka valvonta – siis maahanmuuton ehkäisy. Tuon jälkeen maahanmuuttajia koskevia lakeja on säädetty useaan kertaan, erityisesti 1990-luvun alun jälkeen. Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta

astui voimaan 1.5.1999 – ensimmäisten joukossa Euroopassa. Lain tavoitteena on edistää maahanmuuttajien kotoutumista tarjoamalla heille riittävä suomen kielen taito sekä perehdyttäminen suomalaisen yhteiskunnan käytänteisiin. Lain tavoitteena on myös edistää tasa-arvoa ja turvata turvapaikanhakijoille välttämättömän toimeentulo ja huolenpito. Laki velvoittaa kuntia laatimaan ja toteuttamaan maahanmuuttajien kotouttamisohjelmaa kunkin maahanmuuttajan yksilöllisten tarpeiden perusteella sekä laatimaan jokaiselle maahanmuuttajalle yksilöllisen kotoutumissuunnitelman. (Sagne ym. 2007.)

Naapurimaihin Ruotsiin ja Norjaan verrattuna on Suomessa harjoitettava maahanmuuttopolitiikka edelleen melko tiukkaa. Esimerkiksi kiintiöpakolaisia hyväksytään vähän² ja pakolaisstatuksen saaminen on vaikeata. Myös Suomen kansalaisuuden saaminen on melko hankalaa, sen sijaan oleskeluluvan saa helpommin. Ensimmäiseksi myönnetään yleensä tilapäinen oleskelulupa ja pysyvä oleskelulupa voidaan myöntää siinä vaiheessa, kun henkilö on oleskellut Suomessa yhtäjaksoisesti vähintään kaksi vuotta. Kansalaisuuteen oikeutettuja ovat Suomen kansalaisten lapset, myös silloin kun he ovat syntyneet ulkomailla ja ainoastaan toinen heidän vanhemmistaan on Suomen kansalainen. Sen sijaan Suomessa syntyneiden ulkomaalaisten lapset saavat Suomen kansalaisuuden ainoastaan, mikäli he uhkaavat jäädä kokonaan kansalaisuudettomiksi. Suomen kansalaisuus voidaan hakemuksesta myöntää ulkomaalaiselle, mikäli tämä todistaa tyydyttävän suullisen ja kirjallisen suomen tai ruotsin kielen taidon, on asunut Suomessa vähintään kuusi³ vuotta ja pystyy todistamaan itsellään olevan riittävän elatuksen. Vuonna 2003 voimaan astuneen lain mukaan henkilö voi olla samanaikaisesti Suomen ja toisen maan kansalainen. (Sagne ym. 2007.)

Vuoden 2008 lopulla Suomessa asui Tilastokeskuksen mukaan 218 626 ulkomailla syntynyttä henkilöä ja ulkomaan kansalaisia oli 143 256. Noin puolet heistä oli naisia. (Tilastokeskus 2009.) Virolaisia Suomessa asuu noin 22 500, ja he muodostavat maamme toiseksi suurimman maahanmuuttajaryhmän venäläisten jälkeen (Maahanmuuttovirasto 2009a).

1.2.2. Viro

Maastamuutto Viron alueelta sai alkunsa virolaisten suunnatessa Venäjälle sekä Latviaan 1500- ja 1600-luvuilla (Kodakondsus ja migratsiooniameet 2004). Virolaisten muutto Yhdysvaltoihin ja Kanadaan alkoi 1700-luvulla, jolloin he seilasivat sinne venäläisten aluksien kyydissä (Granquist 2006). Ensimmäinen merkittävä massamuutto Virosta sai alkunsa vuonna 1905 epäonnistuneen

² Suomi vastaanottaa vuosittain 750 kiintiöpakolaista ja Ruotsi 1700–1900. Vastaavasti turvapaikanhakijoita saapui Suomeen vuonna 2008 4 035 ja Ruotsiin 24 353 (Maahanmuuttovirasto 2009b, Migrationsverket 2009).

³ Suomalaisen kanssa avioliiton solminut henkilö voi saada kansalaisuuden asuttuaan Suomessa viisi vuotta. Joissakin tapauksissa kansalaisuus voidaan myöntää poikkeuksellisesti myös nopeammin. Toisaalta viranomaisten ei ole pakko myöntää kansalaisuutta, vaikka henkilö täyttäisi edellä esitetyt ehdot.

vallankumouksen jälkeen, jolloin virolaiset muuttivat lähinnä Yhdysvaltoihin. Kyseisen muuttoaallon seurauksena Yhdysvaltoihin syntyi runsaasti virolais-amerikkalaisia sosialistisia ja kommunistisia järjestöjä. Toisen maailmansodan jälkeen laaja joukko sosialismin vastustajia pakeni neuvostovaltaa Suomeen, Ruotsiin, Saksaan ja Yhdysvaltoihin (Granquist 2006). Muutto nähtiin alun perin väliaikaisena ratkaisuna, ja useimmat suunnittelivat palaavansa sodan päätyttyä Viroon (Hinrikus 2006). Neuvostoliiton valtakauden ajan 1940–1991 Viron rajat olivat käytännössä suljetut, jonka vuoksi tavallisilla virolaisilla ei ollut mahdollisuutta matkustamiseen (Hansson 2005).

Viron uudelleenitsenäistymisen jälkeen maan oloja leimasi taloudellinen ja poliittinen epävakaus, minkä vuoksi monet ihmiset halusivat etsiä rauhallisempia olosuhteita kotimaan ulkopuolelta. Pääasiallinen muuttokohde oli Suomi. Maantieteellisen ja lingvistisen läheisyyden vuoksi se oli helppo vaihtoehto, eikä muutto vaatinut kohtuutonta pääomaa. Viron liittyttyä Euroopan unioniin vuonna 1994 liikkuminen maiden välillä helpottui, mutta Suomi säätelii työvoiman vapaata liikkuvuutta vuoteen 2006. Seuraavana vuonna viralliset rajamuodollisuudet poistuivat maiden väliltä, eikä passia enää tarvittu (esim. HS 2006).

Venäläisvähemmistön lisäksi on Viroon kohdistunut muutto ollut vähäistä ja Virolla on näihin päiviin asti ollut suurempi rooli maahanmuuttajia lähettävänä kuin vastaanottavana maana. Neuvosto-Viron siirtolaisväestö on lähes kokonaan seurausta toisen maailmansodan aikaisesta Neuvostoliiton miehityksestä. Tuolloin Stalin siirsi virolaisia Siperiaan, mistä he pystyivät palaamaan vasta tämän kuoltua 1953 (Lie & Malik 2006). Kohteeksi joutuivat muun muassa kommunistia vastustavat hallituksen korkeat virkamiehet sekä intellektuellit perheineen mikäli he eivät onnistuneet pakenemaan länteen. Arvioiden mukaan siirrettyjen määrä oli yli 10 000 henkilöä. Heistä puolet oli naisia ja kolmasosa alle 16-vuotiaita. Vastaavasti Viroon siirrettiin etnisesti venäläisiä, jotka nimitettiin poliittista valtaa pitävän kommunistisen puolueen johtoon (Malik & Lie 2006). Taustalla oli ajatus, jonka mukaan uuden yhteiskunnan rakentamiseksi oli vanha tuhottava sen alta pois (Paju 2006, 28). Imbi Paju (2008, 28) kuvaa Stalinin vihamielistä toimintaa seuraavasti: ”Viron ja muiden Baltian maiden sovjetiosointi tapahtui stalinistisen käsikirjoituksen mukaan: jokainen, josta voidaan epäillä ettei hän ota omakseen kommunistista uskoa, on bandiitti, sabotööri, kansanvihollinen, maanpetturi tai fasistien agentti. Verivihollinen saattoi piillä missä hyvänsä. Vihollisen saattoi löytää valokuvasta, jossa perhe oli ryhmittynyt istumaan maalaistalon puutarhaan, vihollinen saattoi olla päästötodistusta kädessään pitävä koulutyttö tai -poika tai isoäiti, joka lukee lapsille satuja tai lapsi, joka satua kuuntelee. Sillä kirja ja satu saattoivat heikentää neuvostovaltaa. Miehitysvuosina (1940–41 ja 1944–1991) Virossa tuhottiinkin 30 miljoonaa kirjaa”.

Viron uudelleenitsenäistymisen jälkeen virolaisten kansalaisuus määriteltiin sen perusteella, olivatko asukkaan vanhemmat tai isovanhemmat olleet Viron

kansalaisia ensimmäisen itsenäisyyden aikana 1918–1940. Näin ollen Viroon toisen maailmansodan aikana pakkosiirretyille venäläisille ei myönnetty kansalaisuutta, vaan heidät määriteltiin siirtolaisiksi. Tämän valossa on ymmärrettävää, että Virossa käyty julkinen vähemmistöihin liittyvä keskustelu on keskittynyt pitkälti tarkastelemaan juuri venäläisvähemmistön asemaa (Lagerspetz 2007). Sen asema on edelleen epäselvä, ja Viron uudelleen itsenäistymisen jälkeen heidät on hiljaisesti suljettu yhteiskunnan ulkopuolelle, eikä heidän integroimisensa virolaiseen yhteiskuntaan ole onnistunut (Kuus 2002, Heidmets 1998.) Laillisesti heillä on kuitenkin lähes yhtä hyvät oikeudet kuin virolaisilla, erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluiden, taloudellisten etuuksien sekä oikeuspalveluiden osalta. Kuitenkin ainoastaan virolaisilla on oikeus kuulua poliittisiin puolueisiin, minkä vuoksi venäläisten osallistuminen poliittiseen päätöksentekoon on ollut melko vähäistä. (Lagerspetz 2007.)

Tuoreimman⁴, vuonna 2000 suoritettun, väestölaskennan mukaan Virossa asui yhteensä 1 370 000 henkilöä. Heistä 170 349 oli vailla minkään maan kansalaisuutta ja noin 9 000 henkilön kansalaisuus ei ollut tiedossa. Muita kuin Viron kansalaisia oli seuraavasti: venäläisiä 86 000, ukrainalaisia 2 800, valkovenäläisiä 1 400, latvialaisia 1 400, liettualaisia 1 100 ja suomalaisia 900. Kokonaisuudessaan maassa asuvat ei-virolaiset muodostavat noin 7 % väestöstä. (Statistics Estonia 2009.) Viroon suuntautuvaa muuttoliikettä on lisännyt se, että ulkomaiset liikeyhtiöt ovat alkaneet siirtää tuotantoaan sinne. Vuonna 2000 Virossa asui 140 amerikkalaista ja 130 ruotsalaista (Statistics Estonia 2009). Suomalaisia Virossa asuu etniset suomalaiset mukaan lukien noin 10 000, ja vuonna 2005 noin 2 200 suomalaista oli ilmoittanut suurlähetystöön asuvansa maassa toistaiseksi. Suomalaisien tarkkaa määrää on kuitenkin mahdoton arvioida, sillä Euroopan unionin säännösten mukaan henkilön ei tarvitse ilmoittaa oleskelevansa maassa mikäli ei viivy siellä yli kolmea kuukautta kerrallaan. Suomalaisten yleisimmät muuttosyyt Viroon ovat uran luominen, erityisesti liikeyhtiöiden sisäiset työkomennukset sekä opiskelu. Lisäksi Suomesta muuttaa ihmisiä Viroon eläkkeelle siirtymisen jälkeen, mutta tätä ryhmää ei ole huomioitu tässä tutkimuksessa.

1.3. Naisen asema suomalaisessa ja virolaisessa yhteiskunnassa

Naisten yhteiskunnallisessa asemassa Suomessa ja Virossa on paljon historiallisia yhtenevyyksiä. Itsenäistyttyään ensimmäisen maailmansodan jälkeen molemmat maat olivat pieniä ja köyhiä agraariyhteiskuntia, joissa naisten työvoimaa tarvittiin pelloilla, navetassa ja tehtaissa. Toisin kuin monissa muissa Euroopan maissa sen enempää Suomessa kuin Virossakaan ei koskaan varsinaisesti omak-suttu miesperheenelättäjä-mallia tai kotiäiti-instituutiota (Anttonen 1994: 210,

⁴ Seuraava väestölaskenta suoritetaan 2011.

Rantalaiho 1994: 17, Bergqvist 2001:159). Sukupuolten välillä vallitsi kuitenkin tiukka työnjako, ja naisten tehtävänä oli huolehtia perheistään ja kodeistaan (Nätkin 1997: 245).

Suomessa voidaan naisten yhteiskunnallisen aseman kohenemisessä osoittaa kaksi merkityksellistä ajanjaksoa. Ensimmäinen sijoittui 1800- ja 1900-lukujen taitteeseen, jolloin alettiin keskustella naiskansalaisuudesta. Tuolloin naisten ei odotettu osallistuvan poliittiseen päätöksentekoon, vaan heidän tehtävänä pidettiin kodista huolehtimista. Keskeistä oli yhteiskunnallinen äitiys: omien lapsien lisäksi huolehdittiin yhteiskunnan vähempiosaisista, köyhistä ja langenneista. (Nätkin 1997: 34–37, Rantalaiho 1994: 22). Erilaisia lapsiperheille suunnattuja palveluita ja tukimuotoja alettiin kehittää jo 1900-luvun alussa, ja vuonna 1937 astui voimaan äitiysavustuslaki. Vuonna 1947 alettiin maksaa lapsilisää. Toinen murros tapahtui 1960- ja 70-lukujen taitteessa, jolloin ”neuvoteltiin uusi sukupuolisopimus” (Julkunen 1994: 181). Tuolloin pyrittiin parantamaan erityisesti alempiin sosiaaliluokkiin kuuluvien äitien ja lasten terveydenhuoltoa, ehkäisemään korkeita lapsikuolleisuuslukuja sekä tarjoamaan päivähoitoa. Samaan aikaan Suomesta alettiin kehittää hyvinvointivaltiota parantamalla erilaisia sosiaalipoliittisia etuisuuksia (Anttonen 1994: 222). Naisilla itsellään oli aktiivinen rooli sekä naiseuden paikan uudelleen määrittelyssä että hyvinvointivaltion rakentamisessa ammattiliittojen jäsenenä ja poliittisten puolueiden edustajina. Tasa-arvokeskustelun lähtökohdaksi nousi kysymys työstä maksettavasta palkasta sekä ihanne taloudellisesta itsenäisyydestä (Julkunen 1994: 181, Anttonen 1994). Samalla vastuuta lasten hoitamisesta ja kasvattamisesta alettiin siirtää isille.

Toisin kuin Suomessa, Virossa eivät naiset ole uudelleenitsenäistymisen jälkeen ottaneet yhtä aktiivisesti osaa poliittiseen päätöksentekoon, eivätkä ajaneet omia etujaan, vaikka heidän asemansa on monessa suhteessa miehiä heikompi. Myös naisasiajärjestöjen sekä kansalaisten aktiivisuuteen perustuvien verkostojen kehitys on ollut hidasta, ja niiden toimintaa ovat haitanneet taloudelliset vaikeudet (Laja 2000: 70). Naisten osuus Viron parlamentissa (Riigikogu) on ollut koko itsenäisyyden ajan alle viidennes, mutta valittujen naisten osuus on lisääntynyt kaikissa vaaleissa (Sotsiaal Ministeerium 2008). Naisten ja lapsiperheiden asemaa on pyritty parantamaan erilaisilla lakisääteisillä uudistuksilla. Nykyisin työssäkäyvät äidit ovat oikeutettuja saamaan palkkaa vastaavaa äitiyskorvausta vuoden ajan, lisäksi yhteiskunta maksaa muita taloudellisia etuuksia, jotka ovat kuitenkin pienempiä kuin Suomessa. On myös huomionarvoista, että vuoteen 2004 saakka nämä etuisuudet olivat ainoastaan naisten saatavilla. Asiaa koskevista uudistuksista huolimatta Virossa vallitsevat edelleen perinteiset käsitykset sukupuolirooleista. Toisaalta maassa on ollut sen uudelleenitsenäistymisen jälkeen pyrkimys palata perinteisiin sukupuolirooleihin. Usein miehen tulot eivät kuitenkaan ole riittäneet perheen ylläpitämiseen, jonka vuoksi naisen on ollut pakko jatkaa työntekoa kodin ulkopuolella. (Kaskla 2003.)

Viron uudelleenitsenäistymisen jälkeen naisten yhteiskunnallinen asema on ollut miehiä epävakaampi. Esimerkiksi Anu Narusk (2000) ja Leeni Hansson (2001) havaitsivat, että juuri naiset, lapset ja vanhukset ovat kantaneet markkinatalouteen siirtymisestä aiheutuneet kustannukset. Tämä näkyy palkkaeroissa, työllistymiseroissa sukupuolten välillä ja naisten suhteellisen alhaisena osallistumisena poliittiseen päätöksentekoon (Ainsaar 2005). Lisäksi naisten on miehiä vaikeampi edetä urallaan johtotason tehtäviin, ja usein lasten hankkiminen vaarantaa heidän urakehitystään. Virallisesta tasa-arvosta huolimatta naisten oikeudet ja mahdollisuudet ovat käytännössä usein miehiä heikommat. Epätasa-arvo näkyy myös palkkaeroissa: naisten palkkataso on keskimäärin noin 70 % miesten palkasta. (Rööm & Kallaste 2004.)

1.4. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tuottaa uutta tietoa naisten, erityisesti pienten lasten äitien, maahanmuutosta. Tarkastelemalla naisten muuttoon johtaneita syitä, odotuksia ja kokemuksia muutosta, heidän sosiaalisia verkostojaan sekä lähtö- että asuinmaassa ja ympäröivään yhteiskuntaan asettumiseen liittyviä prosesseja tämä tutkimus osallistuu sekä suomalaiseen että kansainväliseen akateemiseen keskusteluun. Toisaalta tutkimus tarjoaa uudenlaisen näkökulman aiempaan keskusteluun, jossa on pitkälti keskitytty tarkastelemaan sellaisia naisia, jotka ovat muuttaneet yksin ja jättäneet lapsensa lähtömaahan sukulaisten hoitoon (ks. esim. Herrera Lima 2001, Hondagneu-Sotelo & Avila 1997, Lan 2003, Landolt & Da 2005). Tämän tyyppisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteena on erityisesti se, millaisia uudenlaisia yllirajaisia äitiyden muotoja naiset luovat. Sen sijaan yhdessä lastensa kanssa muuttaneiden maahanmuuttajanaisten äitiyttä on tutkittu vain vähän (esim. Sigad & Eisikovits 2009, Moon 2003, Tummala-Narra 2004, Tiilikainen 2003).

Lisäksi aiemmat maahanmuuttajanaisia käsittelevät tutkimukset (Herrera Lima 2001, Hondagneu-Sotelo & Avila 1997, Lan 2003, Landolt & Da 2005, Phizacklea 1983, Zontini 2004, Ehrenreich & Russell Hochschild 2003) ovat keskittyneet tarkastelemaan lähinnä vähän koulutusta vaativissa, matalapalkkaisissa tehtävissä – esimerkiksi kotiapulaisina tai prostituoituina – työskenteleviä naisia. Sen sijaan koulutettuja ja ammattitaitoisia maahanmuuttajanaisia käsitteleviä tutkimuksia on tehty verrattain vähän (Kofman & Raghuram 2006, King ym. 2004, Raghuram 2004). Tarkastelemalla Virossa asuvia suomalaisia – aiemmin täysin tutkimatonta ryhmää – käsillä oleva tutkimus kiinnittää huomiota myös sosiaalisen luokan ja käytössä olevien resurssien merkitykseen maahanmuuttoon ja uuteen asuinmaahan liittyvien prosessien kannalta (ks. myös Kofman ym. 2000).

Tämä tutkimus tuo uudenlaista valoa akateemiseen keskusteluun myös siinä, että aiemmin ei ole tutkittu Suomen ja Viron välillä molempiin suuntiin

tapahtuvaa muuttoliikettä. Tiedossani ei myöskään ole muualta vastaavaa tutkimusta, jossa tarkasteltaisiin rinnakkain muuttoliikkeitä kahden hyvin erilaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa olevan valtion välillä. Tutkimuksessa käytetty vertailuasema tarjoaakin mielenkiintoisen ja hedelmällisen lähtökohdan naisten maahanmuuttoon liittyvien ilmiöiden ymmärtämiseen, sillä maantieteellisestä ja lingvivistisestä läheisyydestä sekä historiallisista samankaltaisuuksista huolimatta maiden välillä vallitse myös huomattavia eroja. Sekä Suomi että Viro itsenäistyivät vuonna 1917, mutta Viro menetti itsenäisyytensä vuonna 1940 ja oli Neuvostoliiton alaisuudessa vuoteen 1991 saakka. Viron itsenäistyessä uudelleen 1991 se oli taloudellisesti ja poliittisesti selkeästi Suomea kehittymättömämpi. Vaikka Virossa on itsenäisyyden aikana tehty mittavia yhteiskunnallisia uudistuksia, vallitsee maiden välillä edelleen huomattavia eroja. Esimerkiksi akateemisesti koulutetun henkilön keskipalkka oli vuonna 2006 Virossa 550 euroa, kun Suomessa se oli 2 550 euroa (Tilastokeskus 2008, Statistics Estonia 2009). Eroa kuitenkin lieventää se, että ostovoiman muuntokerto⁵ oli Suomessa 1.1, ja Virossa 0.6 (Maailmanpankki 2007). Konkreettisesti havaittavien taloudellisten ja poliittisten erojen lisäksi maiden välillä voidaan havaita sosiaalisessa kanssakäymisessä ilmeneviä eroja, jotka ovat seurausta neuvostomiehityksen aikakaudesta (Paju 2006).

Vaikka tutkimuksessa tarkastellaan muuttoliikettä molempiin suuntiin, ei tutkimuksen tarkoituksena ole varsinaisesti verrata maita keskenään vaan pikemminkin pyrkimys ymmärtää erilaisia syy-seurausyhteyksiä. Alapuron (2004) mukaan vertailussa on kyse siitä, että käsiteltäviä ilmiöitä kuvataan yhteisellä käsitteistöllä, joten löysässä merkityksessä myös tämä tutkimus täyttää vertailuvan tutkimuksen tunnusmerkit, sillä keskeistä tässä tutkimuksessa on erilaisten syy-suhteiden tavoittaminen (Gordon & Lahelma 2004, Jokinen & Kovala 2004). Pyrkimyksenä on ymmärtää erityisesti erityisesti sitä, miten yhteiskunnalliset rakenteet ja sosiaalipoliittiset palvelut vaikuttavat äitiyden muodostumiseen maahanmuuton jälkeen. Muuttoliikkeen tarkasteleminen molempiin suuntiin tarjoaakin mahdollisuuden havaita sellaisia asioita, jotka muutoin olisivat saattaneet jäädä havaitsematta (vrt. lisäksi Arminen & Alapuro 2004). Toisaalta tutkimus ei edes pyri mittaamaan ilmiöiden yleisyyksiä, esimerkiksi sitä, miten hyvin maahanmuuttajat ovat integroituneet, vaan ymmärtämään naisten kokemuksia. Tutkimus osoittaa, että resurssien epätasainen jakautuminen sekä erot yhteiskunnallisissa palveluissa vaikuttivat sekä suomalaisten että virolaisten naisten odotuksiin ja kokemuksiin muutosta. Toisaalta ne haastoivat myös tutkimukseen osallistuneet naiset pohtimaan naisen ja äidin yhteiskunnallista asemaa uudesta näkökulmasta sekä muodostamaan omanlaisensa käsityksen siitä.

Tutkimus koostuu neljästä itsenäisestä, aiemmin julkaistusta artikkelista sekä käsillä olevasta yhteenvetoluvusta. Kussakin artikkelissa vastaan yhteen tai kahteen tutkimuskysymykseen, jotka voidaan kaikki asettaa varsinaisen

⁵ Ostovoimapariteetti (engl. Purchasing Power Parity, PPP) kertoo arvon vaihtokurssista, joka tarvitaan muuttamaan kahden maan valuuttakurssit ostovoimaltaan yhtäläisiksi.

tutkimuskysymyksen alle: Mitkä tekijät vaikuttavat maahanmuuttajanaisten sosiaalisten suhteiden muodostumiseen ja sitä kautta äitiyden strategioiden muotoutumiseen sekä perheen sisäiseen työnjakoon uudessa asuinmaassa?

Artikkeleissa yksi ja neljä tarkastelen sekä suomalaisia että virolaisia, kun taas artikkelissa kaksi keskityn virolaisten ja artikkelissa kolme suomalaisten kokemuksiin. Artikkelit yksi ja kolme on julkaistu englanniksi ja artikkelit kaksi ja neljä suomeksi. Päädyin käyttämään molempia kieliä sen vuoksi, että halusin osallistua sekä suomalaiseen että kansainväliseen keskusteluun. Edellä esittämäni pääkysymystä tarkentavat tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia odotuksia naisilla oli Suomesta Viroon muuttoa ja toisaalta Virosta Suomeen muuttoa kohtaan? Millaisia heidän kokemuksensa olivat? Millainen asema naisilla oli kyseisessä muuttoliikkeessä?

Tähän kysymykseen vastaan erityisesti artikkelissa yksi "Leaving Home Behind – Career Opportunity or Seeking for a Safer Life? A Study of Finnish and Estonian Migrant Women's Experiences of Immigration", mutta sivuan aihetta myös muissa osajulkaisuissa. Artikkeleista käy ilmi, että suomalaisten ja virolaisten muuttoon johtaneet syyt olivat hyvin erilaisia, minkä vuoksi myös heidän odotuksensa uutta asuinmaata kohtaan sekä asemansa maahanmuuttajina oli erilainen.

2. Millaisia akkulturaatiostrategioita suomalais- ja virolaisnaiset omaksuivat uudessa asuinmaassa? Miten tämä näkyi henkilökohtaisten ja institutionaalisten siteiden tasolla?

Tätä kysymystä tutkin virolaisten osalta toisessa artikkelissa: Koti on Suomessa, mutta kotimaa on Viro – Virolaisäitien transnationaaliset sosiaaliset tilat Suomessa ja suomalaisten osalta kolmannessa artikkelissa The Strength of Native Ties: Social Networks of Finnish Immigrants in Estonia. Tulokset osoittavat, että virallisesta muuttosyytä riippumatta virolaiset olivat lähtökohtaisesti orientoituneita suomalaiseen yhteiskuntaan ja olivat muodostaneet sinne moninaisia henkilökohtaisia että institutionaalisia siteitä, toisin sanoen he olivat integroituneet siihen. Vastaavanlainen tilanne oli alun perin omien opintojen, oman työn tai avioliiton vuoksi Viroon muuttaneilla suomalaisnaisilla, joista useimmat olivat myöhemmin avioituneet virolaisen miehen kanssa. Sen sijaan oman tai puolison työkomennuksen vuoksi muuttaneilla suomalaisnaisilla oli vain vähän kontakteja virolaiseen yhteiskuntaan, ja heidän sosiaaliset verkostonsa koostuivat pääsääntöisesti muista suomalaisista.

3. Miten maastamuutto vaikutti äitiyteen? Millaisiin tekijöihin naiset joutuivat kiinnittämään huomiota uudessa asuinmaassa?

Tätä kysymystä tarkastelen erityisesti neljännessä artikkelissa "Maa muuttuu, muuttuuko äitiys? Suomalaisten ja virolaisten kokemuksia äitiydestä maahanmuuton jälkeen", mutta sivuan kysymystä myös toisessa ja kolmannessa osajulkai-

sussa. Tutkimuksen keskeinen löydös on, että lähtömaalla sekä maahanmuuttoon johtaneella syyllä oli keskeinen merkitys siinä, miten muutto vaikutti äitiyteen ja miten paljon vaikutteita naiset omaksuivat ympäröivästä yhteiskunnasta osaksi omia käytänteitään.

4. Miten elintason ja palkkatyöhön liittyvät muutokset heijastuvat ydinperheen sisäisiin suhteisiin ja sukupuolitettuun työnjakoon perheissä maastamuuton jälkeen?

Tätä kysymystä tutkin toisessa, kolmannessa ja neljännessä artikkelissa. Tutkimus osoittaa, että muuttosyyistä ja lähtömaasta riippumatta maastamuutto vaikutti sekä äitien toimintatapoihin että perheiden sisäiseen dynamiikkaan ja tasa-arvoon.

2. Teoreettinen viitekehys

Tarkastelen tutkimukseni kohteena olevaa ilmiötä sosiaaliskonstruktiiivisten linssien läpi. Näkemyksen mukaan todellisuuden tulkitaan rakentuvan ja pysyvän yllä ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Jokainen yksilö havainnoi ja ymmärtää maailmaa jäsentävät objektivoimat omasta lähtökohdastaan omien ”tässä ja nyt” – koordinaattiansa avulla, jonka vuoksi yksilöiden nykyhetket eivät välttämättä vastaa toisiaan. (Berger & Luckmann 1966: 32–34.) Sosiaalinen maailma voidaan jakaa kahteen tasoon: yhteiskunnan ja yksilön tasoihin. Yksilöt nähdään aktiivisina toimijoina, jotka tulkitsevat ja uudelleenrakentavat todellisuutta omasta näkökulmastaan ja omista lähtökohdistaan kulloisessakin yhteiskunnallisessa kontekstissa. Yksilön tapaan tarkastella ympärillä tapahtuvia asioita sekä hahmottaa maailma vaikuttavat monet tekijät kuten henkilökohtaiset kokemukset, elämänhistoria, syntyperä, sukupuoli, ikä ja esimerkiksi etninen tausta. (Anis 2008: 62–68.)

Voidaksemme tulkita yksilön tapaa havainnoida ympäröivää maailmaa meidän tulee ymmärtää tiettyjä makrotasolla olevia ilmiöitä. Tämän vuoksi pyrin seuraavaksi ankkuroimaan oman tutkimukseni kohteen aiempaan maahanmuuttoa käsitteeseen tutkimukseen. Lähden liikkeelle esittelemällä maahanmuuton makroteorioita. Niiden avulla on mahdollista ymmärtää sekä lähtömaassa olevia työntö- että tulomaassa olevia vetotekijöitä, jotka edesauttavat yksilön muuttopäätöstä. Mallien ongelmana on kuitenkin se, että ne on kehitetty pääasiallisen työmuuton aikakautena 1950–70 -luvulla, jolloin suurin osa muuttajista oli miehiä. Näin ollen mallit eivät ota huomioon naisten ja miesten muuttoon johtaneiden syiden eroja sekä uuteen asuinmaahan liittyviä erialisia odotuksia. (Castles & Miller 2003, Martikainen & Tiilikainen 2007, Forsander 2007.) Ymmärtääksemme naisten erityistä asemaa maahanmuuttajina tarkastelen sukupuolen merkitystä maahanmuuttotutkimuksessa sekä äitiyden ja maahanmuuton välistä vuorovaikutusta. Lopuksi tarkastelen Berryn akkulturaatiomallia sekä Granovetterin teoriaa sosiaalisista verkostoista, joiden avulla on mahdollista ymmärtää ja selittää yksilöiden odotuksia ja kokemuksia maahanmuutosta.

2.1. Siirtolaisuutta selittävät makroteoriat

Tunnetuin maahanmuuttoa selittävä teoria on *neoklassinen eli uusklassinen talousteoria*. Se selittää siirtolaisuutta makrotason, erityisesti maiden välillä vallitsevien palkka- ja työllisyyserojen pohjalta. Se olettaa, että maahanmuutto johtuu taloudellisten ja luonnonvarojen eriarvoisesta jakautumisesta. Malli pohjautuu lähtömaan ”veto-” ja kohdemaan ”työntötekijöihin”. Esimerkkinä ensimmäisestä ovat epävakaut yhteiskunnalliset olosuhteet ja pula työpaikoista ja

jälkimmäisestä lähtömaata korkeampi tulotaso sekä tasaisempi yhteiskunnallinen tilanne. Teoria odottaa ihmisten tekevän rationaalisia päätöksiä ja muuttavan tiiviisti asutetuilta ja matalan elintason alueilta sellaisiin paikkoihin, joissa on enemmän tilaa ja resursseja sekä korkeampi elintaso. (Torado 1969.) Malli tarkastelee maastamuuttoa lähinnä työmarkkinoiden säätömekanismina, eikä ota huomioon muita tekijöitä, kuten koulutusta, aiempia kokemuksia tai kielitaitoa, koska ei oleteta niiden vaikuttavan muuttopäätökseen. Mallin mukaan siirtolaisuutta ilmenee niin kauan kuin ansiotasossa vallitsee eroja maiden välillä. Toisaalta maastamuuton oletetaan loppuvan erojen kaventuessa. (Massey ym. 1998, Castles & Miller 2003, Kofman ym. 2000, Phizacklea 1998).

Mallia on kritisoitu siitä, että se ei ota huomioon yksilön historiaa eikä esimerkiksi perheen vaikutusta, vaan tarkastelee maahanmuuttoa ainoastaan yksilön omasta näkökulmasta. Näin ollen se sivuuttaa sosiaalisten suhteiden monimutkaiset hierarkiat ja institutionaaliset rajoitukset (Phizacklea 1998). Todellisuudessa muuttopäätös on vain harvoin yksilön itsenäisesti tekemä – yleensä se tehdään perheen ja suvun kanssa yhdessä (Donato ym. 2006). Toisaalta Everett Lee (1966) totesi neoklassiseen teoriaan pohjautuvassa muuttoliiketeoriassaan, että lähtömaan ”työntö” ja tulomaan ”vetotekijät” eivät sinänsä riitä aktivoimaan muuttoa, vaan tarvitaan muuttopäätöksen realisoiva interventio.

Myöhemmin neoklassisesta traditiosta kehittyi ns. **uusi talousmalli**. Se muistuttaa pitkälle neoklassista teoriaa, jonka vuoksi sitä voidaan pitää samaan muottiin valettuna, vaikka se raffinoi ja rikastuttaa alkuperäistä teoriaa uudistuksilla ja parannuksilla. Kuten neoklassisen teorian, myös ”uuden talousmallin” kulmakivi on rationaalinen valinta, mutta päätöksen tekevänä yksikkönä pidetään pikemminkin perhettä tai kotitaloutta kuin yksilöä. Teoria olettaa, että muuttopäätöksen takana on riskien minimointi, eikä voiton maksimointi. Maahanmuutto nähdään perheen strategiana tulokanavien moninaistamiseen pikemminkin kuin tulojen maksimoimiseen. Tulokanavat hajauttamalla perhe pystyy suojautumaan riskejä vastaan – esimerkiksi työttömyyden, tulomenetyksien tai sadon epäonistumisen vaarantaessa kotitalouden tilannetta (Stark & Taylor 1989.) Teoriaan sisältyy se ongelma, että se ei tarkastele toimijuuden sosiologisia аспекtejä vaan näkee yksilön perheensä tai kotitalouden käskyläisenä (Erel ym. 2003).

Työmarkkinateoria puolestaan olettaa, että siirtolaisuus juontaa juurensa ennen kaikkea modernien yhteiskuntien luontaisista, sisäisistä työllisyysvaatimuksista: maahanmuuttoa selitetään vastaanottavan maan vetotekijöiden avulla. Teoriassa oletetaan, että markkinat eivät toimi neoklassisen teorian olettamalla rationaalisella tavalla (Kofman ym. 2000: 24–26), vaan maahanmuutto nähdään vastauksena vastaanottavassa maassa olevaan työvoiman tarpeeseen. Massey ym. (1998: 261–262) jopa väittävät, että maiden väliset palkkaerot eivät ole välttämätön eivätkä edes riittävä edellytys muutolle. Teorian mukaan maahanmuuttajat täyttävät moderneihin, jälkiteollisiin talouksiin rakennetun kysynnän halvasta

työvoimasta, ja tähän kysyntään vaikuttaminen vaatisi valtavia muutoksia taloudellisissa järjestelyissä. Esimerkiksi Annie Phizacklea (1983) havaitsi maahanmuuttajanaisia käsitelleessä tutkimuksessaan, että köyhistä maista muuttaneet naiset työllistyivät esimerkiksi kotiapulaisiksi ja prostituoiduiksi, eli tehtäviin, joita kyseisen maan alkuperäisväestö ei halunnut täyttää (ks. myös Ehrenreich & Russell Hochschild 2003.) Käytännössä työmarkkinateorian oletukset ovat saaneet kuitenkin vain vähän empiiristä tukea.

Historiallis-strukturaalinen teoria (*maailmansysteemi-teoria*) juontuu marxilaisuudesta ja olettaa, että maahanmuuttoa ilmenee, kun halpa työvoima köyhistä maista virtaa pääomaa kohti. Tämän seurauksena pääoman epätasainen jakautuminen korostuu entisestään. Olemassa olevat, historiallisesti syntyneet yhteydet esimerkiksi siirtomaa-ajalta nopeuttavat muuttoa kulttuuristen, kielellisten ja muiden yhtenevyyksien vuoksi. Lähestymistavan ydin on siis maapallon taloudellisen ja poliittisen vallan epätasaisessa jakautumisessa (Castles & Miller 2003: 26). Kuitenkin Massey ym. (1998: 34) huomauttavat, että maiden välillä olevat työllisyyserot eivät sinänsä aiheuta siirtolaisuutta, pikemminkin siihen vaikuttaa talouksien luomisen dynamiikka ja maailmantalouden rakenteet. Mallia on kritisoitu siitä, että se painottaa liikaa pääoman merkitystä eikä ota huomioon yksilön motivaatioita ja toimintoja. Se ei myöskään huomioi yksilön roolia aktiivisena toimijana muuttopäätöstä tehtäessä. Toisaalta teorian vahvuus piilee siinä, että se painottaa poliittisia ja taloudellisia tekijöitä, jotka ovat keskeisiä analysoitaessa maahanmuuttoa nykyisin (Phizacklea 1998).

Edellä esitettyjen mallien vahvuus piilee siinä, että ne painottavat yhteiskunnissa vallitsevien taloudellisten, poliittisten ja kulttuuristen – siis ihmisten haluan ja mahdollisuuksiin muuttaa vaikuttavien – tilanteiden ja tekijöiden merkitystä (Faist 2000: 101). Teorioiden ongelmana on siinä, että ne eivät kykene selittämään sitä, kuka muuttaa ja mihin (Massey ym. 1998). Yksilön päätöstä muuttaa ei voida nähdä ainoastaan ratkaisuna parempien olosuhteiden etsimiseen, muutoin maailmassa olisi paljon enemmän ihmisiä, jotka muuttavat matalan elintason maista kohti parempia olosuhteita. Tällöin muuttoliikkeet myös kulkisivat ainoastaan yhteen suuntaan. Todellisuudessa maahanmuuttoon liittyvät prosessit ovat hyvin valikoituneita: ainoastaan jotkut ihmiset lähtevät, ja usein he kulkevat tarkasti määritellyjä reittejä ennalta määrättyyn kohteeseen. (Sassen 1999.) Barry Chiswick (2000) väittää, että maiden väliset eriarvoisuudet eivät suoranaisesti vaikuta maahanmuuttajien määrään, vaan pikemminkin siihen, ketkä muuttavat. Vaikka muutto tapahtuisi köyhemmästä rikkaampaan maahan, jää lähtömaahan aina paljon ihmisiä, jotka eivät lähde. Kanadaa muuttaneita suomalaisnaisia tutkineen Varpu Lindströmin (1992) mukaan on vaikea kuvata niitä tekijöitä, jotka lopulta määräävät sen, kuka muuttaa ja kuka jää. Kuitenkin ne, jotka lähtevät, ovat monella tapaa erikoislaatuisia, koska he muodostavat vain muutaman prosentin kokonaisväestöstä. Thomas Faist (2000: 1) puolestaan

huomauttaa, että massamuutto ja suhteellinen paikallaan pysyminen kulkevat käsi kädessä, sillä verkostojen, ryhmien ja yhteisöjen väliset luontaiset siteet ovat usein paikallisia, minkä seurauksena ne joko kannustavat ihmisiä lähtemään tai jäämään.

Edellä esittämiini malleihin liittyy myös se ongelma, että ne eivät ota huomioon maastamuuton monimuotoistuneita muotoja, vaan olettavat muuton olevan kertaluonteinen ja pysyvä tapahtuma. Mallit eivät myöskään huomioi muuton ajankohdan merkitystä. Pakolaisten muuttoliikkeitä tutkiessaan E.G. Kunz (1973) kuitenkin havaitsi, että eri aikana samasta lähtömaasta samaan tulomaahan muuttaneiden ihmisten kokemukset sekä lähtömaahan palaamiseen liittyvät suunnitelmat olivat hyvin erilaisia. Muuton ajankohdan merkitys heijastuu keskeisellä tavalla myös Suomen ja Viron välistä muuttoliikettä tutkittaessa. Heti Viron uudelleen itsenäistymisen jälkeen maan yhteiskunnallinen tilanne oli epävakaa, mikä edesauttoi ihmisten muuttopäätöstä Virosta Suomeen. Sen sijaan Suomesta muutettiin tuolloin Viroon vähemmän. Yhteiskunnallisen tilanteen vakauduttua muuttoliike Virosta Suomeen väheni, mutta lisääntyi Suomesta Viroon.

2.2. Sukupuoli tarkastelun lähtökohtana

Toisin kuin edellä esittämiäni mallien kehittäminen aikaan, nykyisin⁶ tunnustetaan, että naisten ja miesten asema ja mahdollisuudet maahanmuuttajina sekä monet maahanmuuttoon liittyvät prosessit, kuten sopeutuminen uuteen asuinmaahan sekä yhteydenpito ja mahdollinen paluu lähtömaahan, ovat pitkälti sukupuolittuneita (Boyd 2003). Ongelma on kuitenkin siinä, että tutkimukset ovat keskittyneet tarkastelemaan pikemminkin naisten muuttoon liittyviä prosesseja kuin sukupuolen merkitystä muuttoliikkeissä. Usein naiset nähdään lähtökohtaisesti marginaalisena ryhmänä tai heitä tarkastellaan ainoastaan sukupuolen perusteella ottamatta huomioon muita tekijöitä. (Pessar & Mahler 2003, Hondagneu-Sotelo 1999, ks. myös Erel ym. 2003.) Naisten ja miesten muuttoon liittyvien samankaltaisuuksien ja erojen havainnoimisen lisäksi tulisi tarkastella, miten maskuliiniset ja feministiset ominaisuudet vaikuttavat mahdollisuuksiin muuttaa sekä asettua uuteen asuinmaahan. Lisäksi tulisi kiinnittää huomiota sukupuoleen liittyviin prosesseihin, jotka vaikuttavat sekä naisten että miesten maahanmuuton malleihin. (Hondagneu-Sotelo 1994.)

Toisaalta on tärkeätä muistaa, että maahanmuuttajanaiset muodostavat hyvin heterogeenisen ryhmän. Heidän odotuksiinsa ja kokemuksiinsa maahanmuutosta vaikuttavat henkilökohtaiset, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät. Esimerkiksi joissakin maissa on tyyppillistä, että naiset muuttavat yksin jättäen

⁶ Vaikka naisten aktiiviseen rooliin muuttajina kiinnitettiin huomiota ensimmäisen kerran jo 1800-luvulla (Ravenstein 1885: 196), kesti lähes sata vuotta ennen kuin aihepiiri alkoi houkuttaa laajempaa tieteellistä huomiota (King ym. 2004).

perheensä lähtömaahan kun taas toisaalla naiset jäävät lähtömaahan miesten muuttaessa (Zlotnik 1995, DeLaet 1999, King ym. 2004, Phizacklea 1983, Ehrenreich & Russell Hochschild 2003). Esimerkiksi Filippiineillä hallitus kannustaa aktiivisesti naisia muuttamaan, ja maan pääasiallinen vientituote on inhimillinen pääoma. Toisaalta maissa, joissa naisiin kohdistuu paineita kulttuurisen yhteisön ylläpitäjänä ovat pioneerimuuttajat, erityisesti pitkän ja vaarallisen matkan vaativiin kohteisiin yleensä nuoria miehiä. (Martikainen & Tiilikainen 2007.) Lisäksi esimerkiksi joissakin Karibian alueen maissa vallitsevan käsityksen mukaan naisen ei ole kulttuurisesti hyväksyttyä muuttaa ilman miestä tai ennen tätä (Foner 2008).

Työkälun naisten kokemusten tarkastelemiseen tarjoaa Pessararin ja Mahlerin (2003) sosiaalisen aseman käsite. Sillä viitataan henkilön sijaintiin maantieteellisten, historiallisten, poliittisten, taloudellisten ja sosiaalisiin suhteisiin perustuvien valtahierarkioiden vuorovaikutuksessa. Toisin sanoen naisten maahanmuuttoa tarkasteltaessa on sukupuolen lisäksi otettava huomioon sekä lähtö- että vastaanottavan maan poliittinen ja historiallinen tilanne, maissa vallitsevat maahanmuuton mallit, muuttajan sosiaalinen luokka, etninen tausta, koulutuksen taso, uskonnolliset näkemykset ja henkilökohtaiset luonteenpiirteet. (Pessar & Mahler 2003, ks myös: Buijs 1993, Castles & Miller 2003, DeLaet 1999, Forsander 2007, Martikainen & Tiilikainen 2007, Phizacklea 1983.)

2.3. Maahanmuuttajanaiset ja äitiys

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisin naiseuden osa-alue on äitiys. Äitiys on monimutkainen ja moninainen ilmiö (Bhopal 1998). Kulttuurista riippumatta se on keskeinen sosiaalinen suhde. Äidiksi tuleminen vaikuttaa naisen elämään, identiteetin muodostumiseen, moraalisiin valintoihin sekä sosiaalisiin sitoumuksiin (McMahon 1995: 158, Chodorow 1978, Nousiainen 2004: 61). Lasten syntymän myötä nainen muuttuu ikään kuin uudeksi henkilöksi, ja lasten olemassaolo vaikuttaa naisen ”itsen” rakentumiseen erityisellä tavalla (Liamputtong 2006). Äitiydessä naisen on myös mahdollista saavuttaa rakastava, välittävä ja vastuuntuntoinen feminiininen identiteetti (McMahon 1995: 274). Bergerin ja Luckmannin (1966) käsitteitä käyttäen äitiydessä on kyse uudelleensosialisatiosta. Uudelleensosialisoituminen saavutetaan kanssakäymisessä merkityksellisten toisten kanssa – tässä tapauksessa äidin ja lapsen välisessä suhteessa. Uudelleensosialisoitumisprosessin vaatimuksena on, että yksilö ei ainoastaan muuta käytöstään, mutta myös ”sydäntään”, jonka vuoksi uudelleensosialisoitumiseen liittyvät prosessit ovat vahvasti emotionaalisesti latautuneita.

Äidin rooli on yksi tiukimmista olemassa olevista sosiaalisista rooleista (Jokinen 1996: 13), vaikka siihen liittyvät käsitykset ovatkin usein keskenään ristiriitaisia ja jännitteisiä (Ahokas & Rantonen 1996: 82, Jokinen 1996: 168).

Äitiys muodostuu naisen ruumiillisen ja sosiaalisen prosessin sekä kulloisenkin kulttuurisen ja yhteiskunnallisen kontekstin vuorovaikutuksessa. (Rotkirch 2003: 4, McMahon 1995: 15–16). Kuitenkin jokaisessa tunnetussa yhteiskunnassa äidillä on päävastuu pienten lasten hoidosta, vaikka lapsia hoitavat myös muut tahot kuten lasten isä, isovanhemmat ja muut sukulaiset sekä yksityiset tai kunnalliset lastenhoitajat. Kuten Hrdy (1999) huomauttaa, muiden tuen ja avun varmistaminen lasten kasvatuksessa on keskeinen osa äitiyttä. Sosiaalisten verkostojen, kulttuuristen ja yhteiskunnallisten tekijöiden – kuten tarjolla olevien sosiaalipoliittisten palveluiden – lisäksi äitiyden muodostumiseen vaikuttavat myös naisilla käytössä olevat kulttuuriset ja materiaaliset resurssit, etninen tausta, rotu, uskonto, sosiaalinen luokka sekä yhteiskunnassa vallitsevat käsitykset naisen asemasta.

Maa- ja maailmanlaajuisesti äitiyttä on tutkittu paljon, mutta monet tehdyistä tutkimuksista ovat syyllistyneet etnosentrisyyteen ja ovat väärällä tavalla universaaleja. Lähtökohtana on pidetty länsimaista, valkoisen, naimisissa olevan keskiluokkaisen naisen elämää (Chodorow 1978, Hays 1996), ja etniseen taustaan, rotuun, uskontoon ja sosiaaliseen luokkaan liittyvät tekijät on pitkälle sivuutettu. Sen sijaan maahanmuuttajien äitiyttä on tutkittu melko vähän, erityisesti silloin kun äidit ovat muuttaneet yhdessä lastensa kanssa (esim. Sigad & Eisikovits 2009, Moon 2003, Tummala-Narra 2004, Hyvönen 2007b, 2008a, 2008b). Olemassa oleva tutkimus keskittyy pikemminkin analysoimaan sellaisten naisten äitiyttä, jotka ovat muuttaneet yksin ja jättäneet perheensä lähtömaahan ja luovat uudenlaisia ylijärjestyksiä äitiyden muotoja. Tähän ryhmään kuuluvat naiset näkevät maahanmuuton uhrauksena, ja usein kärsivät syyllisyydestä sekä fyysisistä ja henkisistä oireista uudessa asuinmaassa (Dreby 2006).

Edellä esittämäni osoittaa, ettei ole olemassa universaalia käsitystä äitiydestä. Australiassa asuvia thai-naisia tutkiessaan Liamputtong & Naksook (2002) havaitsivat, että ainoa äitiydelle annettu yhteinen nimittäjä oli äitiyden näkeminen haastavana tehtävänä. Hernández-Albujar (2004) puolestaan havaitsi Italiassa asuvia latinonaisia käsitellessä tutkimuksessaan, että äitiys muodostui naisen ensisijaiseksi tehtäväksi elämässä. Siihen liittyvä vastuu pakotti naiset jättämään lapsensa sukulaisten hoitoon, jotta he pystyivät hankkimaan elantonsa kotimaan ulkopuolelta. Monet länsimaiset naiset puolestaan ovat omaksuneet intensiivisen äitiyden ideologian, jossa keskeistä on äitiydelle antautuminen kokonaan erityisesti lasten ollessa pieniä (Hays 1996). Joissakin Aasian maissa äitiys taas nähdään luonnollisena seurauksena järjestetyistä avioliitoista. Keskeistä on saada poikalapsia, jotta isänpuolisen suvun linjaa voitaisiin jatkaa. Poikalapsen saaminen nostaa koko suvun sosiaalista arvoa ja tekee äidistä ”hyvän äidin”. (Bhopal 1998.)

Äidiksi tuleminen ja äitinä oleminen vieraassa maassa on haasteellista sen vuoksi, että naiset joutuvat sopeutumaan paitsi uuteen elämäntilanteeseen, myös uuden asuinmaan kulttuuriin ja tapoihin (Sigad & Eisikovits 2009). Goffmannin

(1963: 49) termejä käyttäen ”maahanmuuttajaäidit joutuvat omaksumaan uudenlaisen olemisen tavan, joka on heitä ympäröivien ihmisten näkökulmasta soveltuva ja oikea”. Mikäli nainen onnistuu omaksumaan asemansa kahden kulttuurin välisenä toimijana, on hänellä paremmat edellytykset myös tukea lastensa identiteetin muodostumista kulttuurien ristipaineessa. (Tummala-Narra 2004.) Mikäli perhe koostuu useamman eri etnisen taustan edustajista korostuu kulttuurien yhteensovittamisen merkitys entisestään. Joskus paikallisten miesten kanssa lapsia hankkineet naiset omaksuvat paikallisia toimintamalleja välttääkseen perheen sisäisiä konflikteja, mutta kokevat omasta kulttuuristaan luopumisen ristiriitaiseksi (Liamputtong & Naksook 2003). Vieraassa maassa äitiyden haasteet korostuvat myös siksi, että lapset omaksuvat usein ympäröivän yhteiskunnan arvoja ja käytöstapoja sekä sen kielen vanhempiaan nopeammin, minkä seurauksena vanhempien auktoriteettinen asema lapsiinsa nähden heikentyy, erityisesti mikäli lapset joutuvat toimimaan vanhemmilleen tulkkeina. (Hernández-Albujar 2004, Liamputtong 2006.) Monet tutkimukset (esim. Tummala-Narra 2004) ovat osoittaneet, että äidit kokevat turhauttavaksi sen, etteivät pysty siirtämään lähtömaan kulttuurisia käytäntöjä lapsilleen yhtä paljon kuin haluaisivat (Glassman & Eisikovits 2006). Puutteellisen kielitaidon vuoksi äidit eivät myöskään kykene auttamaan lapsiaan koulutehtävissä ja jopa arkiset rutiinit, kuten elintarvikkeiden hankkiminen, saattavat olla vaikeita (Hernández-Albujar 2004).

Kulttuurien yhteensovittamisen lisäksi maahanmuuttajaäidit kohtaavat usein myös muita haasteita, joilta välttyisivät lähtömaassa (Liamputtong & Naksook 2003). Tyypillisin ongelma on sosiaalisten verkostojen niukkuus tai niiden puuttuminen kokonaan (Breton 1999, Leon & Dziegielewski 2000, Liamputtong 2000, Moon 2003). Andersson (1994) kutsuu ilmiötä ”maahanmuuttajien suurimmaksi kiroukseksi”. Lasten hoitoon ja kasvatukseen liittyvän vastuun siirtyminen yksin naisen harteille on erityisen raskasta sellaisista kulttuureista tuleville naisille, jossa lasten kasvatukseen osallistuvat koko suvun naiset (ks. esim. Liamputtong & Naksook 2002). Hoiva-avun lisäksi sukulaisten puuttuminen arjesta vaikeuttaa myös kulttuuriperinteen siirtämistä lapsille. Toisaalta joissain tilanteissa maahanmuuttajanaiset kokevat välimatkan positiivisena, sillä se vapauttaa heidät tiukoista rooleista ja käsityksistä, jotka he lähtömaassaan joutuisivat omaksumaan (Tummala-Narra 2004). Esimerkiksi aasialaisia naisia käsitelleessä tutkimuksessaan Bhopal (1998) havaitsi, että naiset kokivat ongelmaksi sen, etteivät he voineet käyttää itse hyväksi havaitsemiaan hoito- ja kasvatusmenetelmiä omiin lapsiinsa, vaan joutuivat alistumaan sukulaistensa näkemyksiin. Toisaalta työn vuoksi tapahtuva maahanmuutto usein kohottaa naisen sosioekonomista asemaa, minkä seurauksena naiset kokevat turvallisuuden tunnetta. Usein tämä heijastuu myös suhteessa lapsiin, vaikka lapsilla saattaa olla myös epärealistisia odotuksia elämästä uudessa asuinmaassa, mistä voi seurata myös konflikteja. (Hernández-Albujar 2004.)

Tämän tutkimuksen kannalta on äitiyden näkökulmasta keskeistä se, että Suomessa ja Virossa vallitsevat käsitykset lapsen asemasta ja siitä, miten lapsia tulisi kasvattaa, ovat erilaisia. Virossa vallitsevat käsitykset ja arvot ovat saaneet runsaasti vaikutteita neuvostoajalta. Neuvostoliitossa äitiys oli ylistetty ominaisuus, ja äidit nähtiin yksipuolisesti hyväntahtoisina ja kaikkivoipina, sievinä, mutta vahvoina olentoina (Rotkirch 2008, Narusk & Hansson 1999: 14). Venäläiselle äitydelle oli tyypillistä omien lasten hoitamisen lisäksi hoitaa myös muiden sukulaisten lapsia. Erityisesti äidin puoleisilla sukulaisilla oli tärkeä rooli arjessa, koska he auttoivat paitsi lastenhoidossa ja ruoan laitossa, he myös antoivat neuvoja (Rotkirch 2000). Sen sijaan Suomessa vallitsevat käsitykset muistuttavat enemmän Yhdysvalloista peräisin olevaa intensiivisen äitiyden ideologiaa (Hays 1996: 122–128). Siinä äitiys nähdään kiehtovana, mutta voimia vievänä tehtävänä. Intensiivisessä äitydessä on keskeistä täydellinen äitydelle antautuminen eli lapsen tarpeiden asettaminen äidin omien tarpeiden edelle, minkä vuoksi äidit joutuvat tekemään sekä henkisiä että fyysisiä panostuksia ja taloudellisia uhrauksia lapsensa vuoksi. Lapset nähdään intensiivisen äitiyden ideologiassa haavoittuvina yksilöinä, joiden tarpeiden huomioiminen on tärkeätä ja joita tulee suojella.

Vaikka isät osallistuvat Suomessa lastenhoitoon enemmän kuin esimerkiksi entisen Neuvostoliiton alueella tai Yhdysvalloissa, on päävastuu lasten hoitamisesta yleensä äideillä myös siinä tapauksessa, että he käyvät kodin ulkopuolisessa ansiotyössä. Isien kasvavasta osallistumisesta lastenhoitoon kertoo se, että vuonna 2003 voimaan astuneen bonusvapaan seurauksena isät ovat pitäneet aiempaa enemmän vanhempainvapaita. Esimerkiksi vuonna 2006 joka kymmenes isä hyödynsi tätä mahdollisuutta. Kuitenkin äidit pitävät edelleen pääosan lomista ja isien pitämät lomat olivat huomattavasti lyhyempiä kuin äitien pitämät. (Hämäläinen & Takala 2007.)

2.4. Maahanmuuton akkulturaatioteoria (Berryn malli)

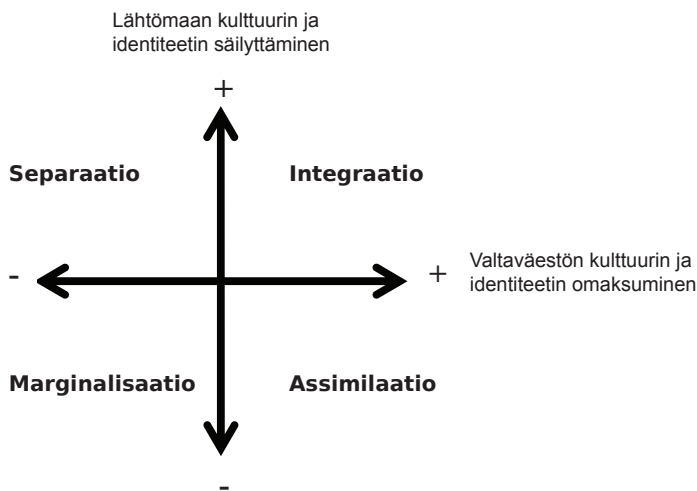
Uuteen asuinmaahan asettuessaan maahanmuuttajat joutuvat pohtimaan omaa orientoitumistaan toisaalta lähtömaahan ja toisaalta tulomaan yhteiskuntaan. Tästä prosessista, jossa maahanmuuttajat luovat suhteita valtaväestöön, on käytetty erilaisia termejä, jotka ovat eri aikoina saaneet erilaisia merkityksiä⁷. Akkulturaation käsitettä käytettiin ensimmäisen kerran 1930-luvulla. Alkuperäi-

⁷ Integraation ja akkulturaation käsitteitä on joskus käytetty toistensa synonyymeina, mutta integraatiolla on myös viitattu assimilaation kaltaiseen sulautumiseen (Liebkind ym. 2004). Usein käsitteisiin liitetään kaksi tekijää: valtaväestö sekä maahanmuuttaja joko yksilö- tai yhteisötasolla. Keskeistä on sen tarkasteleminen, mihin maahanmuuttaja kuuluu tai haluaa kuulua ja mistä hän jättäytyy ulkopuolelle (Forsander 2001).

sen määritelmän mukaan sillä tarkoitettiin ”eri kulttuureja edustavien ryhmien jatkuvista välittömistä kontakteista johtuvia ilmiöitä sekä tästä seuraavia, toisen tai molempien ryhmien kulttuurissa tapahtuvia muutoksia” (Redfield ym. 1936: 149). Nykyisin sillä viitataan prosessiin, jonka yksilö käy läpi kohdatessaan uuden kulttuuriympäristön (Jasinskaja-Lahti & Liebkind 2000).

Akkulturaatioon liittyy useita eri ulottuvuuksia, joista voidaan nimetä ainakin sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus, identiteetti, asenteet ja arvot sekä valtaväestön suhtautuminen vähemmistön edustajiin (Liebkind 2000). Akkulturaatiota tarkastellessa on tärkeitä kiinnittää huomiota niihin olosuhteisiin, joissa eri taustoista tulevat henkilöt kohtaavat: vieraan kulttuurin hyväksyminen sekä siihen liittyvien piirteiden omaksuminen helpottuu, mikäli yksilöt eivät koe toisen kulttuurin aiheuttavan itselleen uhkaa. Materiaalinen, taloudellinen tai sosiaalinen uhka puolestaan ovat omiaan lisäämään ennakkoluuloja sekä ryhmän sisäistä koheesiota (vrt. Allport 1954). Akkulturaatiota edistäviä tekijöitä ovat korkea koulutus ja/tai sosiaalinen asema, ja sitä hidastaa yksilön aiheet palata lähtömaahan (Koiranen 1966: 16–20). Berry ym. (2002) ovat luoneet nelikenttämallin, jonka avulla on mahdollista analysoida toisaalta maahanmuuttajan halua säilyttää lähtömaan identiteettiä ja kulttuuria ja toisaalta halua ja mahdollisuuksia ylläpitää suhteita valtaväestöön. Kuuluminen tai samaistuminen edellä mainittuihin voidaan luokitella vahvaksi tai heikoksi molemmilla ulottuvuuksilla, Nämä tekijät ristiintaulukoimalla muodostuu neljä erilaista tapaa suhtautua lähtö- ja tulomaan kulttuureihin ja tapoihin. Vaihtoehdot ovat integraatio, sulautuminen (assimilaatio), eristäytyminen (separaatio) ja syrjäytyminen (marginaalisuus).

Kuvio 1. Akkulturaatio-strategiat Berryn ym. mukaan.

Integraatio-strategian omaksunut maahanmuuttaja kokee kuuluvansa etniseen vähemmistöryhmään ja myös arvostaa siihen kuulumista. Samanaikaisesti hän toimii myös muiden etnisten ryhmien ja valtaväestön kanssa. Valtayhteisöön suuntautuva integraatio voi tapahtua esimerkiksi poliittisella, taloudellisella tai sosiaalisella osa-alueella. Sitä kutsutaan rakenteelliseksi integraatioksi. Lohkoutuneella integraatiolla puolestaan tarkoitetaan sitä, että maahanmuuttajat ovat kiinnittyneet tulomaan yhteiskuntaan joillakin ulottuvuuksilla paremmin kuin toisilla. Eri ulottuvuuksia ovat esimerkiksi kielitaito, ystävyysuhteet paikallisiin ja työ tai opiskelu. (Liebkind ym. 2004: 47.)

Sulautumisessa eli assimilaatioissa maahanmuuttaja vaihtaa viiteryhmäkseen uuden kotimaansa enemmistön ja kulttuurin ja hyväksyy sen. Tämä voi tapahtua joko vapaaehtoisesti maahanmuuttajan omasta halusta tai tilanteessa, jossa maahanmuuttajalle ei anneta mahdollisuutta säilyttää omaa kulttuuriaan ja kulttuuri-identiteettiään. Separaatiolla tarkoitetaan sitä, että maahanmuuttajat ovat kanssakäymisissä vain omaan etniseen ryhmäänsä kuuluvien ihmisten kanssa. Kontaktit ryhmän ulkopuolisiin henkilöihin ovat vähäisiä. (Forsander 2001.) Keskeistä on halu säilyttää oma kulttuuri ja välttää yhteyttä valtakulttuuriin. Syrjäntyminen (marginaalisuus) puolestaan tarkoittaa sitä, että maahanmuuttajalla ei ole halua tai mahdollisuutta säilyttää omaa kulttuuriaan. Hänellä ei ole myöskään kiinnostusta pitää yhteyttä valtakulttuuriin eikä sen edustajiin. Kukaan kuitenkaan tuskin valitsee syrjäytymistä strategiakseen, mutta maahanmuuttajalla ei kuitenkaan aina ole vapautta valita omaa toimintastrategiaansa (Liebkind ym. 2004: 51–58).

Aiemmat Suomessa asuvia virolaisia käsittelevät tutkimukset ovat osoittaneet, että yleisimmät virolaisten omaksumat akkulturaatiostrategiat ovat integraatio ja sulautuminen, joista ensin mainittu on huomattavasti yleisempi. Parhaiten integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan selittää maahanmuuttajien hyvä kielitaito sekä työllistyminen (Liebkind ym. 2004). Sen sijaan Virossa asuvia suomalaisia ei ole aiemmin tutkittu, mutta aiemmat ekspatriaatteja käsittelevät tutkimukset (Beaverstock 2005, Oksanen 2006, Fecter 2007, Coles & Fechter 2008) ovat osoittaneet, että liikeyhtiöiden sisäisten työkomennusten vuoksi muuttaneet perheet ovat yleensä orientoituneita lähtömaahansa, ja heidän sosiaaliset verkostonsa rajoittuvat muihin samassa elämäntilanteessa oleviin henkilöihin. Kontaktit valtaväestöön jäävät yleensä vähäisiksi. Heidän akkulturaatiostrategiansa on siis separaatio.

Berryn mallin vahvuus piilee siinä, että sen avulla on mahdollista ymmärtää käsitteiden rajausta ja keskinäistä erottelua (Forsander 2001). Lisäksi malli auttaa meitä ymmärtämään, että maahanmuutto on luonteeltaan pitkäkestoinen prosessi, jonka aikana maahanmuuttaja neuvottelee jatkuvasti suhdettaan sekä vastaanottavaan että lähtömaahan. Mallin heikkous on siinä, että se olettaa näiden prosessien tapahtuvan maahanmuuttajan omassa mielessä, eikä malli ota riittävästi huomioon ympäristön merkitystä (Huttunen 2002: 345). Mallia on myös kritisoitu siitä, että

vastaanottavat yhteiskunnat nähdään yksikulttuurisina, yhtenäisinä yksiköinä, jotka omaksumalla maahanmuuttajan oletetaan integroituvan. Todellisuudessa yhteiskunnat koostuvat eri luokkiin kuuluvista ihmisistä, joilla on erilainen elämäntyyli, uskonto, ideologiat ja poliittiset näkemykset (King ym. 2004, Forsander 2001). Lisäksi kulttuurit, samoin kuin ihmisten käsitykset etnisyydestä ja identiteetistä, muuttuvat jatkuvasti. Toisaalta ihmisten käsityksiin vaikuttavat monet tekijät, kuten heidän kokemuksensa sosiaalisesta kanssakäymisestä sekä valtakulttuurin että saman etnisen taustan omaavien henkilöiden kanssa. (Weinreich 2009.) Kulttuuristen aineksien ja arvojen yhdistyessä muodostuu uusia identiteettejä. Toisin kuin malli olettaa, akkulturaatio ei myöskään ole vakaa, eikä tapahdu samanaikaisesti ja samalla intensiteetillä elämän eri osa-alueilla. (Hall 1996.) Maahanmuuttajat eivät myöskään voi aina vapaasti valita tapansa orientoitua vastaanottavaan yhteiskuntaan, sillä akkulturaatioon vaikuttavat monet yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja demografiset tekijät kuten sosiaalinen luokka, ikä, sukupuoli, koulutus, lähtö- ja vastaanottavan maan kulttuurien läheisyys, vastaanottavan maan siirtolais-, vähemmistö-, ja pakolaispolitiikka, vastaanottokäytäntö sekä valtaväestön asenteet. Myös sukupuoli, ikä, asuinalue, siviilisääty, perhetyyppi, maassaoloaika, koulutustaso, sosioekonominen asema ja ammattiasema vaikuttavat osaltaan akkulturaatioon (Liebkind ym. 2004: 57–58, Berry ym. 2002: 21–23.)

Akkulturaatiota tulee siis tarkastella kaksisuuntaisena prosessina, sillä kulttuurien kohtaaminen vaatii sopeutumista niin valtaväestön kuin vähemmistön edustajilta. Mikäli muutosprosessi nähdään yksisuuntaisena, vähemmistön odotetaan ajan oloon omaksuvan valtaväestön arvot (Liebkind 2000). Tämän vuoksi asuinmaan yhteiskunnan tarjoamat kotoutumispalvelut sekä valtaväestön asenteet vaikuttavat oleellisesti yksilön mahdollisuuksiin integroitua. Vaikka monissa maissa on virallisella tasolla omaksuttu integraatiopolitiikka, käytännössä maahanmuuttajien odotetaan assimiloituvan ympäröivään yhteiskuntaan. Valtaväestön kielteinen ja/tai rasistinen suhtautuminen maahanmuuttajia kohtaan hidastaa integraatiota, koska se estää molemminpuolisen sopeutumisen. Mikäli vastaanottava yhteiskunta ei tarjoa maahanmuuttajalle pääsyä erilaisille sosiaalisille kentille sekä integroitumiseen tarvittavaa kieli- ja muuta koulutusta sekä työtä, ei tulija voi integroitua (Castles ym. 2002). Suomessa asuvia inkeriläisiä, somalialaisia, vietnamilaisia ja bosnialaisia käsitelleessä tutkimuksessaan Marjeta (1998) havaitsi, että tulomaan yhteiskunnan kapasiteetilla kohdata vieraita kulttuureita ja maahanmuuttajien kotoutumisen välineiksi tarjoamalla palveluilla on keskeinen merkitys heidän sopeutumisensa kannalta.

Akkulturaatiota tarkasteltaessa on myös tärkeätä pitää mielessä, että orientoituminen lähtömaan ja asuinmaan kulttuuria kohtaan eivät ole toisiaan poissulkevia prosesseja, vaan voivat tapahtua samanaikaisesti (Cheung-Blunden & Juang 2008, Weinreich 2009). Toisin kuin pääasiallisen työmuuton aikakautena maahanmuutto on nykyisin monia taloudellisia, poliittisia, kulttuurisia ja

väestörakenteeseen liittyviä prosesseja sisällä pitävä sarja tapahtumia, joka luo linkin kahdessa tai useammassa maassa olevien ihmisten välille (Faist 2000: 8). Toisaalta sekä maahanmuuttajien että vastaanottavien maiden todellisuus ovat muuttuneet pirstoutuneiksi. Ne koostuvat moninaisista identiteeteistä, jotka saattavat myös olla keskenään ristiriidassa tai jopa toisiinsa nähden yhteenso-pimattomia. (Hall 1999: 22–23.)

Lisäksi akkulturaatioon vaikuttavat monet tekijät, kuten sukupuoli (Donato ym. 2006). Naisten ja miesten uuteen ympäristöön asettumiseen liittyvät prosessit ovat erilaisia, ja usein he sijoittuvat eri tavalla vastaanottavaan yhteiskuntaan. Naiset työskentelevät usein näkymättömillä sektoreilla, kuten kodeissa tai hoiva-laitoksissa, kun taas miehet työllistyvät yleensä julkisesti näkyville kentille, kuten rakennuksille. Tämän seurauksena maahanmuuttajanaisten ja miesten mahdolli-suudet solmia ystävyysuhteita kantaväestön kanssa ovat erilaisia, mikä heijastuu myös tässä tutkimuksessa erityisesti suomalaisten kohdalla (Hyvönen 2008b). Myös naisten ja miesten kyky ja mahdollisuudet asuinmaan kielen omaksumiseen ovat usein erilaiset. Esimerkiksi Marja Tiilikainen (2007) havaitsi somaliperheitä käsitelleessä tutkimuksessaan, että koska vastuu lasten hoitamisesta ja kasvatta-misesta oli yksinomaan naisten harteilla, ei heillä riittänyt aikaa kielen opiskeluun. Toisaalta he olivat rajoitettuja kodin piiriin, jonka vuoksi heidän mahdollisuutensa solmia kontakteja suomalaisten kanssa ja siten harjoitella uutta kieltä olivat vähäi-siä. Toisaalta joskus naiset oppivat asuinmaan kielen miehiään nopeammin, mikä vaikuttaa perheen sisäisen työnjakoon ja sitä kautta valtasuhteisiin.

2.5. Sosiaalisten verkostojen teoria (Granovetter)

Maahanmuuttajan sosiaalisia ja institutionaalisia siteitä voidaan tarkastella sosi-aalisen pääoman käsitteen, erityisesti Mark Granovetterin (1973) teorian avulla. Yleisesti ottaen sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan sellaisia ympäristössä olevien sosiaalisten suhteiden ulottuvuuksia – kuten sosiaalisia verkostoja, normeja ja luot-tamusta – jotka edesauttavat yhteisön jäsenten välistä sosiaalista vuorovaikutusta ja päämäärien saavuttamista sekä yleistä hyvinvointia (Ruuskanen 2002: 5). Sosiaa-liset verkostot voivat koostua perheenjäsenistä, sukulaisista, ystäväistä ja tuttavista, jotka toimivat yksilön sosiaalisena tukena. Nämä verkostot luovat turvallisuutta, sillä yksilö voi luottaa siihen, että saa heiltä apua vaikeuksiin joutuessaan. Toisaalta verkostojen puute saattaa aiheuttaa jopa fyysisiä sairauksia (Carlson 2007). Kes-keistä sosiaalisessa pääomassa on luottamus. Yleensä luottamus kohdistuu ennalta tuttuihin ihmisiin, joihin yksilö voi samaistua (Ruuskanen 2002: 21, Ilmonen 2002: 138.) Luottamus ei siis leviä yleisesti yhteiskunnassa, vaan ryhmäkuntaisen luotta-muksen seurauksena voivat olla jopa eri ryhmien väliset konfliktit, eli sosiaalisen pääoman täydellinen puuttuminen (Ruuskanen 2002: 21).

Usein maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot rakentuvat sekä lähtö- että määränpäämaissa olevista sukulaisista ja ystävistä (Herrera Lima 2001: 78). Sosiaalisilla verkostoilla sekä niiden kautta muodostuvalla sosiaalisella pääomalla on merkitystä sekä ennen maastamuuttoa että sen jälkeen – sekä lähtömaassa että uudessa asuinmaassa. Thomas Faistin (2000: 121) mukaan sosiaalinen pääoma hyödyttää maahanmuuttajia moninlaisilla tavoilla. Ensinnäkin, maastamuutto lisää maastamuuttoa (ketjumuutto). Toiseksi, aiemmin muuttaneiden kautta muodostuu informaatiota välittäviä verkostoja, jotka helpottavat muuttajien asettumista asuinmaahan tai mahdollista paluuta lähtömaahan.

Lähtömaahan jääneet verkostot ovat usein tärkeä sosiaalinen tuki erityisesti maastamuuton alkuaikoina (Liebkind ym. 2004), koska niiden avulla on mahdollista luoda jatkumo identiteetille (Forsander 2001). Toisaalta myös asuinmaassa olevat etniset verkostot ovat yleensä tärkeitä. Etniseen yhteisöön kuuluminen tyydyttää yhteenkuuluvuuden tarvetta ja luo turvallisuuden tunnetta. Lisäksi verkostot voivat auttaa esimerkiksi työpaikan löytymisessä. Akhlaq Ahmad (2005) havaitsi, että Suomessa asuvat maahanmuuttajat löytävät työpaikan useimmiten sosiaalisten verkostojen kautta siitä huolimatta, että julkinen työnvälitysjärjestelmä on pitkälle kehittynyt ja tiedottaa avoimista työpaikoista. Toisaalta liian tiivis yhteys etnisiin verkostoihin voi aiheuttaa ”passiivista itse-segregaatiota” valtaväestöstä (vrt. Andersson ja Wadensjö 2007). Tiivistetysti voidaan sanoa, että kontaktit valtaväestöön edesauttavat sosiokulttuurisessa integraatiossa kun taas suhteet maanmiehiin vaikuttavat positiivisesti henkiseen hyvinvointiin (Liebkind ym. 2004: 97–99).

Työkälun maahanmuuttajan lähtömaahan jääneiden sekä uudessa asuinmaassa olevien siteiden analysoimiseen tarjoaa Mark Granovetterin (1973) teoria. Keskeistä siinä on oletus heikoissa siteissä olevasta vahvuudesta. Granovetter olettaa, että mitä enemmän kahdella ihmisellä on yhteistä, sitä todennäköisempää on, että heidän välillään on vahva side⁸. Vahvat siteet keskittyvät tiettyihin ryhmiin ja muodostavat suljettuja klustereita. Vahvoille siteille on ominaista kestävyys ja niihin liittyy usein sitoutumista sekä tunteita (Faist 2000: 101). Yleensä ihmisten sosiaaliset verkostot koostuvat samanlaisessa elämäntilanteessa olevista tai samanlaisen taustan omaavista ihmisistä, minkä seurauksena heille välittyy yleensä vain vähän informaatiota heidän oman ryhmänsä ulkopuolelta. Toisin sanoen, mitä enemmän henkilöllä on kontakteja mahdollisimman erilaisiin ihmisiin, sitä todennäköisempää on, että hän saa tietoa oman (suljetun) ryhmänsä ulkopuolelta. Sen sijaan vahvojen siteiden kautta välittyvä tieto on harvoin uutta, vaan pikemminkin sama tieto tulee useita eri reittejä. Tämä johtuu siitä, että heikot siteet muodostavat usein klustereiden välisiä siltoja, joiden kautta välittyy runsaasti informaatiota ja vaikutteita. (Granovetter 1973, 1983.)

⁸ Siteen vahvuus koostuu ”(todennäköisesti lineaarisista) yhdistelmistä yhdessä vietetystä ajasta, henkisestä läheisyydestä, intiimiydestä (molemmipuolisesta luottamuksesta) ja suhteelle tyypillisistä vastavuoroisista palveluksista” (Granovetter 1973: 1363).

Aiemmat, maahanmuuttajia käsittelevät tutkimukset (ks. esim. Oksanen 2006), antavat tukea Granovetterin oletuksille. Erityisesti maahanmuuton alkuaikoina, jolloin kaikki yksilön siteet asuinmaassa (mukana muuttavia perheenjäseniä) lukuun ottamatta ovat heikkoja, ne muodostavat tärkeän informaation lähteen. Usein nämä siteet muodostuvat muista samassa elämäntilanteessa olevista ja usein samanmaalaisista henkilöistä. Niiden avulla on mahdollista saada ympäristöön asettumiseen liittyvää informaatiota, mutta ei samanlaista henkistä tukea kuin lähtömaahan jääneiltä sukulaisilta ja ystäviltä (vrt. Iosifides ym. 2007).

Vaikka Granovetterin teoria auttaa meitä ymmärtämään lähtömaahan jääneiden vahvojen ja uudessa asuinmaassa olevien heikkojen siteiden merkitystä maahanmuuttajan sosiaalisten verkostojen muodostumisen näkökulmasta, liittyy teoriaan myös joitakin puutteita. Ensinnäkin, samoin kuin Berryn malli, myös Granovetter sivuuttaa sukupuolen merkityksen. Maahanmuuttajanaisten ja -miesten sosiaalisten verkostojen muodostamiseen liittyvät prosessit ovat kuitenkin erilaisia. Myös naisten ja miesten sosiaalisille verkostoille antama merkitys ja niiden tarve on erilainen. Tässä tutkimuksessa se korostuu erityisesti äitiydessä. Koska päävastuu lasten hoitamisesta ja kasvattamisesta on äideillä, on lähtömaahan jääneillä sukulaisilla erilainen merkitys naisille ja miehille (Hyvönen 2007b). Naisilla onkin todettu olevan miehiä aktiivisempi rooli yhteydenpidossa lähtömaahan jääneisiin sukulaisiin ja ystäviin (Gold 2001: 64, Zontini 2004: 1113).

Granovetterin teoriaa voidaan kritisoida myös siitä, että se huomioi ainoastaan vahvat ja heikot siteet. Näin ollen se jättää huomioimatta esimerkiksi institutionaaliset siteet, kuten tietyn valtion sosiaaliturvajärjestelmään kuulumisen. Kuitenkin esimerkiksi lääkärikontakti tietyn systeemin edustajan kanssa (jolloin keskeistä on tuttu ja turvallinen järjestelmä eikä niinkään tuttu lääkäri) edustaa esimerkkiä heikkojen ja vahvojen siteiden väliin asettuvasta institutionaalisesta kontaktista. Samoin kuin henkilöiden välisissä vahvoissa siteissä, keskeistä näissä siteissä on luottamus (Hyvönen 2008a). Luottamuksella on osoitettu olevan henkilöiden välisiä suhteita laajempia vaikutuksia makrotasolla: sen avulla voidaan selittää jopa menestymistä kansainvälisessä kilpailukyvyssä. Sellaiset maat, joissa kansalaiset kokevat voivansa luottaa toisiin, sijoittuivat kilpailukyvyyn kärkiryhmään kilpailukyvyyn vaihteluista riippumatta. Ihmisten välisen luottamuksen avulla voidaan selittää noin 2/3 kilpailukyvyyn vaihtelusta maiden välillä. On myös mielenkiintoista, että luottamus erilaisiin yhteiskunnan instituutioihin on vahvassa yhteydessä ihmistenväliseen luottamukseen. Toisin sanoen ihmiset, jotka luottavat toisiin ihmisiin, ovat taipuvaisia luottamaan myös instituutioihin (Helkama 2005). Markku Lonkila (2005) puolestaan havaitsi venäläisiä tietokonealan asiantuntijoita käsitelleessä tutkimuksessaan, että henkilökohtaisilla verkostoilla oli moninaisia ja laajoja, jopa koko yhteiskunnan tasolle ulottuvia vaikutuksia.

3. Aiemmat tutkimukset siirtolaisuudesta

Tässä luvussa pyrin paikantamaan oman tutkimukseni aiempaan maahanmuutto- ja siirtolaisuustutkimukseen sijoittamalla sen historialliseen viitekehykseen sekä tarkastelemalla maahanmuuttajanaisten äitiyttä. Lähden liikkeelle suomalaisten muutosta Ruotsiin pääasiallisen työmuuton aikakautena 1950–70-luvuilla. Olen valinnut kyseisen lähestymistavan paitsi sen vuoksi, että aiemmin Viroon muuttaneita suomalaisia ei ole tutkittu, mutta myös siksi, että Suomeen muuttaneiden virolaisten muuttoliike muistuttaa pitkälti suomalaisten muuttoa Ruotsiin. Lisäksi, mielenkiintoista kyllä, eri ajanjaksosta ja yhteiskunnallisissa tilanteissa olevista eroista huolimatta myös suomalaisten muutossa Viroon ja Ruotsiin voidaan löytää runsaasti yhtenevyyksiä tähän tutkimukseen osallistuneiden naisten kokemuksista.

3.1. Maahanmuutto historiallisessa kontekstissa

Toisen maailmansodan jälkeen monien muiden nopeasti teollistuneiden maiden tavoin Ruotsi rekrytoi työvoimaa ulkomailta erityisesti matalapalkkaisiin tehtäviin⁹. Suomalaisille pääasiallinen muuttokohde oli Ruotsi. Suomesta Ruotsiin muuttaneet olivat yleensä nuoria, naimattomia tai lapsettomia aviopareja ja heidän koulutustasonsa oli verrattain alhainen. Noin 20 % heistä oli suomenruotsalaisia. (Korkiasaari & Tarkiainen 2000: 156–159.) Monille Ruotsiin muuttaneille muutto oli lähinnä aikuistumisrituaali tai mahdollisuus seikkailuun, pikemminkin kuin ankaran työttömyyden pakottama viimeinen oljenkorsi (Lukkarinen Kvist 2006).

Muuttopäätökseen vaikutti sekä Suomen ”työntö” että Ruotsin ”veto”. Suomessa elämää leimasi yleinen kurjuus: maan talous kärsi raskaista sotakorvauksista, joita se joutui maksamaan Neuvostoliitolle ja jyrkät suhdannevaihtelut olivat yleisiä. Maassa vaihteli työttömyys ja täystyöllisyys. Puolet väestöstä sai edelleen elantonsa maataloudesta ja elintaso oli suhteellisen alhainen. Sosiaaliturva oli puutteellinen ja poliittinen tilanne epävakaa. Sen sijaan Ruotsissa vallitsi työvoimapula, ja elin- ja palkkataso olivat Suomea korkeampia. Myös taloudel-

⁹ Tilastojen mukaan Suomesta muutti Ruotsiin vuosina 1945–1999 noin 500 000 henkilöä, mutta joidenkin arvioiden mukaan luku on huomattavasti korkeampi: jopa 700–800 000 henkilöä. Pysyvästi Ruotsiin jäi noin 250 000 henkilöä. Vilkkainta muutto oli 1960- ja 70-lukujen taitteessa. Tuolloin teollistuminen eteni huimaa vauhtia myös Suomessa ja yhteiskunnan rakenteet alkoivat muuttua Ruotsin malleja vastaavaksi. Maassa vallitsi täystyöllisyys, jonka vuoksi Ruotsiin muuttamista ei enää pidetty hyväksyttävänä. Pikemminkin aiemmin muuttaneita suomalaisia pyrittiin houkuttelemaan takaisin. Samanaikaisesti työnantajat Ruotsissa pyrkivät parantamaan suomalaisten olosuhteita, jotta nämä pysyisivät heidän palveluksessaan. (Korkiasaari & Tarkiainen 2000: 142–157.) Samanaikaisesti ruotsalaiset yritykset siirsivät tuotantoaan Suomeen. Ne pysyivät hyödyntämään Suomessa vallinnutta työttömyyttä ja siitä seurannutta halpaa työvoimaa. (Rahikainen 2007).

linen ja poliittinen tilanne olivat Suomea vakaampia. (Korkiasaari & Tarkiainen 2000: 136–148.) Kari Hietalan (2001) mukaan muuttoaaltoon vaikutti oleellisesti suurten ikäluokkien siirtyminen työelämään ja siitä seurannut työttömyys Suomessa. Lyhyen välimatkan ansiosta muutto ei vaatinut merkittävää taloudellista pääomaa, eikä muuttajien tarvinnut osata ruotsia (Rahikainen 2007). Lisäksi Ruotsi helpotti ulkomaalaisten työhön pääsyä erilaisten säännösten avulla: esimerkiksi vuoden 1954 jälkeen ei tarvittu edes passia.

Työpaikan löytäminen Ruotsissa oli suomalaisille helppoa ja tapahtui usein aiemmin muuttaneiden ystävien ja sukulaisten avustuksella (Korkiasaari & Tarkiainen 2000, Rahikainen 2007). Useimmat miehet työllistyivät metalli- ja sähköteollisuuteen, kun taas naiset työskentelivät myös palveluammateissa (Jaakkola 1984). Palkkataso oli Suomea huomattavasti korkeampi, mutta työolot olivat kehnot (Korkiasaari & Tarkiainen 2000, Ågren 2006). Kohonneen ansiotason vuoksi suomalaiset pystyivät tekemään kalliita investointeja. Keskeistä oli elintason näyttäminen ulospäin: Monet hankkivat auton ennen pakastinta, pesukonetta tai puhelinta. Aineellisen hyvinvoinnin vastapainoksi erityisesti miesten vapaa-aikaa leimasi pula mielekkäistä harrastusmahdollisuuksista, joka johti runsaaseen alkoholin kulutukseen ja siitä seuranneisiin ongelmiin. Elinoloja heikensivät myös lasten kieli- ja kouluvaikeudet, puuttuvat yhteiskunnalliset vaikutusmahdollisuudet sekä sivuraiteille joutuneiden maanmiesten aiheuttamat ongelmat. (Korkiasaari & Tarkiainen 2000.)

Suomalaisten keskinäinen kanssakäyminen oli tiivistä, ja kontaktit ruotsalaiseen yhteiskuntaan jäivät vähäisiksi (Korkiasaari & Tarkiainen 2000: 177). Vaikka joillakin oli ruotsalaisia tuttuja, eivät kaikki olleet ystäväystyneet ruotsalaisten kanssa edes kymmenen maassa asutun vuoden jälkeen. Tämän vuoksi suomalaisten tuki oli merkittävää arjessa selviytymisen kannalta: ruotsia paremmin osaavat toimivat tulkkeina ja kauemmin asuneet opastivat uusia tulokkaita käytännön asioissa, kuten asunnon hankkimisessa. Toisaalta ruotsinsuomalaisten verkostoja leimasi keskinäinen kateus sekä toisten asioista keskusteleminen selän takana. Useimmat eivät voineet täysin luottaa yhteenkään ystävistään. (Jaakkola 1984.) Yhteisöissä vallitsi myös tiukka sosiaalinen kontrolli, ja ainoastaan samaan sosiaaliluokkaan kuuluvat seurustelivat keskenään (Liebkind ym. 2004).

Suomalaisten vähäisiä kontakteja ruotsalasiin selittää huonon kielitaidon lisäksi ruotsalaisten kielteiset asenteet suomalaisia kohtaan: jopa sanomalehtien sivuilla käytettiin avoimesti ”finnjävel” ja ”en finne igen” -tyyppisiä ilmauksia (Korkiasaari & Tarkiainen 2000). Tämän seurauksena suomalaiset häpesivät alkuperäänsä. Arjessa tämä näkyi niin, että he välttivät suomen puhumista julkisilla paikoilla ja puhelimeen vastattiin usein hiljaisuudella (Ågren 2006: 285). Tosin työelämässä suomalaisia pidettiin ahkerina työntekijöinä, mutta henkilökohtaisessa elämässä heihin liitettiin pääsääntöisesti negatiivisia ominaisuuksia (Lukkarinen-Kvist 2006).

Ruotsissa elettyyn arkeen liittyvien haasteiden vastapainoksi Suomessa vietetyt lomamatkat olivat monille vuoden kohokohta. Niiden aikana haluttiin tavata sukulaisia, vanhoja naapureita ja tuttuja, ja usein ohjelma muodostui kiireiseksi. Maantieteellisestä läheisyydestä huolimatta useimmat Ruotsiin muuttaneet suomalaiset pystyivät käymään Suomessa vain kerran tai kaksi vuodessa (Koiranen 1966: 133). Vuosien myötä vierailut vähentyivät entisestään sekä lyhentyivät. Usein omien vanhempien kuolema oli tässä eräänlainen käännekohta (Lukkarinen-Kvist 2006). Osa suomalaisista palasi myöhemmin Suomeen kokonaan. Tärkein paluumotiiviksi nimetty tekijä oli vanhempien huoli lastensa tulevaisuudesta. Taustalla oli kuitenkin usein heidän itsensä kaipuu Suomeen sekä viihtymättömyys Ruotsissa. Toisaalta puolelta Ruotsiin jääneistä suomalaisista hankki Ruotsin kansalaisuuden. (Korkiasaari & Tarkiainen 2000: 432–477.) Kuitenkaan kansalaisuuden vaihtaneet eivät pitäneet itseään ruotsalaisina, pikemminkin heille kansalaisuus oli paperilla tapahtuva viranomaisten tapa luokitella ihmisiä (Ågren 2006: 46).

3.2. Maahanmuuttajanaisten moninaiset lähtökohdat

Valtaosa aiemmista maahanmuuttajanaisia käsitelleistä tutkimuksista on keskittynyt tarkastelemaan matalaan sosiaaliseen luokkaan kuuluvien ja usein yksin muuttavien naisten kokemuksia maahanmuutosta. Viime aikoina on kuitenkin alettu kiinnittää huomiota enenevässä määrin (ks. esim. Fechter 2007, Hyvönen 2009) myös korkeasti koulutettuihin maahanmuuttajanaisiin, jotka muuttavat joko oman tai puolisonsa uran vuoksi. Heidän asemansa on monella tapaa koulutusta vailla olevia ja matalapalkkaisissa tehtävissä työskenteleviä naisia turvatumpi. Yleensä he käyttävät erilaisia muuttokanavia, jotka mahdollistavat esimerkiksi perheen viemisen mukana, sekä liikkumisen eri maiden välillä sekä mahdollisuuden tarvittaessa pidentää määräaikaista oleskelulupia. (Kofman & Raghuram 2006, Raghuram 2004.)

Tähän ryhmään kuuluvia naisia käsitelleet tutkimukset (esim. Fechter 2007, Hindman 2008, Oksanen 2006, Walsh 2008) ovat – mielenkiintoista kyllä – osoittaneet, että hyvästä taloudellisesta asemasta, mukavista asumisolosuhteista sekä korkeasta sosiaalisesta pääomasta huolimatta tähän ryhmään kuuluvat naiset kokevat elämän uudessa asuinmaassa haastavaksi. Erityisesti silloin, kun muuton syynä on ollut puolison työkomennus, naiset kokevat yksinäisyyttä, sillä heidän puolisonsa työpäivät venyvät pitkiksi ja työmatkoja on paljon. Toisaalta naisten voi olla vaikea omaksua uutta roolia kotirouvana, mikäli se ei ole lähtömaassa kulttuurinen käytäntö (Oksanen 2006). Tämänäyttöinen muutto saattaa myös vaarantaa naisen oman työuran, sillä työllistyminen asemamaassa on usein lähes

mahdotonta, ja kotimaahan paluun jälkeen voi työelämään palaaminen pitkän poissaolon jälkeen olla vaikeata (Coles & Fechter 2008).

On mielenkiintoista, että siinä missä maahanmuutto heikentää edellä kuvattuun ryhmään kuuluvien naisten asemaa, parantaa se heikommassa asemassa olevien naisten asemaa. Perheiden sisäisiin valtasuhteisiin vaikuttaa esimerkiksi naisten työssäkäynti sekä kotimaahan suunnatut rahalähetykset (Hernández-Albujar 2004). Oman elannon hankkiminen ja sukulaisten taloudellinen tukeminen tuovat naisille itsenäisyyttä ja itsekunnioitusta (Buijis 1993). Maahanmuuton avulla naiset voivat myös vapautua heitä kotimaassa ahdistavista tekijöistä kuten tiukoista sukupuolirooleista, ikääntyvien sukulaisten hoitamisesta tai epäonnistuneista avioliitoista. Esimerkiksi filippiiniläiset naiset kutsuvat naimisissa olevien, yksin muuttavien naisten maastamuuttoa filippiiniläiseksi avioeroksi (Ehrenreich & Russell Hochschild 2003, King ym. 2004). Myös jamaikalaiset naiset muuttavat Yhdysvaltoihin virallistaakseen avioeron miehistään (Foner 2008). Toisaalta naisen aseman vahvistumisesta saattaa seurata perheen sisäisiä ongelmia, erityisesti mikäli mies menettää valta-asemaansa naiseen nähden (Moon 2003). Tiivistetysti voidaan sanoa, että tutkimuksen luoma kuva maahanmuuttajanaisista on ehkä todellisuutta synkempi, sillä usein maahanmuuttajanaisilla on aktiivinen rooli taloudellisina toimijoina (Forsander 2007, Ruckenstein 2004).

4. Tutkimuksen aineisto ja käytännön toteutus

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu yhteensä 48 Suomeen muuttaneen virolaisnaisen¹⁰ ja Viroon muuttaneen suomalaisnaisen haastatteluista¹¹. Lisäksi olen havainnoinut naisten arkisia toimintoja, kuten erilaisia aktiviteetteja Suomessa ja Virossa sekä tehnyt neljä asiantuntijahaastattelua¹².

Aloitin haastatteluaineiston keräämisen tammikuussa 2005 ja tein kaikki 48 haastattelua vuoden 2005 aikana. Etsin potentiaalisia haastateltavia tuttavieni kautta, lisäksi lähetin Suomen ja Viron suurlähetystöihin sekä erilaisten järjestöjen, kuten eri kaupunkien Tuglas-seurojen ja Suomi-Viro -seuran, Virossa sijaitsevan Suomi-instituutin sekä ETMU:n sähköpostilistoille viestin (liite 2), jossa esittelin tutkimustani ja toivoin potentiaalisten haastateltavien ottavan minuun yhteyttä.

Suomalaisten haastateltavien löytäminen tapahtui vaivattomasti: jo samana päivänä kun lähetin sähköpostiviestin, ilmoitautui viisi halukasta naista tutkimukseen. Osa kontakteista haastattelemiini suomalaisiin naisiin syntyi havainnoidessani kerhotoimintoja Tallinnassa ja Tartossa. Tutkimukseeni osallistuneet suomalaisnaiset myös auttoivat minua aktiivisesti löytämään sopivia haastateltavia. Esimerkiksi kerran erästä kerhoa havainnoidessani mainitsin, että haastattelin mielelläni myös Tallinnan alueella asuvia virolaisen miehen kanssa naimisissa olevia suomalaisnaisia. Seuraavalla viikolla eräs informanteista ilmoitti olleensa yhteydessä kyseiseen ryhmään kuuluvaan naiseen ja sopineensa haastattelusta hänen kanssaan. Onnistuinkin tavoittamaan erilaisista taustoista tulevia ja erilaisissa elämäntilanteissa olevia suomalaisnaisia. Osalla oli suomalainen ja osalla virolainen puoliso, osa oli muuttanut puolisonsa työkomennuksen vuoksi ja oli kotiäitinä, osa oli itse töissä (paikallisen tai suomalaisen yrityksen palveluksessa) ja osa opiskeli. Noin puolet haastattelemistani naisista asui Tallinnassa, puolet Tartossa ja kaksi pienellä paikkakunnalla Tallinnan ja Tarton välillä.

Ensimmäinen virolainen haastateltava löytyi tuttavani välityksellä. Haastattelun jälkeen sain kyseiseltä naiselta vihjeitä muista potentiaalisista haastateltavista. Otin myös yhteyttä virolaisen kielikylpyluokan opettajaan, joka ystävällisesti välitti rekrytointikirjeeni luokkaa käyvien virolaislasten äideille. Joihinkin haasta-

¹⁰ Haastattelemistani 24 virolaisnaisesta kolme oli haastatteluhetkellä muuttanut takaisin Viroon, mutta muut asuivat Suomessa. Sen sijaan kaikki suomalaiset asuivat edelleen Virossa. Kahteen virolaisen ja kahteen suomalaisen haastatteluun osallistui osittain haastateltavan puoliso.

¹¹ Jatkoin haastattelujen suorittamista kunnes aineisto oli kylläntynyt, eli haastatteluissa ei enää tullut uusia teemoja.

¹² Haastattelin Suomen konsulia, kahta suomalaisen seurakunnan siirtolaispastoria sekä Tartossa sijaitsevan Tampere-majan isäntää. Nämä keskustelut tarjosivat tärkeätä taustatietoa, ja siten auttoivat minua ymmärtämään tutkimukseni kohteena olevaa ilmiötä.

teltaviin sain kontaktin havainnoidessani Helsingissä kokoontuvaa vironkielistä lasten kieli- ja kulttuurikerhoa (Eesti lastering), jossa rekrytoin haastateltavia henkilökohtaisesti. Haastateltavien löytymistä helpotti myös se, että kirjoittamani viesti levisi laajalle – esimerkiksi yksi virolaisäiti kertoi nähneensä ilmoituksen päiväkodin seinällä, eikä minulla ole ajatustakaan siitä, miten se on sinne kulunut. Lisäksi sain tuttaviltani vihjeitä sellaisista potentiaalisista haastateltavista, joita en mitenkään olisi voinut tavoittaa sähköpostilistan tai muiden käyttämäni väylien avulla. Olenkin vakuuttunut siitä, etteivät haastateltavat rajoitu ainoastaan sellaisiin naisiin, joiden sosiaaliset verkostot koostuvat tietentyypisistä ihmisistä tai jotka aktiivisesti osallistuvat maanmiestensä keskinäisiin aktiviteetteihin tai käyttävät tietokonetta, vaan haastateltujen virolaisten joukko koostuu erilaisen taustan omaavista ja erilaisissa elämäntilanteissa olevista naisista. Vaikka suurin osa (22) haastatelluista virolaisnaisista asui pääkaupunkiseudulla ja kaksi Turun seudulla, poikkesivat myös heidän asumisolosuhteensa pitkälti toisistaan. Uskonkin, että tavoittamani heterogeenisen aineiston vuoksi olen saanut monipuolisen kuvan Suomessa asuvien virolais- ja Virossa asuvien suomalaisnaisten maahanmuuttoon liittyvistä kokemuksista.

Haastattelut tapahtuivat haastateltavien toiveiden mukaan joko heidän kotonaan, kahvilassa, työpaikalla tai julkisella paikalla, kuten kirjastossa. Kotona tapahtuneissa haastatteluissa olivat usein lapset paikalla, mikä toisaalta tarjosi mielenkiintoisen mahdollisuuden seurata perheen arkea, mutta saattoi häiritä äidin keskittymistä haastatteluun. Suurimman osan ajasta lapset kuitenkin nukkuivat päiväunia tai katselivat videoita. Kaikkein rauhallisimpia tilanteita olivat työpaikoilla sekä kirjastoissa tapahtuneet haastattelut.

Haastattelut tehtiin suomen kielellä, mutta tarvittaessa virolaisilla haastateltavilla oli mahdollisuus käyttää myös viron kieltä esimerkiksi tilanteessa, jossa he eivät tieneet jotain sanaa suomeksi. Lämmittelykeskustelun jälkeen pyysin haastateltavaa kertomaan yleisesti taustastaan sekä lyhyesti elämäkertansa – siis sen, mistä hän oli lähtöisin ja millaisten vaiheiden kautta oli päätynyt muuttamaan Suomeen/Viroon. Tutkimukseni kannalta on varsin mielenkiintoista, että kaikki naiset eivät tässä yhteydessä maininneet lastensa syntymää tai ylipäänsä mitään lapsistaan. Varsinainen haastattelurunko (liite 1) pohjautui neljään teemaan: 1) maastamuutto ja sopeutuminen asuinmaahan, 2) arki Suomessa/Virossa 3) suhteet lähtömaahan sekä 4) äitiys ja yhteiskunnan äitiyspalvelut. Vaikka esitin kaikille osallistujille lähes samat kysymykset, pidin tärkeänä, että he saivat vapaasti tuoda esille myös muita tärkeiksi kokemiaan asioita.

4.1. Aineiston profiili

Tutkimuksen pääasiallinen aineisto koostuu siis 24 Suomessa asuvan/asuneen virolaisen ja 24 Virossa asuvan suomalaisen haastatteluista. Käyttämäni virolaisuuden määritelmä perustuu haastateltavan subjektiiviseen identiteetin määrittelyyn: keskeistä on ollut naisten oma kokemus virolaisuudesta. Yhtä lukuun ottamatta¹³ naiset olivat syntyneet Virossa ja puhuivat äidinkielenään viroa. Haastatteluhetkellä heistä 20 oli Viron kansalaisia ja neljä oli hankkinut Suomen kansalaisuuden. Suurin osa (19) heistä puhui lapsilleen viroa, yksi venäjää ja neljä suomea. Kaikki tutkimukseen osallistuneet suomalaisnaiset olivat syntyneet Suomessa, puhuivat äidinkielenään yhtä ruotsia puhuvaa lukuun ottamatta suomea ja olivat Suomen kansalaisia. Kuusi naista kertoi puhuvansa joko puolisonsa tai lastensa kanssa ainakin osittain viroa tai jotakin muuta kieltä.

Tutkimukseen osallistuneet virolaisnaiset olivat iältään 25–50-vuotiaita keski-ikä ollessa 36,7 vuotta¹⁴. Heistä ensimmäiset muuttivat Suomeen 1980-luvun lopulla ja viimeiset 2000-luvulla. Suurin osa haastatteluista oli muuttanut 1990-luvun alkuvuosina. Haastatteluista kaksi oli muuttanut murrosikäisenä äitinsä mukana, joten he eivät olleet itse voineet vaikuttaa muuttopäätökseen. Ainoastaan neljä naista oli muuttanut Suomeen yhdessä virolaisen miehensä kanssa ja kahdeksan naista oli eronnut ennen Suomeen muuttoa. Lisäksi yksi naimisissa ollut nainen muutti Suomeen yksin ja erosi myöhemmin. Haastatteluhetkellä kaikilla naisilla oli lapsia, mutta muuttohetkellä virolaisnaisista 12 oli äitejä. Haastatteluhetkellä naisista yhteensä kymmenen oli avioliitossa suomalaisen ja neljä muunmaalaisen miehen kanssa. Naisten koulutustaso vaihteli. Puolella haastatteluun osallistuneista oli joko suomalainen tai virolainen ylempi korkeakoulututkinto. Kolme oli suorittanut suomalaisen ammattikorkeakoulututkinnon, kahdeksalla oli ammatillinen koulutus ja yksi naisista oli jättänyt peruskoulun kesken. Yli puolet naisista oli joko täydentänyt opintojaan tai hankkinut uuden koulutuksen Suomessa. Haastatteluhetkellä 15 naista oli kokopäivätyössä, kuusi opiskeli ja kolme oli äitiys- tai hoitovapaalla.

Haastatellut suomalaisnaiset puolestaan olivat 21–44-vuotiaita keski-ikä ollessa 34,2 vuotta. Heistä ensimmäiset muuttivat Viroon 1990-luvun puolivälissä, mutta suurin osa muutti 2000-luvulla. Yleisimmät muuttosyyt olivat oma tai puolison liikeyhtiön sisäinen työkomennus ja omat opinnot. Naisista kaksi muutti avioliiton vuoksi. Yhteensä 14 naista muutti yhdessä miehensä kanssa ja 10 yksin. Muuttohetkellä 13 suomalaisnaisella oli lapsia. Yhden naisen kihlattu jäi Suomeen, mutta suhde päättyi myöhemmin. Yksi naisista oli eronnut lapsensa isästä ennen muuttoaan ja toinen oli ollut naimisissa, mutta hänellä ei ollut lapsia. Haastatteluhetkellä suomalaisista naisista yhteensä 13 oli av(i)oliitossa

¹³ Yksi naisista oli syntynyt Vienan Karjalassa, josta oli muuttanut Viroon 1-vuotiaana.

¹⁴ Tarkat tiedot naisten iästä, heidän lastensa määrästä ja Suomessa asutusta ajasta käyvät ilmi virolaisten osalta artikkeliin 2 liitteestä 1 ja suomalaisten osalta artikkeliin 3 liitteestä 1.

suomalaisen, seitsemän virolaisen ja yksi muunmaalaisen miehen kanssa. Naisista kolme oli yksinhuoltajia. Suomalaisnaisten koulutustaso oli varsin korkea: 22 naisella oli joko ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinto tai he suorittivat sitä parhaillaan, yhdellä oli opistotason tutkinto ja yksi oli suorittanut peruskoulun. Haastatteluhetkellä viisi naista oli kokopäivätyössä, kaksi osa-aika työssä, yksi opiskeli täysipäiväisesti ja 16 oli joko äitiys- tai hoitovapaalla tai muusta syystä kotona¹⁵.

4.2. Tutkijan asemani ja suhteeni haastateltaviin

Laadullista tutkimusta tehtäessä tutkija jättää väistämättä jäljen tuottamaansa aineistoon, koska haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa kaksi ihmistä kohtaavat (Oinas 2004: 215). Tämän vuoksi tutkijan henkilökohtaiset kokemukset, elämänhistoria ja yhteiskunnallinen sijainti vaikuttavat siihen, miten hän aineistoa tulkitsee ja mitä siitä nostaa esiin. Syntyperämme, sukupuolemme sekä henkilöhistoriaamme liittyvät kokemukset määrittävät tietoaamme ja ymmärrystämme ympäröivästä maailmasta. (Anis 2008: 62.) Toisaalta tutkijan omien ennako-oletusten ja näkemysten tiedostaminen ei ole vain epistemologinen tai eettinen kysymys tiedettä tehtäessä, vaan hyvin konkreettinen haastattelua muokkaava lähtökohta (Oinas 2004: 221). Tämän vuoksi tutkijan on tärkeää analysoida omaa positiotaan sekä sitä, millä tavoin hänen omat kokemuksensa vaikuttavat hänen tutkijapositionsa. Voidakseen vastata refleksiivisyyden vaatimukseen tutkijan tulee tarkastella tutkimussuhteita erilaisin metodologisoin valinnoin niin aineiston keruu- kuin sen analysointivaiheessakin (Rastas 2007: 68). Siksi analysoin omaa positiotani tutkijana seuraavaksi.

Omaakohtainen kiinnostus: Tutkimukseni lähtökohtana on omaakohtainen kiinnostukseni valitsemaani aihetta kohtaan. Kuten esipuheessa kerroin, tutkimukseni sai alkunsa hyvin henkilökohtaisesta kokemuksesta. Vaikka pääosin apurahoilla rahoitettuun tutkimukseen on liittynyt omat taloudelliset riskitekijänsä, on riippumattomuus ulkopuolisesta tahosta, jolla olisi tietyt intressit tuloksia kohtaan, vapauttanut minut tarkastelemaan juuri niitä aihepiirejä, joihin itse olen halunnut keskittyä. Tämän seurauksena syntynyt suuri vapaus näkyi tutkimuksessani siten, että lähes koko prosessin ajan olin erittäin motivoitunut sen tekemiseen ja halusin paneutua siihen parhaan kykyni mukaan.

Omaakohtainen kokemus: Hyvin nuoresta iästä lähtien olen ollut kiinnostunut vieraista maista ja niiden kulttuureista. Olen matkustanut sekä asunut lyhyitä aikoja useissa eri maissa eri puolilla maapalloa lapsena vanhempieni kanssa sekä myöhemmin itsenäisesti. Eri maihin ja kulttuureihin tutustuminen on muokannut minua ihmisenä sekä vaikuttanut voimakkaasti tapaani havainnoida ympärilläni

¹⁵ Liitteenä 3 on kaavio haastateltavien demografisista tiedoista.

olevaa maailmaa. Omakohtaisten kokemusteni myötä minun on myös ollut helppo ymmärtää haastattelemieni naisten kokemuksia vieraassa maassa asumisesta.

Ulkopuolinen tutkija: Haastatteluja tehdessäni esittelin itseni tutkijana, joka on kiinnostunut vieraassa maassa asuvien naisten kokemuksista. Pääsääntöisesti en kertonut omista taustoistani, mikäli haastateltavat eivät niistä kysyneet. Kuitenkin monet olivat kiinnostuneita siitä, miten olin päätenyt valitsemaani aiheeseen ja siitä, onko minulla omia lapsia. Se, että minulla ei ole omia lapsia, loi tietynlaista välimatkaa haastateltavien ja minun välillä, enkä voinut täysin samaistua haastattelemieni naisten kokemuksiin. Toisaalta tutkija ei koskaan voi ymmärtää tutkittaviensa elämää niin kuin he itse sen kokevat (Rastas 2007: 92). Pikemminkin uskon, että oma ulkopuolisuuteni toimi tietyllä tavalla aineistoani rikastuttavana tekijänä. Koska minulla ei ole omia lapsia, haastatteluun osallistuneet naiset analysoivat äitiyttään monipuolisesti ja jopa kannustivat minua hankkimaan lapsia. Uskon, että tämän vuoksi saatoin jopa saada enemmän tietoa, koska haastateltavat pyrkivät pukemaan tutkimuksen kohteena olevaan ilmiöön liittyviä asioita selkeämmin sanoiksi kuin mitä he todennäköisesti olisivat tehneet jos olisivat olettaneet minun tietävän, mistä on kyse.

Näistä lähtökohdista käsin lähdin tutkimusta tekemään. Haastattelutilanteissa tutkija ei voi piiloutua tutkijaroolinsa taakse, vaan hänen on oltava mukana tilanteessa kanssaihmisinä. Haastattelija ja haastateltava yhdessä tuottavat kertomuksen, jonka lopputulokseen vaikuttaa esitettyjen kysymysten lisäksi haastattelijan ja haastateltavan välinen suhde. Sosiaalitieteellisesti kiinnostavan ja rikkaan tutkimusmateriaalin tuottaminen ei onnistu ilman luottamuksellisen suhteen muodostumista. Haastattelijan onkin aktiivisesti työskenneltävä sen eteen, että mahdollisiin sosiaalisiin välimatkoihin perustuva luottamuksen puute saadaan eliminoitua. Luottamuksen rakentamisessa keskeistä on myös aidon kiinnostuksen ilmentäminen, empaattinen kuuntelu ja tuomitsemasta pitäytyminen. (Miettinen 2006: 42–43.)

Haastatteluja tehdessäni pyrin muodostamaan haastatteluhetken luottamukselliseksi ja miellyttäväksi. Tavoitteenani oli, että haastattelut muistuttaisivat vapaamuotoista kahvipöytäkeskustelua, johon molemmat osallistuvat. Ennen varsinaisen haastattelun aloittamista annoin haastateltavalle lisätietoja tutkimuksestani sekä varmistin, että hän oli ymmärtänyt haastattelun tarkoituksen. Muistutin häntä myös osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja siitä, että tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa haastateltavien kokemuksia, ja mikäli vahingossa kysyisin jotain sellaista, mihin haastateltava ei halua vastata, on hänellä oikeus kieltäytyä. Kerroin myös haastattelujen luottamuksellisuudesta ja siitä, että artikkeleissa käyttämieni lainausten tunnistettavissa olevat tiedot muutetaan anonymiteetin säilyttämiseksi. Verbaalin viestinnän lisäksi pyrin kiinnittämään huomiota myös sanattomaan viestintään. Esimerkiksi koin hyväksi istua vinossa haastateltavaan nähden ja katsoa haastateltavaa suoraan silmiin mahdollisimman paljon.

Haastattelut etenivät kukin tavallaan ja niiden ilmapiiri vaihteli. Muutamat haastateltavat alkoivat itse lukea kysymyksiä heille antamastani rungosta ja vastata niihin. Toiset puolestaan odottivat, että teen kysymyksiä ja joskus jopa kommentoivat sanomalla: ”Kysy jotain”. Haastatteluiden kesto vaihteli noin tunnista yli kahteen ja puoleen tuntiin. Jotkut haastateltavat puhuivat paljon ja tunteiden sävyttämänä, toisten kerronta oli neutraalimpaa ja keskittyi arkisista asioista kertomiseen. Aineistoa lukiessani havaitsin, että haastattelun kesto tai litteroidun tekstin pituus ei suoraan korreloinut informaatioarvon kanssa.

Suhteeni haastateltaviin vaihteli. Suurin osa haastatteluista muistutti enemmän vapaamuotoista keskustelua, mutta joidenkin kohdalla haastattelua voi kuvata pikemminkin lyhyeksi ja muodolliseksi keskusteluksi tai kysymysvastausluonteiseksi haastatteluksi. Muutamassa tapauksessa nauhoja kuunnelllessani keskustelu sai omissa korvissani jopa kuulustelun piirteitä. Jälkikäteen kuitenkin huomasin, että joskus omat kokemukseni poikkesivat oleellisesti haastateltavien kokemuksista. Esimerkiksi eräs nainen, jonka haastattelun koin itse epäonnistuneen täysin yllä esittämäni syyn perusteella, tuli jälkikäteen iloisena kertomaan, että oli kokenut haastatteluun osallistumisen mielenkiintoiseksi ja mukavaksi ja halusi täydentää antamaansa informaatiota.

Kokonaisuudessaan haastatteluiden tekeminen oli mielenkiintoinen oppimisprosessi. Pysin purkamaan nauhat mahdollisimman pian haastatteluiden jälkeen, jonka vuoksi pystyin oppimaan tekemistäni virheistä. Haastattelujen kuluessa arvioin kehittyneeni tutkijana. Yritykseni antaa mahdollisimman paljon tilaa haastateltaville tuottikin tulosta. Aineistossa on useita kohtia, joissa litte-roitua tekstiä on jopa useita sivuja niin, että haastateltava puhuu yhtäjaksoisesti minun kuunnelllessani ja nyökkäillessäni. Ensimmäisten toteuttamieni haastatteluiden harhaluulo siitä, että luottamuksellisen ja luonnollisen vuorovaikutuksen luomiseksi myös minun olisi oltava runsaasti äänessä, osoittautui erehdykseksi. Äitiys ja maahanmuutto olivat aiheena haastattelemilleni naisille niin tärkeitä, että heille riitti se, kun joku oli kiinnostunut heidän tavallisesta arjestaan ja he olivat halukkaita jakamaan kokemuksensa. Eräs suomalaisnainen ilmaisi asian:

”Musta tuntuu, että kaikista on pelkästään positiivista se, että sä olet täällä. Kaikkien itsetuntoa hivelee se, että pääsee puhumaan itsestä. Meillehän tämä on ihan tavallista elämää, ja [kun] joku tekee siitä tutkimusta, niin tulee sellainen olo, että tähän on jotain erikoista”.

Haastattelutilanteissa koin joidenkin asioiden kysymisen vaikeana. Esimerkiksi kysymys siitä oliko vastaaja suunnitellut tulevansa raskaaksi tuntui tungettelevalta. Myös joidenkin muiden omasta näkökulmastani henkilökohtaisten asioiden käsitteleminen kuten rahan lähettäminen sukulaisille, oli minulle vaikeata. Jälkimmäisenä mainitun asian jätin kysymättä haastatteluissa ja palasin teemaan myöhemmin sähköpostitse. Haastateltavat sen sijaan puhuivat myös kipeistä asioista avoimesti, ja jopa kokivat helpotusta siitä, että saivat jakaa kokemuksiaan

jonkun kanssa. Toisinaan he itse nostivat puheenaiheeksi sellaiset teemat, joiden kysymisen itse olisin kokenut hankalaksi. Haastattelutilanne saattoi toimia näissä tapauksissa jopa terapeuttisena, sillä siinä oli mahdollisuus käydä läpi sellaisia asioita, joista ei muuten voinut keskustella (ks. myös Kortteinen 1982). Eräs suomalaisnainen ilmaisi asian:

”Mä vaistosin sen, sen että ne [sukulaiset] halusi hirveästi, tai en mä tiedä, että halusivatko ne, mutta ilmeisesti puhuivat hirveästi takana-päin ja miettivät kaikenlaista mun tilanteesta, mutta ne eivät ikinä sanoneet mitään suoraan. Se oli mun mielestä tosi outoa. Kun mä olisin itsekin halunnut sanoa, että tilanne on nyt tämä [---] mutta sitten ne olivat vaan silleen et hys hys -meiningillä. No, meidän äiti sitten niille sanoi. Kun mun mielestä ihmiseltä voi kysyä ihan suoraan. Kun en kai mä nyt rupea kertomaan, jos ei kukaan multa kysy”.

Joissain tapauksissa taas havaitsin, että haastateltavat eivät olleet halukkaita puhumaan asiasta enempää, vaikka itse uskoin heillä olevan vielä sanottavaa. Silloin oli tärkeätä, että osasin ohjata keskustelua oikeaan suuntaan. Joskus koin onnistumisen elämyksiä siitä, että sain arvokasta lisätietoa onnistuttuani valitsemaan sanani oikein. Kertomalla lyhyesti jotain itsestäni, saattoi haastateltava innostua puhumaan sellaisista asioista, joista ei muuten olisi kertonut, mutta jotka olivat tutkimukseni kannalta keskeisiä. Tästä esimerkkinä alla oleva lainaus virolaisäidin haastattelusta, jossa tunnelma oli ollut nihkeähkö:

H: Onko sulla muita harrastuksia kuin matonkudonta?

K: No koiraharrastus.

H: No kerropa lisää siitä.

K: Harrastan collieita. Mutta nyt tällä hetkellä on vain yksi koira. Mutta se täyttää pian kymmenen vuotta, että ei ole enää näyttelykoira. Eikä harrastuskoira. Mutta semmoinen kotikoira tällä hetkellä... Että pikkuhiljaa katon seuraavaa pentua (naurahtaa)

H: Oi... Mulla on itselläni 15 viikkoa vanha kultaisennoutajan pentu kotona (nauramme), joten ymmärrän hyvin tuon puolen...

K: Oi, sähän olet sitten vauvalomalla (naurahdamme)... lähes

H: Niin...

K: No sitten sinua varmasti kiinnostaa, että koirani kautta olen saanut ainoan suomalaisen ystävän jota voisi kutsua tai sanoa ystäväksi. Kenen kanssa (---) ööö (---) seurustelen enemmän ja lähemmin.

Yhteinen kiinnostuksemme kohde aktivoi naisen tuomaan esille tutkimukseni kannalta erittäin keskeisen seikan – lemmikkieläimen merkityksen kontaktin solmimisessa paikallisen kanssa. Mikäli en olisi kertonut meitä yhdistävästä tekijästä, olisi tärkeä tieto saattanut jäädä saamatta. Havaitsinkin, että tietynlainen empaattisuus sekä haastateltavien arvostaminen (esimerkiksi pitämällä kiinni sovituista aikatauluista, erityisesti päättymisajasta) edesauttoi haastattelun

onnistumista. Toisaalta aineiston analyysivaiheessa eli litterointeja lukiessani, analyysia tehdessäni sekä tuloksia kirjoittaessani pyrin ottamaan etäisyyttä aineistooni ja hahmottamaan asiat ikään kuin ulkoapäin. Haasteeksi muodostui se, miten analysoida ja kirjoittaa naisten kokemuksia heitä kunnioittavalla tavalla ollen samanaikaisesti kriittinen (vrt. Miettinen 2006).

4.3. Havainnointi

Ymmärtääkseni paremmin tutkimukseeni osallistuneiden naisten elämää havainnoin erilaisia kerhotoimintoja sekä Suomessa että Virossa. Lisäksi seurasin viiden suomalaisen perheen arkea Virossa joko puoli päivää tai päivän. Olen tietoisesti tehnyt enemmän havainnointeja Virossa kuin Suomessa, sillä suomalainen toimintaympäristö on minulle entuudestaan tutumpi. Toimintoja havainnoidessani kirjasin ylös ajatuksia, havaintoja ja kysymyksiä kenttäpäiväkirjaani. Aineistoa analysoidessani ja tuloksia raportoidessani tekemäni merkinnät auttoivat minua palauttamaan mieleeni tutkimuksen eri vaiheita ja tunnelmia sekä ymmärtämään syvällisemmin tutkimukseni kohteena olevaa ilmiötä, vaikken suoranaisesti hyödyntänytkään tekemiäni muistiinpanoja artikkeleissani.

Tallinnassa asuvien naisten haastatteluissa usein toistuvia teemoja ovat suomalaisverkostojen tärkeys sekä vastuun jääminen arjesta yksin naisten harteille. Nämä teemat näkyvät myös seuraavassa katkelmassa puuhakerhosta tekemistäni muistiinpanoista:

“Kello 11 alkaa eväshetki. Osa äideistä istuu lastensa kanssa ison pöydän ääreen, toiset taas pikkupöydän ympärille. Isossa pöydässä keskustellaan lasten ruuista ja asunnoista. Vartin kuluttua lapset ovat poistuneet leikkimään ja äidit jatkavat juttua. Eräs äiti valittaa, että hänen miehensä on aina töissä, ja epäilee, että lapsikaan ei tunne isäänsä, joka on aina poissa. Hän sanoi, että jos olisi vuokramies, oma mies ei varmasti edes huomaisi koko asiaa. Poikakin vaan kysyisi aina, kumpi tulee kotiin – oma isä vai vuokramies. Äiti on selkeästi väsynyt ainaiseen miehen poissaoloon ja puhetta leimaa negatiiviset tunteet. Muut äidit tukevat äitiä ja ainakin ulkoisesti sietävät valitusta. Ilmapiiiri kokoontumisessa vaikuttaa lämpimältä ja avoimelta. Ryhmä on kuulemma jo melko vakiintunut, samat äidit käyvät aina. Alun perin ajatuksena oli ollut, että äidit hoitaisivat vuoronperään toistensa lapsia, jotta jokainen saisi hengähtää hetken, mutta loppujen lopuksi kaikki äidit halusivat jäädä”.
(Kenttäpäiväkirja/askartelukerho Tallinna 16.2.2005)

Sen sijaan Tartossa vastaavia tilaisuuksia järjestettiin vähemmän. Uskon tämän selittyvän sillä, että siellä asuvat suomalaisnaiset puhuvat viroa, ja pysty-

vät osallistumaan vastaaviin paikallisiin aktiviteetteihin. He olivat myös asuneet siellä keskimäärin pidempään kuin Tallinnassa asuvat naiset, jonka seurauksena heillä ei ollut vastaavaa tarvetta uuteen ympäristöön asettumiseen liittyvälle tiedolle (vrt. Iosifides ym. 2007). Kuten alla oleva lainaus kenttäpäiväkirjastani osoittaa, ei ulkomailla oleminen ja asumisen väliaikaisuus heijastunut samalla tavalla kuin Tallinnassa, vaan kyseessä olisi voinut olla mikä tahansa ensimmäinen kokoontuminen Suomessa:

“Aluksi ihmiset istuivat takkatuvassa, ja tunnelma oli suomalaiseseen tapaan hieman jännittynyt. Ne, jotka tunsivat toisensa juttelivat keskenään, muut katselivat sivusta ja olivat hiljaa. --- Ihmiset tulivat ja menivät, ja tilanne oli vähän levoton, joten tilaisuuden järjestäjä ehdotti saunomista. Saunassa juteltiin normaaleja naisten juttuja. Ilmapiiri oli rentoutuneempi. Takkatuvassa miehet olivat keskustelleet selluliiteista. Miesten saunavuoron aikana naiset puhuivat lapsistaan, ja heidän kehityksestä. Ihmiset tutustuivat toisiinsa mukavasti ja kaikki puhuivat kaikkien kanssa. Juttelun lomassa naposteltiin. Tunnelma oli avoin ja tervetulleeksi toivottava. --- Jotenkin tilaisuutta leimasi suomalaisuus, ja kyseessä olisi voinut olla mikä tahansa uusi porukka Suomessa. Tallinnan porukoissa olemisessa heijastuu väliaikaisuus (tai ihmiset ainakin puhuvat siitä), täällä ihmiset ovat enemmän pysyvästi ja jutut ovat enemmän ”kotoisia”. (Kenttäpäiväkirja ipanakerho/Tartto 9.4.2005)

4.4. Haastattelujen analyysi ja tulosten kirjoittaminen

Tekemistäni 48 haastattelusta kertyi litteroitua tekstiä noin tuhat sivua ykkösrivivälillä ja fonttikooalla 12 kirjoitettuna. Suomalaisten haastattelut olivat keskimäärin hieman virolaisia pidempiä: niiden keskimitta oli 21 sivua virolaisten haastatteluiden keskimittan ollessa 18 sivua. Analyysia tehdessäni sain tukea myös litteraatteihin tehdyistä merkinnöistä – kuten hiljaisuudesta, nauramisesta tai itkemisestä – jotka antoivat viitteitä haastateltavien suhtautumistavoista käsitelyihin teemoihin. Tukea analyysiin sain myös heti haastattelun päättymisen jälkeen tekemistäni muistiinpanoista, joihin kirjoitin paitsi haastattelun keskeisimmän sisällön myös tunnelmia, tekemiäni havaintoja ja heränneitä kysymyksiä. Tämä oli hyödyllistä paitsi siksi, että muistiinpanojen avulla oli myöhemmin mahdollista palauttaa mieleen tunnelmia, sävyjä, ilmeitä, eleitä ja taukoja, jotka eivät näy varsinaisissa litteraateissa (ks. myös Anis 2008: 61) myös siksi, että nauhurin kanssa ilmeni joitakin teknisiä ongelmia¹⁶.

¹⁶ Yhden kerran patterit loppuivat kesken haastattelun, jonka vuoksi haastattelusta jäi osa nauhoittamatta. Kolmessa tapauksessa osa haastattelusta ei nauhoittunut kasetin vaihtamisen tai nauhan keskeyttämisen jälkeen.

Analyysiä tehdessä lähdin liikkeelle lukemalla haastattelulitteraatit läpi useaan kertaan. Alleviivasin keskeisiä sisältöjä ja kirjoitin marginaaliin ajatuk-
siani. Aineistoon laajuuden vuoksi tämä oli työläs ja aikaa vievä prosessi. Pyrin löytämään haastatteluiden keskeisiä teemoja sekä hahmottamaan niissä olevia yhtenevyyksiä ja eroja. Koin tämän vaiheen antoisaksi, sillä samaa haastattelua uudestaan lukiessani havaitsin sellaisia asioita, joita en haastatteluvaiheessa tai litteroidessa ollut huomannut (rivien välissä). Toisaalta mieleeni tuli jatkuvasti myös sellaisia asioita, joita en ollut kysynyt. Tämän vuoksi oli hyvä, että minulla oli mahdollisuus palata kentälle ja täydentää haastatteluita. Toisessa vaiheessa siirsin aineistoni Atlas.ti -koodausohjelmalle. Luin tekstit uudestaan läpi samalla antaen keskeisille sitaateille koodit¹⁷. Tämän vaiheen toistin jokaisen artikkelin kirjoittamisen yhteydessä.

Koodattuani koko aineiston tulostin kunkin koodinimen alle sijoittamani sitaatit yhteen dokumenttiin. Luin niitä huolella läpi useaan kertaan alleviivaten erivärisillä kynillä erilaisia teemoja. Pyrin löytämään niistä samanlaisuuksia ja erilaisuuksia ja näin rakentamaan kategorioita. Toisin sanoen pilkoin ja muotoilin uudelleen aineistoani ja erilaisia kategorioita rakentamalla loin oman teoriani. Kuten kvalitatiivinen tutkimus yleensäkin, myös oma tutkimukseni on edennyt yksityisestä yleiseen ja on kiinnostunut yhtä aikaa useasta lopputulokseen vaikuttavasta tekijästä (Hirsjärvi & Hurme 2000: 21-25). Luokat ovat muotoutuneet tutkimuksen edetessä, ja tutkimuksen eri vaiheet ovat nivoutuneet toisiinsa (Uusitalo 1991: 79-81).

Varsinaisten artikkelien kirjoittamisen aloitin aineistolähtöisesti. Luin yhä uudelleen ja uudelleen muodostamiini kategorioihin sijoittamia aineistolainauksia ja kirjasin ylös niistä tekemiäni löydöksiä ja oivalluksia. Ensimmäisessä vaiheessa valitsin kustakin kategoriasta muutaman keskeisen lainauksen, joiden ympärille aloin rakentaa omaa teoriaani. Samalla luin aiempia samasta aihepiiristä tehtyjä tutkimuksia, joihin reflektoin omia havaintojani. Tulosten raportoiminen artikkelien muodossa oli prosessi, johon sisältyi myös runsaasti niin kutsuttua hiljaista kypsyttelyä. Tämän vuoksi työn alla on usein ollut samanaikaisesti useampi kuin yksi artikkeli. Toisaalta myös artikkelien sisältö ja jopa näkökulma ovat muuttuneet prosessin kuluessa. On täytynyt rajata joitakin mielenkiintoisiakin teemoja pois, toisaalta on täytynyt täydentää alkuperäisiä kategorioita.

¹⁷ Esimerkkejä koodeista: muutto Viroon/Suomeen, muutto Suomeen, positiivista Virossa/Suomessa, toivoisi olevan toisin Suomessa/Virossa, sosiaaliset verkostot Virossa/Suomessa, äitiys Virossa/Suomessa jne.

4.5. Tutkimuksen eettiset kysymykset

Tutkittaessa ihmisiä sekä heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan on mahdotonta välttyä eettisiltä kysymyksiltä. Oman haasteensa tutkimuksen eettisyydelle asettaa se, että lähtökohtaisesti tutkijan ymmärrys tutkittavista ja heidän tilanteistaan on aina epätäydellistä (Anis 2008: 58). Aineistoa analysoidessaan ja tulkintoja tehdessään tutkijan tulisikin noudattaa sitä suurempaa varovaisuutta mitä kauempana tutkijan ja tutkimuksen kohteen maailmat ovat toisistaan (Rastas 2007: 68). Oman eettisen haasteensa tutkimukselle asettaa se, että haastatteluun osallistumisen seurauksista on vaikea saada tietoa (Anis 2008: 58).

Tutkimuksen eettisyyden toteutumisen näkökulmasta on ehdottoman tärkeätä, että haastatteluun osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja luotamuksellisuuteen. Haastatteluja tehdessäni painotin myös sitä, että tutkittavat saavat puhua niistä asioista, jotka kokevat tärkeiksi, eikä heidän tarvitse pohtia, onko kyseinen teema tutkimuksen kannalta keskeinen. (vrt. Nousiainen 2004: 42–44.) Toisaalta, kuten Nousiainen (2004: 42–43) huomauttaa, on haastattelijan oltava herkkä aistimaan rajanylityksiä, joita saattaa esiintyä esimerkiksi mikäli keskustelun aiheena oleva asia on haastateltavalle traumaattinen tai vahvoja tunteita herättävä. Haastattelussa saattaa tulla eteen tilanteita, joissa tutkijan empaattinen kuuntelu ei riitä, vaan hänen on hyvä auttaa aktiivisesti haastateltavaa pääsemään tilanteesta irti (ks. myös Rastas 2007). Toisaalta haastattelu voi toimia myös terapeuttisena tilanteena, ja useimmat ihmiset pitävät siitä, että joku on aidosti kiinnostunut heidän kokemuksistaan, ja arvostavat mahdollisuutta kertoa niistä (Kortteinen 1982: 303).

Tutkimuksen eettisyydestä keskusteltaessa on myös otettava huomioon, että tutkimuksen tekemiseen liittyy aina vallankäyttöä. Tutkija määrittelee lähtökohtaisesti tutkimuksen kohteen, asettaa haastattelukysymykset sekä päättää, mitä haastatteluissa käsiteltäviä asioita haluaa nostaa esiin. Vallankäyttö ei kuitenkaan pääty haastattelutilanteen loputtua, vaan myös tieteelliseen kielenkäyttöön sinänsä liittyy aina kysymys vallasta. Tekemällä kielenkäyttöön liittyviä valintoja tutkija voi pönkittää tieteen arvovaltaa tai antaa tilaa haastateltavien puheelle ja heidän tekemilleen tulkinnoille. Vaikka tutkija käyttäisi runsaasti sitaatteja tuloksia esittäessään, kuuluu hänen äänensä teksteissä. (Oinas 2004: 115–223.)

Tuloksia raportoidessani olen suojannut haastateltujen anonymiteettiä muuttamalla tunnistettavissa olevia yksityiskohtia. Kuitenkin erityisesti Virossa asuvien suomalaisten kohdalla, joiden sosiaaliset verkostot ovat pienet, on mahdollista, että muut siellä asuvat suomalaiset ovat voineet tunnistaa yksittäisiä henkilöitä. Tähän liittyviä riskejä eliminoidakseni lähetin jokaisen artikkelin ennen niiden julkaisemista luettavaksi tutkimukseen osallistuneille naisille, mutta yksikään ei ehdottanut korjauksia. Päinvastoin, eräs haastateltava kertoi olleensa yllätynyt siitä, ettei ollut onnistunut tunnistamaan käyttämistäni lainauksista ketään, vaikka oli kuullut tuttaviltaan heidän osallistumisestaan tutkimukseeni.

5. Keskustelua tuloksista

Tämä tutkimus tarkastelee naisten, erityisesti pienten lasten äitien maahanmuuttoa Suomen ja Viron välillä. Pääasiallinen, neljä alakysymystä yhdistävä tutkimuskysymys, johon olen vastannut artikkeleissa sekä käsillä olevassa yhteenvetoluvussa, on: Mitkä tekijät vaikuttavat maahanmuuttajanaisten sosiaalisten suhteiden - ja sitä kautta äitiyden strategioiden muotoutumiseen sekä perheen sisäiseen työnjakoon uudessa asuinmaassa? Alakysymykset ovat:

- Millaisia odotuksia naisilla oli Suomesta Viroon muuttoa ja toisaalta Virossa Suomeen muuttoa kohtaan? Millaisia heidän kokemuksensa olivat? Millainen asema naisilla oli kyseisessä muuttoliikkeessä?
- Millaisia akkulturaatiostrategioita suomalais- ja virolaisnaiset omaksuivat uudessa asuinmaassa? Miten tämä näkyi henkilökohtaisten ja institutionaalisten siteiden tasolla?
- Miten maastamuutto vaikutti äitiyteen? Millaisiin tekijöihin naiset joutuivat kiinnittämään huomiota uudessa asuinmaassa?
- Miten elintason ja palkkatyöhön liittyvät muutokset heijastuvat ydinperheen sisäisiin suhteisiin ja sukupuolitettuun työnjakoon perheissä maastamuuton jälkeen?

Suomen ja Viron välistä muuttoliikettä tarkasteltaessa voidaan havaita, että yhteiskunnallisella tasolla vallitsevat historialliset, taloudelliset ja poliittiset valtasuhteet ovat pitkälti vaikuttaneet siihen, että maiden välinen tilanne on ollut ja on osittain edelleenkin eriarvoinen. Viron itsenäistyessä uudelleen vuonna 1991 se oli Suomea selkeästi kehittymättömämpi taloudellisesti ja poliittisesti. Itsenäisyyden aikana maa on kehittynyt nopeasti siellä tehtyjen taloudellisten ja poliittisten uudistusten seurauksena. Osoituksena tästä on esimerkiksi Viron liittyminen Euroopan unioniin 13 vuotta itsenäistymisen jälkeen vuonna 2004. Suomalaisen ja virolaisen yhteiskunnan eriaikainen kehittyminen sekä niissä vallitsevat erilaiset yhteiskuntarakenteet heijastuvat tähän tutkimukseen osallistuneiden naisten odotuksiin ja kokemuksiin monella tavalla. Tiivistetysti voidaan sanoa, että suomalaisten lähtökohdat maahanmuuttajina olivat monella tasolla paremmat kuin virolaisilla. (Hyvönen 2007a.)

Edellä mainitut yhteiskunnalliset tekijät ovat osaltaan vaikuttaneet paitsi siihen, kuka tai ketkä muuttivat ja mistä syystä, myös muuton ajanjaksoon. Suurin osa tähän tutkimukseen osallistuneista naisista muutti Virossa Suomeen 1990-luvun alussa ja puolivälissä, jolloin maan yhteiskunnallinen tilanne oli epävakaa, ja ihmisten arkea leimasi huoli jokapäiväisestä toimeentulosta. Sen sijaan suurin osa tutkimukseen osallistuneista suomalaisista muutti Viroon 2000-luvulla, jolloin yhteiskunnallinen tilanne Virossa oli jo tasaantunut, ja esimerkiksi elintarvikkeita sai kaupoista ilman rajoituksia. Yli puolet tähän tutkimukseen osallistuneista suomalaisista muutti joko oman tai puolisonsa liikeyhtiön sisäisen

työkomennuksen vuoksi, koska suomalaiset liikeyhtiöt siirsivät tuotantoa Viroon edullisempien kustannusten vuoksi. (Hyvönen 2007a.)

Yhteiskunnan rakenteiden lisäksi Suomen ja Viron välisiin muuttoliikkeisiin on vaikuttanut molempien maiden maahanmuuttopolitiikka. Ennen Viron uudelleen itsenäistymistä maan rajat olivat käytännössä suljetut, jonka vuoksi Virosta muuttaminen oli käytännössä monimutkaista (Hansson 2005). Viron uudelleen itsenäistymisen jälkeen Suomi mahdollisti etnisesti suomalaisten paluumuuton Suomeen. Viron liityttyä Euroopan unioniin Suomi sääteli työvoiman vapaata liikkuvuutta vuoteen 2006, ja vuonna 2007 Viron liityttyä Schengensopimukseen rajamuodollisuudet poistuivat kokonaan. Sen sijaan Suomesta Viroon muuttaminen on aina ollut yksinkertaisempaa.

Tämän tutkimukseen näkökulmasta keskeisin yksilötason muuttoon vaikuttava tekijä on se, että tutkimus tarkastelee naisten, erityisesti pienten lasten äitien, muuttoa. Tutkimuksen tulokset antavat tukea aiemmille tutkimuksille (esim. Castles & Miller 2003, Kofman ym. 2000, Koffman 1999, Zlotnik 1995, Tiilikainen 2003), mitkä ovat osoittaneet, että naisten ja miesten muuttoliikkeet ovat usein erilaisia. Toisaalta on huomionarvoista, että myös suomalaisten ja virolaisten naisten muuttoon johtaneet syyt sekä heidän käyttämänsä muuttokanavat poikkesivat toisistaan. Puolet suomalaisnaisista muutti miehensä työkomennuksen vuoksi ja vain kaksi virolaisen kanssa solmitun avioliiton vuoksi. Sen sijaan haastatelluista 24 virolaisnaisesta kahdeksan ilmoitti viralliseksi muuttosyyksi avioliiton suomalaisen miehen kanssa ja vain kaksi muutti miehensä uran vuoksi. (Hyvönen 2007a.) Tämä kuvastaa sukupuoleen sidottuja eroja Suomen ja Viron välisessä muuttoliikkeessä.

Erityisen keskeistä tämän tutkimuksen näkökulmasta on se, että haastatteluhetkellä kaikki tutkimukseen osallistuneet naiset olivat äitejä. Lasten olemassaolo vaikutti osaltaan naisten päätökseen muuttaa, odotuksiin uudessa asuinmaassa sekä uuteen asuinmaahan orientoitumiseen. Virolaisten kohdalla se vauhditti muuttopäätöstä, sillä naiset halusivat tarjota lapsilleen turvallisemman elinympäristön sekä paremmat opiskelumahdollisuudet (Hyvönen 2007b). Suomalaisäidit puolestaan joutuivat puntaroimaan lasten turvallisuutta aiempaa useammasta näkökulmasta sekä kiinnittämään huomiota sellaisiin tekijöihin, joista Suomessa olisivat välttyneet (Hyvönen 2008a). Jotkut naiset jopa kertoivat harkinneensa mahdollisuutta jäädä Suomeen juuri lasten turvallisuuden vuoksi.

5.1. Erilaiset odotukset

Suomen ja Viron välillä vallinneiden yhteiskunnallisten erojen valossa on helppo ymmärtää, että suomalaisten ja virolaisten naisten odotukset uudesta asuinmaasta ja muuton jälkeiset kokemukset poikkesivat pitkälti toisistaan. Osaltaan eriarvoisuutta korosti se, että virolaisten muuttoon liittyi enemmän epävarmuus-

tekijöitä kuin suomalaisten. Toisin kuin virolaisilla, lähes jokaisella suomalaisnaisella (tai hänen puolisolallaan) oli muuttohetkellä työ- tai opiskelupaikka tiedossa. Entistä haastavamman virolaisten tilanteesta teki se, että useat heistä joutuivat luopumaan työpaikastaan Virossa. He kuvasivatkin muuttoa Suomeen ”hypyksi tuntemattomaan”. Työttömyys oli kokemuksena rankka, sillä taloudellisten koettelemusten lisäksi se aiheutti arvottomuuden tunnetta. (Hyvönen 2007a.)

Maahanmuuttoviranomaisille ilmoitetusta virallisesta muuttosyystä riippumatta virolaisnaiset kertoivat muuttonsa todellisen motiivin olleen toive tasaisemmasta elämästä sekä halu taata parempi tulevaisuus lapsille. Osittain virolaisten odotukset olivat syntyneet Tallinnan seudulla näkyvän Suomen television kautta ja olivat siltä osin epärealistisia. Suomalaisten odotukset puolestaan olivat sidottuja muuttoon johtaneeseen syyhyn: omien opintojen ja avioliiton vuoksi muuttaneet naiset suhtautuivat muuttoon suurena seikkailuna ja kokivat jännittäväksi uudenlaisen yhteiskunnan tarjoamat moninaiset haasteet. Sen sijaan puolisonsa tai oman työkomennuksen vuoksi muuttaneet naiset olivat huolissaan arjen haasteista, kuten korkeasta rikollisuudesta. (Hyvönen 2007a.)

Virosta Suomeen kohdistunutta muuttoa, aivan kuten Suomesta Ruotsiin 1960–80-luvuilla tapahtunutta muuttoa, voidaan selittää neoklassisen siirtolaisuusteorian avulla, eli lähtömaan ”työntö-” ja vastaanottavan maan ”vetotekijöiden” avulla. Viron ”työntötekijöitä” olivat epävakaa poliittiset ja taloudelliset olosuhteet sekä pula jokapäiväisistä hyödykkeistä kuten elintarvikkeista. Ihmisten arkea sävytti huoli toimeentulosta, sillä palkkojen maksu oli epäsäännöllistä ja usein kauppojen hyllyt tyhjiä. Haastatellut kertoivatkin kyllästyneensä jatkuvaan epävarmuuteen ja epätietoisuuteen tulevaisuudesta (vrt. esim. Zechner 2007). Keskeisin Suomen ”vetotekijä” oli Viroa vakaampi taloudellinen ja poliittinen tilanne sekä pitkälle kehittyneet sosiaalipalvelut. Juuri ennen Viron itsenäistymistä Suomessa vallitsi työvoimapula, jonka vuoksi työpaikan löytäminen oli virolaisille helppoa. Tosin tuolloin maahanmuuttajille tarkoitettuja palveluita ei ollut juurikaan kehitetty (Joronen 2005).

Myös Suomesta Viroon tapahtunutta muuttoliikettä voidaan opiskelijoiden osalta selittää niin ikään neoklassisen teorian avulla. Vetotekijänä toimi opiskelupaikka (eläin)lääketieteellisessä tiedekunnassa, jossa opinto-oikeuden saaminen on Virossa selkeästi helpompaa kuin Suomessa. Vaikka opiskelu oli maksullista, riitti Suomesta maksettava opintotuki sekä lukukausimaksuihin että kohtuulliseen elintasoon. Lisäksi monilla eläinlääketieteellisen opiskelijoilla oli oma hevonen, jonka ylläpitäminen oli Virossa edullisempaa kuin Suomessa. (Hyvönen 2007a.)

Liikkeyhtiöiden sisäisten työkomennusten vuoksi tapahtuvaa muuttoa puolestaan voidaan tarkastella historiallis-strukturaalisen teorian (maailman systeemiteorian) avulla. Teoria kiinnittää huomiota resurssien epätasaiseen jakautumiseen sekä maiden välillä vallitseviin taloudellisiin ja poliittisiin eriarvoisuuksiin. Teoria olettaa myös, että maiden yhtenevyydet kuten kielen ja

kulttuurin samankaltaisuudet vauhdittavat muuttopäätöstä (Castles & Miller 2003: 26). Kyseinen teoria alkuperäisessä muodossaan olettaa, että halpa työvoima virtaa matalan elintason maista korkeamman elintason maihin. Kuitenkin nykyisin – toisin kuin teorian syntymisen aikoihin – on yleisempää, että yritykset siirtävät tuotantoaan halvemman elintason maihin. Johtotason henkilöt lähetetään emomaasta, yleensä kahdesta viiteen vuoteen kerrallaan (Ruckenstein 2004, Fechter 2007, Gordon 2008).

Virolaisten Suomeen kohdistuvasta muutosta voidaan eri aikakaudesta ja erilaisista historiallisista tilanteista huolimatta löytää paljon yhtäläisyyksiä verrattaessa tätä suomalaisten Ruotsiin suuntautuneeseen muuttoon. Molemmissa tapauksissa muuttoa vauhditti sekä lähtömaan ”työntö-” että vastaanottavan maan ”vetotekijät”. Toisaalta muutto oli käytännössä helppo toteuttaa maantieteellisen läheisyyden vuoksi, eikä se tämän vuoksi vaatinut kohtuutonta taloudellista pääomaa. On myös huomionarvoista, että molemmissa tapauksissa muutto perustui haluun saavuttaa parempi elintaso eikä todelliseen taisteluun elämästä ja kuolemasta. Muutto nähtiin alun perin väliaikaisena ratkaisuna, mutta kummassakaan tapauksessa paluuaikheet eivät läheskään aina toteutuneet. Toisaalta juurtuminen uuteen asuinmaahan oli molemmissa tapauksissa heikkoa.

Toisaalta ryhmien välillä on myös eroavaisuuksia erityisesti kielitaidon ja työllistymisen suhteen. Toisin kuin Ruotsiin muuttaneet suomalaiset, puhuvat Suomeen muuttaneet virolaiset yleensä hyvin suomea (esim. Liebkind ym. 2004). Tästä huolimatta suomalaiset onnistuivat työllistymään, mutta virolaisten oli vaikea löytää työpaikka 1990-luvun alun taloudellisen taantumana koettellessa Suomessa (Hyvönen 2007a, 2007b). Monet virolaiset joutuivatkin täydentämään opintojaan tai hankkimaan itselleen suomalaisen tutkinnon. Toisaalta 2000-luvulla muuttaneet naiset onnistuivat työllistymään melko nopeasti muuton jälkeen, mutta joissakin tapauksissa olivat joutuneet ottamaan vastaan todellista osaamistaan matalampitasoisia työtehtäviä. Hyvästä suomenkielen taidosta huolimatta he eivät siis välttämättä ole olleet muualta tulleita maahanmuuttajia paremmassa asemassa, vaan joutuivat etsimään aktiivisesti erilaisia väyliä, joiden avulla pystyivät saavuttamaan vastaavan aseman, jossa olivat työskennelleet ennen maastamuuttoa (vrt. Tiilikainen 2008).

Viroon muuttaneiden suomalaisten kokemuksia voidaan puolestaan verrata muihin liikeyhtiön sisäisille työkomennuksille lähettyjen henkilöiden kokemuksiin (ks. esim. Oksanen 2006, Ruckenstein 2004). Kyseiselle muuttoliikkeelle on tyyppistä, että koko perhe muuttaa yhden perheenjäsenen työkomennuksen vuoksi. Keskeistä tämän tyyppisessä muutossa on määräaikaisesta luonteesta johtuva väliaikaisuus, joka heijastuu arjessa monella tasolla. Tämän tyyppisen muuton tavoitteena onkin pikemminkin uralla eteneminen ja taloudellisen hyödyn tavoittelu kuin pakon sanelema ratkaisu elannon hankkimiseen tai kiinnostus asuinmaan yhteiskuntaa, kulttuuria ja tapoja kohtaan. (Coles & Fechter 2008, Hyvönen 2009.) Lähettävät

yritykset kannustavat työntekijöitä tarjoamalla erilaisia etuja kuten uuteen ympäristöön asettumista helpottavan ”aloituspaketin” ja kustantavat asumisen, lasten koulumaksut sekä vakuutukset. (vrt. Oksanen 2006, Fechter 2007, Walsh 2008.)

Tiivistetysti voidaan sanoa, että tämän tutkimuksen tulokset antavat tukea aiemmille maahanmuuttajanaisia käsitelleille tutkimuksille (esim. Järvinen-Tasopoulos 2005, Oksanen 2006, Fechter 2007), joiden mukaan maahanmuuttajanaiset joutuvat kohtaamaan uuteen ympäristöön asettumiseen liittyvät haasteet sosiaalisesta luokasta ja käytössä olevista sosiaalisen ja inhimillisen pääoman resursseista riippumatta. Mielenkiintoista kyllä, Suomen ja Viron maantieteellinen ja kielellinen läheisyys eivät poistaneet kotoutumiseen liittyviä haasteita, vaan suurin osa kumpaankin ryhmään kuuluneista naisista koki ensimmäiset asuinmaassa vietetyt kuukaudet tai jopa vuodet haastaviksi. Ongelmia aiheutti paitsi sosiaalisten verkostojen vähäisyys, myös vieraan maan oudot tavat sekä siitä seuraavat arjen haasteet. (Hyvönen 2007a.)

5.2. Akkulturaatio ja sosiaaliset verkostot

Tutkimukseen osallistuneiden naisten orientaatiota ja sosiaalisia verkostoja tarkasteltaessa voidaan erottaa toisaalta asuinmaassa tapahtuvat prosessit ja toisaalta lähtömaahan jääneisiin sukulaisiin ja ystäviin yhteydenpitämiseen liittyvät prosessit. Orientoitumista asuinmaan yhteiskuntaan voidaan tarkastella Berryn ym. (2002) esittämän mallin avulla. Lähtömaassa olevien vahvojen ja asuinmaassa olevien heikkojen sosiaalisten suhteiden merkitystä puolestaan voidaan analysoida Mark Granovetterin (1973) teorian avulla. Näiden lisäksi tässä tutkimuksessa tarkastellaan institutionaalisia siteitä, jotka sijoittuvat vahvojen ja heikkojen siteiden väliin. Granovetterin teoriaan tukeutuminen – eli sekä lähtö- että asuinmaassa olevien siteiden tarkasteleminen rinnakkain – haastaa Berryn ym. (2002) mallin, joka olettaa, että yksilö voi orientoitua ainoastaan joko lähtö- tai asuinmaahan. Todellisuudessa niihin orientoitumiset eivät ole toisiaan poissulkevia prosesseja, vaan ne voivat tapahtua samanaikaisesti. (Cheung-Blunden & Juang 2008, Weirich 2009.) Tämä tutkimus osoittaa, että lähtömaasta ja akkulturaatiostrategiasta huolimatta haastatellut naiset pitivät tiiviisti yhteyttä lähtömaahan sekä puhelimitse, internetin kautta että vastavuoroisin vierailuin.

Muuton syyllä oli keskeinen merkitys siinä, millainen suhde asuinmaahan muodostui sekä siinä, millaisia kontakteja naiset sinne loivat. Tämä puolestaan vaikutti lähtömaahan ylläpidettäviin kontakteihin erityisesti institutionaalisella tasolla. Lähtökohtaisesti suomalaisten ja virolaisten tilanne oli erilainen, sillä virolaiset olivat orientoituneita suomalaisen yhteiskuntaan heti muuttohetkestä lähtien: he pyrkivät aktiivisesti etsimään omaa paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa esimerkiksi hakeutumalla opintoihin tai työelämään. (Hyvönen 2007b.) Samoin myös opintojensa ja avioliiton vuoksi muuttaneet suomalaisnaiset halusivat

luoda ja ylläpitää siteitä sekä lähtö- että asuinmaahan. Sen sijaan miehensä tai oman työkomennuksensa vuoksi muuttaneiden naisten tilanne oli lähtökohtaisesti erilainen sen vuoksi, että heillä oli vahva institutionaalinen ja taloudellinen side Suomeen eikä heillä tämän vuoksi ollut tarvetta kiinnittyä virolaiseen yhteiskuntaan. He muodostivatkin oman ”enklaavinsa”, toisin sanoen heidän akkulturaatiostrategiansa oli separaatio. (Hyvönen 2008a.)

Tutkimukseni tulokset antavat tukea aiemmille tutkimuksille (Oksanen 2006, Fechter 2007, Coles & Fechter 2008, Walsh 2008), jotka ovat osoittaneet, että liikeyhtiön lähettämille työntekijöille on tyypillistä kanssakäyminen omaan etniseen ryhmään kuuluvien tai samasta lähtömaasta olevien henkilöiden kanssa. Elämää leimaa myös tiivis orientoituminen kotimaahan, ja arki pyritään rakentamaan mahdollisimman pitkälle muistuttamaan lähtömaassa omaksuttuja rutiineja. Sosiaaliset verkostot paikallisiin rajoittuvat usein palkattuihin kotiapulaisiin ja lastenhoitajiin. Sen sijaan aiemmat Suomessa asuvia virolaisia käsitelleet tutkimukset (esim. Liebkind ym. 2004) ovat osoittaneet virolaisten yleisimpien akkulturaatiostrategioiden olevan integroituminen ja assimilointuminen. Tätä selittää paitsi virolaisten hyvä kielitaito, myös suomalaisen yhteiskunnan tarjoamat monipuoliset, erityisesti lapsiperheille suunnatut palvelut, joita hyödyntämällä virolaisäidit tulivat lähtökohtaisesti tietoisiksi suomalaisista toimintatavoista. Viroon muuttaneiden, integraatiostrategian omaksuneiden suomalaisnaisten osalta voidaan puolestaan todeta, että haastatteluhetkellä lähes jokaisella heistä oli virolainen puoliso. Paikallinen puoliso sekä tämän ystävät ja sukulaiset toimivat tärkeänä linkkinä ympäröivään yhteiskuntaan (vrt. Iosifides ym. 2007).

Omaksuttu akkulturaatiostrategia näkyi paitsi naisten sosiaalisissa suhteissa myös heidän käyttämissään palveluissa. Ne suomalaisnaiset, jotka olivat separoituneita virolaisesta yhteiskunnasta, käyttivät mieluiten sosiaali- ja terveyspalveluita Suomessa. Esimerkiksi virolaiseen lääkäriin he turvautuivat ainoastaan hätätilanteessa. Sen sijaan ne suomalaisnaiset, jotka olivat integroituneet – sekä kaikki virolaisnaiset – olivat solmineet moninaisia institutionaalisia kontakteja ympäröivään yhteiskuntaan ja hyödynsivät erilaisia lapsiperheille tarkoitettuja julkisia ja yksityisiä palveluita (Hyvönen 2008a, 2008b).

Edellä esitetyt havainnot antavat tukea Laura Huttusen (2002: 333) eri maista Suomeen muuttaneita maahanmuuttajia käsitelleen tutkimuksen löydöksille, joiden mukaan maahanmuuttajien suhde lähtömaahan jäsensi suhdetta asuinmaahan. Huttusen tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden kokemukset maahanmuutosta olivat keskenään erilaisia, minkä seurauksena myös heidän tapansa rakentaa suhdettaan asuinmaahan muodostui erilaiseksi. Keskeistä asuinmaahan rakennettavassa suhteessa oli muuttoon johtanut syy sekä henkilön suhde lähtömaahan. Toisaalta Sigad & Eisikovits (2009) havaitsivat Israelissa asuvia pohjoisamerikkalaisia käsitelleessä tutkimuksessaan, että tiiviit lähtömaahan ylläpidetyt suhteet saattoivat auttaa maahanmuuttajajätejä jaksamaan

asuinmaan arjen haasteiden keskellä, koska ne vähensivät tunnetta kulttuurisesta eristyksestä. Samanaikaisesti intensiivinen yhteydenpito lähtömaahan kuitenkin hidasti asuinmaahan asettumista.

Akkulturaatiosta keskusteltaessa on yksilön omaksuman akkulturaatiostrategian lisäksi välttämätöntä tarkastella myös yhteiskunnallisella tasolla tapahtuvia ilmiöitä. Toisin kuin Berryn ym. (2002) malli olettaa, akkulturaatio ei tapahdu maahanmuuttajan omassa mielessä, vaan ympäröivän yhteiskunnan tarjoamalla palveluilla on keskeinen merkitys siinä, millaiseksi prosessi muodostuu (Huttunen 2002: 345). Integroituminen ei ole mahdollista, mikäli vastaanottava yhteiskunta ei tarjoa siihen tarvittavia välineitä ja palveluita. Suomessa maahanmuuttajille tarkoitettut palvelut ovat melko pitkälle kehittyneitä. Esimerkiksi eritasoisia kielikursseja järjestetään eri paikkakunnilla ja kotouttamislaki velvoittaa kunnat laatimaan maahanmuuttajille kotoutumissuunnitelman. Toisaalta suomalaisten asenteet ovat viime vuosina muuttuneet suvaitsevaisemmiksi kaikista ryhmistä tulevia maahanmuuttajia kohtaan (Jaakkola 2007; ks. myös HS 2009b). Sen sijaan Virossa vastaavia palveluita ei ole järjestetty, eikä yhteiskunta muutoinkaan tue maahanmuuttajien integroitumista. Räikeänä esimerkkinä tästä on maan venäläisvähemmistö, jonka integroituminen on onnistunut heikosti (Kuus 2002, Heidmets 1998).

5.2.1. Lähtömaan vahvat siteet

On mielenkiintoista, että muuton ajankohdasta ja muuttosyystä riippumatta sekä suomalaiset että virolaiset haastatellut painottivat lähtömaahan jääneiden sukulaisten ja ystävien merkitystä, ja pitivät näihin tiiviisti yhteyttä sekä asuinmaasta käsin että molemminpuolisina vierailuin (Hyvönen 2007b, 2008a, 2008b). Nämä Granovetterin (1973) termein ”vahvat siteet” olivat tärkeitä niiden tarjoaman henkisen tuen sekä niiden synnyttämän luottamuksen vuoksi. Sen sijaan ne eivät pystyneet tarjoamaan uuteen ympäristöön asettumisen kannalta keskeistä informaatiota. Nämä havainnot antavat tukea aiemmille maahanmuuttajien sosiaalisia verkostoja käsitelleille tutkimuksille (esim. Herrera Lima 2001, Tiilikainen 2003, Castles & Miller 2003), jotka ovat poikkeuksetta osoittaneet lähtömaassa olevien verkostojen olevan monella tasolla merkityksellisiä myös maastamuuton jälkeen.

Lähtökohtaisesti suomalaisilla oli virolaisia paremmat mahdollisuudet ja resurssit tiiviiseen yhteydenpitoon heti maahanmuuton alusta alkaen. On huomionarvoista, että resurssien lisäksi myös muuton ajankohta vaikutti mahdollisuuksiin pitää yhteyttä lähtömaahan. Suurin osa suomalaisista muutti 2000-luvulla, jolloin internet mahdollisti edullisen ja monipuolisen reaaliaikaisen yhteydenpidon. Virolaiset puolestaan muuttivat pääosin 1990-luvulla – siis ennen teknologian vallankumousta – jolloin yleisin tapa pitää yhteyttä olivat kirjeet. Puhelinsoitot olivat kalliin hintansa ja huonojen yhteyksien vuoksi harvinaisempia. Suomalaisten kohdalla kotimaahan suuntautuvat vierailut olivat tiiviitä

erityisesti heti maahanmuuton jälkeen, jolloin uusi ympäristö oli täysin vieras. Ajan myötä vierailut kuitenkin harvenivat (Hyvönen 2008b). Myös Baldassar ym. (2007) havaitsivat Australiassa asuvia kuutta maahanmuuttaja- ja kahta pakolaisryhmää käsitelleessä tutkimuksessaan vierailuiden tapahtuvan yleensä juuri maahanmuuton sekä lasten syntymän jälkeen. Aluksi vierailut tapahtuivat molempiin suuntiin, mutta vanhempien ikääntyessä ja kunnon heiketessä jäi vastuu vierailuista lapsille.

Sen sijaan virolaisten kohdalla vierailut lisääntyivät Suomessa vietetyn ajan myötä. Tämä selittyy sillä, että työllistymisen jälkeen heillä oli käytössä paremmat taloudelliset resurssit, mikä mahdollisti tiiviimmät vierailut. Liebkindin ym. (2004) tutkimus osoitti, että kaksi kolmesta virolaisesta piti yhteyttä lähtömaahansa vähintään kerran kuukaudessa. Toisin kuin tässä tutkimuksessa, oli yhteydenpito tiivistä erityisesti Suomessa asumisen alkuaikoina. Myös Minna Zechner (2007) havaitsi Suomessa asuvia virolaisia käsitelleessä tutkimuksessaan taloudellisten resurssien puutteen rajoittaneen yhteydenpitoa: yhteydenotto tapahtui useimmiten juuri Suomesta Viroon päin, eikä päinvastoin. Oman haasteensa yhteydenpidolle asetti se, että kaikkein vähävaraisimmilla sukulaisilla ei ollut käytössään internetiä, eikä aina edes puhelinta. Myös Baldassar ym. (2007) havaitsivat, että muuton syy vaikutti oleellisesti maahanmuuttajien mahdollisuuksiin pitää yhteyttä lähtömaahansa. Erityisen heikossa asemassa olivat pakolaiset, sillä heillä ei ollut pääsyä sellaisiin palveluihin, joita muut maahanmuuttajat pitivät itsestään selvänä. Lisäksi heidän taloudelliset resurssinsa olivat muita ryhmiä vähäisemmät, mikä asetti oman haasteensa yhteydenpidolle, joka oli heidän kohdallaan lähtökohtaisesti muita ryhmiä kalliimpaa.

Tämän tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa voidaan havaita, että vierailut olivat sekä suomalaisille että virolaisille tärkeitä, mutta ne saivat erilaisen merkityksen. Suomalaisten kohdalla painottui Suomessa olevien sukulaisten merkitys erityisesti lasten kannalta (Hyvönen 2008a, 2008b). Koska Virossa olevat sosiaaliset verkostot vaihtuivat useasti, edustivat Suomessa olevat sukulaiset pysyvyyttä. Muutamaiset naiset kertoivat, että heillä on huono omatunto siitä, että heidän lapsensa tapasivat isovanhempiaan niin harvoin. He tosin painottivat sitä, että vierailuiden tapahtuessa ne kestivät koko viikonlopun muutaman tunnin sijasta (vrt. Oksanen 2006). Suomessa käydessään naiset saivat myös apua lastenhoidossa, mitä pidettiin tärkeänä. Lisäksi monilla isovanhemmilla oli mahdollisuus matkustaa Viroon lastenhoitoavuksi tarvittaessa jopa viikoksi kerrallaan. Vaikka naisilla olisi ollut mahdollisuus käyttää edullisia virolaisia lastenhoitopalveluita, pitivät he tärkeänä sitä, että lapsia hoiti tuttu ja turvallinen henkilö (Hyvönen 2008b).

Siinä missä yhteydenpito sukulaisiin nähtiin tärkeäksi lasten vuoksi, oli ystävillä keskeinen merkitys naisten oman sosiaalisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Keskimäärin naiset pitivät yhteyttä kahteen tai kolmeen ystävään Suomessa. Ulkomailla asuttujen vuosien myötä yhteydenpito ystäviin, toisin kuin

sukulaisiin, hiipui. Toisaalta sukulaisiin oli lupa ottaa yhteyttä myös vuosien tauon jälkeen. Toisin kuin virolaiset, yksikään haastatteluun osallistunut suomalaisnainen ei maininnut antaneensa rahaa vanhemmilleen, joskin jotkut mainitsivat lahjoista ja käytännön avusta. (Hyvönen 2008a.) Aivan kuten Baldassar ym. (2007) havaitsivat tutkiessaan Australiassa asuvia maahanmuuttajia, olivat useimpien tähän tutkimukseen osallistuneiden suomalaisnaisten vanhemmat fyysisesti hyvässä kunnossa, ja heidän taloudellinen asemansa oli vakaa. Tämän vuoksi he eivät tarvinneet samalla tavalla apua esimerkiksi suurempien hankintojen tekemiseen kuin virolaiset.

Sen sijaan virolaisten kanssakäymisessä oli keskeistä molemminpuolinen auttaminen, ja erityisen tärkeitä henkilöitä olivat oma äiti, muut naispuoleiset sukulaiset sekä ystävät. Tämä havainto saa tukea Markku Lonkilan (1997) suomalaisia ja venäläisiä opettajia käsitelleestä tutkimuksesta, jossa hän havaitsi, että venäläiset vaihtoivat suomalaisia huomattavasti enemmän palveluksia, tavaroita ja tietoa. Venäjällä kanssakäyminen oli myös moninaisempaa ja tiiviimpää kuin Suomessa, sillä venäläiseen kulttuuriin on kuulunut, että esimerkiksi lääkäriin päästään tuttavien välityksellä. Nämä perinteet heijastuivat myös tässä tutkimuksessa: lastenhoitoavun lisäksi naiset kertoivat saaneensa myös muunlaista apua. Äidin kanssa oli mahdollista keskustella asioista luottamuksellisesti ja häneltä sai tukea sekä erilaisissa elämäntilanteissa että käytännön asioiden hoitamisessa. Lisäksi useimmat virolaisnaiset kertoivat sekä saavansa apua että auttavansa Virossa asuvia sukulaisiaan. Vaikka yhdelläkään haastatelluista ei ollut pääasiallista hoitovastuuta Virossa olevista vanhoista tai muuten erityistä hoitoa vaativista sukulaisista, kertoivat jotkut lähettäneensä rahaa sukulaisilleen esimerkiksi suurempia hankintoja, kuten pesukonetta varten. Kuitenkin rahan lähettäminen tuntui kylmältä ja naiset olisivat mieluummin halunneet olla itse paikalla. Lisäksi jotkut vanhemmat olivat kieltäytyneet ottamasta rahaa vastaan. Jotkut naiset auttoivat vanhempiaan Virossa käydessään hoitamalla asioita heidän puolestaan, käymällä kaupassa tai osallistumalla puutarhanhoitoon (Hyvönen 2007a, 2007b.)

Tiivistetysti voidaan sanoa, että suurin osa haastatelluista suomalaisista ja virolaisista naisista piti mielellään yhteyttä sekä asuinmaasta käsin että vastavuoroisin vierailuin. Tämä ei kuitenkaan pitänyt kaikkien kohdalla paikkaansa: muutamat suomalaisnaiset kertoivat muuttaneensa Vieroon saadakseen henkistä välimatkaa omaan äitiinsä, jonka vuoksi he eivät halunneet vieraillla Suomessa usein. Lisäksi muutamat suomalaisnaiset kertoivat olevansa kyllästyneitä sellaisiin tuttaviin, jotka eivät olleet juurikaan pitäneet yhteyttä mutta halusivat tulla vierailulle ja viettää jopa useita öitä perheen luona. Tämä sai naiset kokemaan olonsa hyväksikäytetyksi mutta toisaalta he kokivat kiusalliseksi kieltäytyä ottamasta vastaan vieraita. Jotkut virolaiset puolestaan kertoivat, että koko heidän sukunsa oli muuttanut Suomeen, eikä heillä ollut sen vuoksi tarvetta matkustaa Vieroon. (Hyvönen 2007b, 2008a.)

5.2.2. Asuinmaan heikot siteet

Lähtömaassa olevien vahvojen siteiden lisäksi arjen kannalta merkityksellisiä olivat asuinmaassa olevat heikot siteet. Koska vahvan siteen muodostuminen vie aikaa, olivat heikot siteet useimmiten ainoita sosiaalisia suhteita mukana muuttaneen perheen ulkopuolella. Vaikka heikot siteet eivät olleet henkisesti tärkeitä samalla tavalla kuin vahvat siteet, oli niiden kautta mahdollista saada ympäröivään yhteiskuntaan asettumisen kannalta merkityksellistä tietoa (vrt. Iosifides ym. 2007, Scott 2006, Oksanen 2006).

Tämän tutkimuksen näkökulmasta on mielenkiintoista, että virolaisten kohdalla keskeistä olivat henkilökohtaiset siteet, kun taas suomalaiset osallistuivat aktiivisemmin erilaisiin ryhmätoimintoihin (Hyvönen 2008a). Tallinnassa asuvat suomalaisnaiset tapasivat lähes päivittäin erilaisissa suomalaisille kotiäideille ja heidän lapsilleen suunnatuissa kerhoissa, joiden ensisijaisena tarkoituksena oli tarjota mahdollisuus sosiaaliseen kanssakäymiseen. Kerhotoimintoja havainnoidessani kiinnitin huomiota siihen, että naiset vaihtoivat arkisiin asioihin liittyvää tietoa esimerkiksi siitä, mistä löytää hyvä lääkäri tai mikä laivayhtiö on lapsiystävällisin. He myös vertailivat kokemuksiaan ja puhuivat avoimesti vastoinkäymisistään ja vieraassa yhteiskunnassa asumiseen liittyvistä haasteista. Useimpien haastateltujen siteet suomalaisyhteisön sisällä pysyivät kuitenkin heikkoina, koska Virossa asutun rajallisen ajan vuoksi siteet eivät ehtineet muuttua vahvoiksi. Ainoastaan ne naiset, jotka olivat asuneet Virossa jo useita vuosia, kertoivat, että heillä oli läheisiä ystäviä Virossa. Myös Tartossa kokoontuvaa ”ipanakerhoa” havainnoidessani kiinnitin huomiota siihen, että ilmapiiri oli lämmin, joskaan ei yhtä avoin kuin Tallinnassa. Uskon tämän johtuvan siitä, että kyseisellä aktiviteetillä ei ollut siihen osallistuneille naisille samanlaista merkitystä kuin Tallinnassa, koska siihen osallistuneet naiset olivat asuneet keskimäärin pidempään Virossa kuin edellä mainittuun ryhmään kuuluvat. Heidän tilannettaan auttoi myös se, että he puhuivat hyvin viroa. Tämän vuoksi heillä oli toiminnan ulkopuolisia verkostoja, eivätkä he tarvinneet samalla tavalla informaatiota arkisissa asioissa kuin hiljattain muuttaneet suomalaiset Tallinnassa.

Sen sijaan Suomessa asuville virolaisille ryhmätoimintoja tärkeämpiä olivat henkilökohtaiset suhteet (Hyvönen 2007b). Haastattelemistani naisista kymmenen oli osallistunut ainakin kerran virolaisen lasten kieli- ja kulttuurikerhon toimintaan Helsingissä mutta he painottivat sen merkitystä erityisesti lastensa kannalta. He pitivät tärkeänä sitä, että heidän lapsensa oppivat viron kieltä ja saivat mahdollisuuden leikkiä muiden virolaisten lasten kanssa. Toimintaa havainnoidessani kiinnitin huomiota siihen, että esimerkiksi lasten liikuntatuokion aikana naiset seisoivat eri puolilla liikuntasalia, eikä kukaan keskustellut toisten siellä olevien äitien kanssa. Virolaiset eivät myöskään tunteneet solidaarisuutta muita Suomessa asuvia virolaisia kohtaan. Esimerkiksi virolaista luokkaa käyvien lasten äidit arvelivat vanhempien keskinäisen yhteistyön olevan tiiviimpää

tavallisilla suomalaisilla luokilla. Uskon virolaisten vähäisen, institutionaalisella tasolla tapahtuvan, kanssakäymisen johtuvan siitä, että he olivat haastattelu-hetkellä asuneet Suomessa melko pitkään, jonka vuoksi on todennäköistä, että heidän ystäväpiirinsä on vakiintunut. Toisaalta he eivät kaivanneet samalla tavalla uuteen ympäristöön asettumiseen liittyvää tukea kuin muutaman vuoden Virossa asuneet suomalaisnaiset. On myös mahdollista, että tiiviit yhteydet Viroom tyydyttivät virolaisten kanssakäymisen tarpeen.

5.2.3. Heikkojen ja vahvojen siteiden välissä

Granovetterin (1973, 1983) nimeämien heikkojen ja vahvojen siteiden lisäksi oli erityisesti suomalaisilla naisilla niiden väliin sijoittuvia siteitä. Tärkein näistä oli suomalaiseseen sosiaaliturvaan kuulumisen. Kelan maksamat etuudet, kuten lapsilisät ja korvaus äitiyslomasta ja/tai hoitovapaasta paitsi liittivät naiset institutionaalisella tasolla Suomeen, olivat myös taloudellisesti merkittäviä. Lisäksi jotkut naiset käyttivät säännöllisesti neuvolapalveluita Suomessa, toiset puolestaan halusivat suorittaa yksittäisiä lääketieteellisiä operaatioita tai synnyttää Suomessa. Tuttu ja turvallinen systeemi koettiin hyväksi, lisäksi naiset pitivät tärkeänä sitä että pystyivät kommunikoimaan omalla äidinkielellään. Aivan kuten vahvojen siteiden kohdalla, oli tässäkin kyse luottamuksesta. (Hyvönen 2008a.)

Lisäksi osa sekä suomalaisista että virolaisista naisista kertoi käyneensä joko suomalaisilla tai virolaisilla äideille tarkoitetuilla keskustelupalstoilla. Ne tarjosivat mahdollisuuden vaihtaa elämäntilanteeseen liittyviä kokemuksia sekä saada käytännön neuvoja ja henkistä tukea. Keskustelu suomalaisilla palstoilla oli virolaisia palstoja syvällisempää mutta erityisesti Virossa asuvat suomalaiset kokivat saavansa virolaisilta palstoilta arvokasta ympäristöön liittyvää tietoa. (Hyvönen 2008b.) Lisäksi osa virolaisista kertoi käyttävänsä Virossa käydessään kampaamo- ja kosmetologipalveluita niiden edullisemmän hintatason vuoksi. Näiden palveluiden käytön merkitys korostui, sillä virolaisessa kulttuurissa on keskeistä ulkonäöstä huolehtiminen. Virolaisten naisten myös odotetaan käyttävän kauniita vaatteita (vrt. Reuter & Kyntäjä 2006).

Tiivistetysti voidaan sanoa, että muuttoon johtanut syy vaikutti oleellisesti siihen, millaisen akkulturaatiostrategian naiset omaksuivat ja sitä kautta siihen, millaiseksi suhde asuinmaahan muodostui. Suomalaisnaiset olivat joko täysin eristyneitä virolaisesta yhteiskunnasta eli separoituneita tai integroituneita, ja virolaisnaiset enemmän tai vähemmän integroituneita suomalaisen yhteiskuntaan. Orientoituminen joko asuinmaahan tai lähtömaahan jäsensi sekä sosiaalisia suhteita asuinmaassa että sinne solmittuja institutionaalisia siteitä (Hyvönen 2007b, 2008a, 2008b).

5.3. Uusi maa, uudenlaiset äitiyden käytänteet?

Naisten omaksuma akkulturaatiostrategia vaikutti pitkälti siihen, minkä verran he omaksuivat ympäröivän yhteiskunnan tapoja osaksi omaa ajatteluaan ja äitiytensä käytänteitä. Oman työnsä tai opintojensa vuoksi muuttaneet suomalaisnaiset sekä kaikki virolaisnaiset pyrkivät aktiivisesti heti muuton alkuajoista lähtien solmimaan erilaisia henkilökohtaisia ja institutionaalisia siteitä ympäröivään yhteiskuntaan. Lasten syntymän jälkeen he käyttivät erilaisia lapsiperheille suunnattuja palveluita, jotka osaltaan välittivät käsityksiä ympäröivässä yhteiskunnassa vallitsevasta tavasta suhtautua lapsiin sekä äiteihin kohdistuvista odotuksista. Myös sosiaalisten suhteiden kautta heille välittyi tietoa vallitsevista käsityksistä. Nämä naiset joutuivatkin sovittamaan yhteen lähtömaassaan omaksumiaan ja uuden asuinmaan käsityksiä sekä muodostamaan niiden pohjalta omanlaisensa käsityksen äitiydestä (Hyvönen 2007b, 2008a.)

Sen sijaan työkomennuksen vuoksi muuttaneiden naisten kontaktit virolaiseen yhteiskuntaan olivat vähäisiä, eikä heille tämän vuoksi välittynyt samalla tavalla ympäristön käsityksiä lapsen yhteiskunnallisesta asemasta tai muista äitiyteen vaikuttavista tekijöistä. Pikemminkin muuton vuoksi oli mahdollista – mutta toisaalta myös pakko – pysähtyä kuuntelemaan uudella tavalla itseään ja punnita uudessa valossa aiemmin itsestään selvinä pidettyjä toimintatapoja. Osaltaan eristäytymistä ympäristöstä korosti naisten heikko kielitaito, sillä vain neljä neljästätoista tähän ryhmään kuuluvasta naisesta puhui sujuvasti viroa. (Hyvönen 2008a.) Myös Hernández-Albujar (2004) havaitsi Italiassa asuvia latinonaisia käsitelleessä tutkimuksessaan, että heikko kielitaito hidasti maahanmuuttajanaisten integroitumista sekä esti heiltä pääsyn erilaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden piiriin. On mielenkiintoista, että Hernández-Albujarin ja omaan tutkimukseeni osallistuneiden naisten kokemuksissa oli huomattavia yhtäläisyyksiä siitä huolimatta, että he kuuluivat täysin eri sosiaaliluokkiin. Omaan tutkimukseeni osallistuneiden naisten tilannetta kuitenkin paransi huomattavasti se, että Suomen ja Viron maantieteellisen läheisyyden vuoksi sekä hyvin taloudellisten resurssiensa ansiosta suomalaisnaiset pystyivät niin halutessaan turvautumaan suomalaisiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Tiiviistä Suomeen ylläpidetystä institutionaalisesta siteestä huolimatta maahanmuutto toi mukanaan tervetulleen välimatkan suomalaisessa yhteiskunnassa vallitseviin äitiyteen liittyviin käsityksiin sekä rooli-odotuksiin, minkä haastatellut kokivat positiivisena (vrt. Tummala-Narra 2004).

Sekä suomalaiset että virolaiset haastatellut artikuloivat lapsiin suhtautumiseen liittyviä eroja Suomen ja Viron välillä (Hyvönen 2007b, 2008a, 2008b). Suurin ero oli se, että virolaisen ajattelutavan mukaan lapset nähdään luonnollisesti elämään kuuluvana osana, kun taas suomalaisnaiset pitivät äitiyttä elämän tärkeimpänä asiana. Lisäksi Virossa lapsille asetetaan enemmän sääntöjä ja heidän odotetaan käyttäytyvän asiallisesti kun taas Suomessa on tyypillisempää

vapaa kasvatus (ks. myös Hämäläinen ym. 1994, Tulviste & Ahtonen 2007). On mielenkiintoista, että akkulturaatiostrategiasta riippumatta suomalaisten ja virolaisten välillä voidaan havaita selkeä ero siinä, miten he jäsensivät asemansa toimijoina vieraassa yhteiskunnassa ja miten sen seurauksena sovittivat yhteen erilaisia käsityksiä.

Suomalaisäidit kertoivat sallivansa lapsilleen enemmän vapauksia myös julkisilla paikoilla kuin virolaisäidit. Toisin kuin virolaiset, suomalaiset lapset saivat esimerkiksi leikkipuistossa huutaa ja hyppiä kuralammikoissa (Hyvönen 2008a, 2008b). Suomalaisnaiset kertoivat erottuvansa virolaisista, mikä ei kuitenkaan vaikuttanut häiritsevään heitä. Vaikka he ihailivat virolaislasten hyviä käytöstapoja, pitivät he tärkeänä sitä, etteivät asettaneet turhia rajoituksia omille lapsilleen. Virolaisnaiset puolestaan ihailivat suomalaisnaisten lempeää tapaa suhtautua lapsiinsa ja erityisesti sitä, että kiellot perusteltiin lapsille, mutta halusivat itse pääsääntöisesti käyttää tiukempia kasvatusmenetelmiä (Hyvönen 2007b). Aivan kuten muihin maahanmuuttajajäitejä käsitelleisiin tutkimuksiin (esim. Hernández-Albujar 2004) osallistuneet naiset ovat kertoneet, ilmaisivat myös haastattelemani virolaisnaiset huolensa siitä, että lapset omaksuvat asuinmaan arvoja, minkä seurauksena vanhempien auktoriteettiasema lapsiin heikentyy.

Lisäksi ne virolaisäidit, jotka puhuivat lapsilleen viroa, kertoivat kokevansa sen hävettäväksi, sekä joutuvansa suomalaisten tuijotusten kohteeksi julkisilla paikoilla (Hyvönen 2007b). Tämä muistuttaa pitkälti suomalaisten pääasiallisen työmuuton aikakautena Ruotsiin muuttaneiden kokemuksia (esim. Jaakkola 1984). Lasten ja nuorten kokemaa rasismia käsitelleessä tutkimuksessaan Anna Rastas (2007: 98) havaitsi, että ventovieraiden ihmisten katseiden kohteeksi joutuminen oli arkea monella tapaa varjostava kokemus. Uskon, että eroja tutkimukseeni osallistuneiden suomalaisten ja virolaisten kokemuksissa voidaan pitkälti selittää historiallisilla tekijöillä. Samoin kuin pääasiallisen työmuuton aikakautena oli Ruotsilla Suomeen nähden, on nykyisin Suomella Viroon nähden tietynlainen isovelji-suhde, jonka uskon johtuvan yhteiskunnallisissa tilanteissa vallitsevista eroista. Tukea päätelmälle antaa tutkimukseni havainto siitä, että yksikään suomalainen ei ollut edes harkinnut Viron kansalaisuuden hankkimista, kun taas kaikki haastatellut virolaiset olivat joutuneet pohtimaan kansalaisuus-kysymystä.

Tutkiessaan Yhdysvalloissa asuvia maahanmuuttajanaisia Foner (2008) havaitsi, että vastaanottavan yhteiskunnan maahanmuuttopolitiikalla sekä maahanmuuttajajäiteille tarjotuilla palveluilla on keskeinen rooli siinä, millaiseksi äitiys uudessa maassa muodostuu (ks. myös Marjeta 1998). Tämä havainto saa tukea käsillä olevasta tutkimuksesta. Suomalaisen yhteiskunnan järjestämien korkeatasoisten ja monipuolisten sosiaali- ja terveystalveluiden vuoksi Suomeen muuttaneet virolaisnaiset olivat tiiviisti orientoituneita asuinmaansa yhteiskuntaan usein heti maastamuuton alkuaajoista lähtien. Naiset arvostivat

suomalaisen yhteiskunnan tarjoamia moninaisia äitiyspalveluita, kuten neuvolaa, erilaisia päivähoitovaihtoehtoja sekä muita aktiviteetteja ja käyttivät niitä aktiivisesti. He olivat myös kiitollisia siitä, että arjen rutiineja ja liikkumista oli helpotettu teknisin ratkaisuin, jollaisiin he eivät Virossa olleet tottuneet. Suomea pidettiin hyvin toimivana ja turvallisena yhteiskuntana lasten kasvattamiselle (Hyvönen 2007b.) Sen sijaan Vieroon muuttaneet suomalaisnaiset kokivat, että Virossa äitiyttä ei tueta samalla tavalla makrotasolla kuin Suomessa. Lisäksi lasten kasvattamiseen Virossa liittyi sellaisia uhkakuvia, joilta Suomessa olisi välttytty: korkean rikollisuuden lisäksi äitejä huolesti virolaisessa yhteiskunnassa vallitseva kilpailuhenkisyys. Koulussa keskeistä oli menestyminen ja jopa pienille lapsille asetettiin harrastuksissa suorituspainetta (Hyvönen 2008b).

Yhteiskunnissa vallitsevien arvojen ja käsitysten lisäksi äitiyden käytänteisiin vaikuttivat tarjolla olevat sekä julkiset että yksityiset palvelut. Tämä puolestaan vaikutti lähtömaahan ylläpidettyihin institutionaalsiin siteisiin erityisesti suomalaisten kohdalla (Hyvönen 2007b, 2008a, 2008b). On kuitenkin tärkeää huomata, että asuinmaan järjestämät palvelut eivät sinänsä riitä integroimaan maahanmuuttajia, vaikka ne olisivat kuinka mittavia tahansa, vaan heillä itsellään on prosessissa aktiivinen rooli. Toisaalta on todennäköistä, että asuinmaassa vietetyn ajan myötä sekä palveluiden käyttö että paikallisiin olevat sosiaaliset verkostot laajenevat (vrt. Liebkind ym. 2004). Tämä väite saa tukea käsillä olevasta tutkimuksesta, jossa virolaisten kontaktit suomalaiseen yhteiskuntaan olivat keskimäärin tiiviimpiä kuin suomalaisten kontaktit virolaiseen yhteiskuntaan: virolaiset olivat asuneet Suomessa keskimäärin pidempään (11,4 vuotta) kuin suomalaiset Virossa (4,3 vuotta). Koska sosiaalisten suhteiden muodostuminen vie aikaa, ei suomalaisille ollut ehtinyt muodostua samanlaisia sosiaalisia suhteita paikallisiin kuin mitä virolaisilla oli Suomessa. Vahvistusta tälle antaa se, että oltuani sähköpostitse yhteydessä haastattelemiini naisiin kaksi ja neljä vuotta haastatteluiden suorittamisen jälkeen, esimerkiksi eräs miehensä työkomennuksen vuoksi muuttanut nainen kertoi ystäväystyneensä myös virolaisten kanssa.

Lasten syntymä ja olemassaolo vaikutti osaltaan ympäröivään yhteiskuntaan syntyneisiin kontakteihin erityisesti virolaisten kohdalla. Nämä suhteet olivat tärkeitä, koska niiden kautta välittyi naisille tietoa asuinmaan kulttuurista ja tavoista (vrt. Iosifides ym. 2007). Myös Sigad & Eisikovits (2009) havaitsivat Israelissa asuvia, paikallisen miehen kanssa lapsen hankkineita naisia käsitellessä tutkimuksessaan, että äitiys toimi pääasiallisena sosiaalisena linkkinä asuinmaan yhteiskuntaan sekä toi naisille uudenlaista sosiaalista hyväksyntää. Kontaktit paikallisiin syntyivät juuri lasten kautta esimerkiksi synnytysvalmennuksessa sekä päiväkodeissa ja kouluissa. Aluksi pääasialliset keskustelunaiheet liittyivät lapsiin, mutta laajenivat myöhemmin käsittämään muitakin elämän osa-alueita. Lasten kautta syntyvien verkostojen merkitys – sekä lastenhoitoavun että kulttuurien rajat ylittävän tiedon tarjoajana – korostui sen vuoksi, että lähtömaassa olevat

sukulaiset ja ystävät eivät pysty tarjoamaan välimatkan vuoksi tiivistä apua. Sen sijaan tähän tutkimukseen osallistuneet, erityisesti separoituneet suomalaiset, kertoivat kokeneensa tutustumisen paikallisiin haastavaksi. Jotkut kertoivat yrittäneensä tutustua paikallisiin äiteihin leikkipuistossa, mutta kokivat tullessa vältellyksi (Hyvönen 2007a). Tulkitsen tämän johtuvan paitsi suomalaisten heikosta kielitaidosta myös historiallisista tekijöistä. Neuvostoliiton aikana ihmiset eivät voineet luottaa kenenkään, ja on mahdollista, että suhtautuminen vieraisiin on tämän vuoksi edelleen varauksellista (ks. myös Paju 2006).

Sosiaalisten verkostojen vähäisyys tai puuttuminen aluksi kokonaan leimasikin haastateltujen arkea. Tutkimushavainto tukee aiempia tutkimuksia (esim. Breton 1999, Leon & Dziegielewski 2000, Liamputtong 2000, Moon 2003, Andersson 1994), jotka ovat osoittaneet, että sosiaalisten verkostojen niukkuus ja siitä seuraava puute lastenhoitoavussa asettavat erityisen haasteen äitiydelle vieraassa maassa. Vastuun keskittyminen äideille hidastaa usein heidän sopeutumistaan asuinmaan yhteiskuntaan, sillä sosiaalisten verkostojen kautta välitetyvällä tuella on naisille keskeisempi merkitys kuin miehille (Walsh & Horenczyk 2001). Toisaalta lähtömaassa olevilla sukulaisilla on usein fyysisestä välimatkasta huolimatta keskeinen merkitys arjen rakentumisessa uudessa asuinmaassa. Usein maahanmuuttajaäidit saavat apua perheenjäseniltään myös maastamuuton jälkeen. Tämän tyyppiseen auttamiseen saattaa kuitenkin liittyä se ongelma, että avun muodot myötäilevät lähtömaan kulttuurisia muotoja, josta saattaa seurata tiettyjä haasteita (Tummala-Narra 2004). Esimerkiksi Virossa on tyypillistä lasten fyysinen rankaiseminen, jonka vuoksi jotkut haastattelemistani naisista kertoivat joutuneensa perustelemaan omille vanhemmilleen, että heidän lapsiaan ei saa lyödä. Aasialaisia maahanmuuttajanaisia käsitelleessä tutkimuksessaan Bhopal (1998) puolestaan havaitsi, että vaikka sukulaisilta saatu hoitoapu olikin terveelluttä, joutuivat äidit hyväksymään sitä kautta tulevat kulttuuriset käsitykset, vaikka eivät olisikaan allekirjoittaneet niitä. Tämän vuoksi maahanmuuton myötä syntynyt välimatka nähtiin positiivisena, sillä sen seurauksena naisille jäi enemmän mahdollisuuksia valita itse käyttämänsä kasvatukseenmenetelmät.

5.4. Muutokset perheen sisäisessä dynamiikassa

Muuttosyystä ja lähtömaasta riippumatta maastamuutto vaikutti sekä äitiyden toimintatapoihin että perheiden sisäiseen dynamiikkaan ja tasa-arvoon. Toisaalta muuttosyy ja perhemuuton mallit eli se, kuka muutti, vaikuttivat keskeisesti ydinperheen sisäisiin suhteisiin sekä sukupuolitettuun työnjakoon maastamuuton jälkeen (Hyvönen 2007a, 2007b, 2008a, 2008b). Suomalaisnaiset muuttivat joko yksin omien opintojensa tai työnsä vuoksi tai yhdessä koko perheen kanssa silloin, kun kyseessä oli puolison työkomennus. Kaksi naista muutti oman työkomennuksensa vuoksi ja kaksi avioiduttuaan virolaisen miehen kanssa. Muuttohetkellä 13 naisella oli lapsia ja 11 sai ensimmäisen lapsensa Virossa asuessaan. On huomionarvoista, että yhteensä 13 suomalaisnaista muutti miehensä työn vuoksi, mutta ainoastaan yksi mies muutti vaimonsa työkomennuksen vuoksi. Hän ei kuitenkaan joutunut luopumaan työpaikastaan, kuten jotkut tähän tutkimukseen osallistuneet naiset, vaan pystyi hoitamaan työtehtävänsä etätöyönä (Hyvönen 2007a). Tämä havainto saa tukea aiemmista tutkimuksista (Ruckenstein 2004, Oksanen 2006), jotka ovat osoittaneet, että yritysten sisäisille työkomennuksille lähetetään huomattavasti useammin mies kuin nainen. Kuitenkin naispuolisten huippuosajien määrän kasvaessa hitaasti myös miehiä muuttaa naisten työkomennusten vuoksi. Näissä tapauksissa on kuitenkin yleistä, että puoliset vuorottelevat työkomennuksissaan. Niin kävi myös edellä mainitun perheen kohdalla, sillä myöhemmin kuulin, että vaimon työkomennuksen päätyttyä perhe muutti kolmanteen maahan miehen työkomennuksen vuoksi.

Virolaisnaisista ainoastaan neljä muutti yhdessä virolaisen miehensä kanssa, ja kahdeksan naista muutti suomalaisen kanssa solmitun avioliiton vuoksi¹⁸. Muuttohetkellä heistä puolella oli lapsia, ja viisi heistä oli yksinhuoltajia. On mahdollista, että naisten päätöstä muuttaa edesauttoi Virossa vallitseva naisten kaksijakoinen yhteiskunnallinen asema. Toisaalta naisten odotetaan olevan vahvoja ja aikaansaavia perheen tukipilareita, toisaalta heidän odotetaan alistuvan miehen päätösvaltaan (Malik & Lie 2006). Lisäksi Viron uudelleen itsenäistymisen jälkeen naisten yhteiskunnallinen asema on ollut miehiä epävakampi. Esimerkiksi Anu Narusk (2000) ja Leeni Hansson (2001) ovat havainneet, että juuri naiset, lapset ja vanhuksat ovat kantaneet markkinatalouteen siirtymisestä aiheutuneet kustannukset. Tämä näkyy palkkaeroissa, työllistymiseroissa sukupuolten välillä ja naisten suhteellisen alhaisena osallistumisena poliittiseen päätöksentekoon. Lisäksi naisten on miehiä vaikeampi edetä urallaan, ja usein lasten hankkiminen vaarantaa heidän urakehitystään.

Edellä esittämäni perusteella voidaan todeta, että sukupuoli vaikutti lähtökohtaisesti sekä päätökseen muuttaa että varsinaiseen muuttoon liittyviin

¹⁸ Tämän lisäksi yksi muutti äitinsä avioliiton vuoksi.

prosesseihin niin suomalaisten kuin virolaistenkin kohdalla. Myös uudessa asuinmaassa sukupuolitettuun työnjakoon liittyvät tekijät heijastuivat monella tavalla sekä virolaisten että suomalaisten kohdalla (Hyvönen 2007b, 2008a, 2008b). Virolaisnaisten näkökulmasta merkittävin muutos oli siinä, että suurin osa heistä joutui välimatkan vuoksi luopumaan sukulaisilta saamastaan tiiviistä lastenhoitoavusta, joka ennen maastamuuttoa oli ollut jopa päivittäistä ja omaksumaan ydinperhekeskeisen käytännön (Hyvönen 2007b). Tämä ei kuitenkaan ollut tilanne kaikkien kohdalla, sillä paluumuuttajan statuksella tulleiden naisten itsensä lisäksi muutti yleensä myös muita sukulaisia, joiden apuun he pystyivät turvautumaan myös maahanmuuton jälkeen. Suomalaisen puolison kanssa avioliiton solmineet puolestaan saivat apua puolisoltaan ja joskus myös tämän sukulaisilta. Samalla sukupuolitettu työnjako ydinperheen sisällä muuttui, sillä Virossa vastuu lastenhoidosta ja kasvattamisesta sekä kodinhoidosta on edelleen pääsääntöisesti naisilla, kun taas suomalaiset puoliset osallistuivat myös muihin kodin askareisiin. Lisäksi osa haastatelluista pystyi ylläpitämään samoja perinteitä kuin ennen maahanmuuttoa, esimerkiksi osan lapset viettivät kesänsä isoäitinsä hoidossa Virossa (Hyvönen 2007b).

Viroon muuttaneiden suomalaisnaisten kohdalla sukupuolitettu työnjako sen sijaan kärjistyi erityisesti silloin, kun muutto tapahtui miehen työkomen-
nuksen vuoksi (Hyvönen 2008a). Koska miesten työpäivät venyivät pitkiksi ja he matkustivat paljon, jäi pääasiallinen vastuu lasten hoitamisesta ja kasvattamisesta naisten harteille. Useimmat naisista kertoivat kuitenkin ostaneensa kotiapua (siivousta ja/tai lastenhoitoa), mikä kompensoi miesten vähäistä osallistumista kotitöihin ja lastenhoitoon. Naisten rooli mukana muuttavana puolisona kuitenkin korostui sen vuoksi, että osa tähän ryhmään kuuluvista naisista kertoi, että Suomessa hän olisi jo palannut työelämään (ks. myös Oksanen 2006). Myös virolaisen miehen kanssa av(i)oliiton solmineet naiset kertoivat pääasiallisen vastuun kodin- ja lastenhoidosta olevan heillä. Osa heistä sai kuitenkin apua ja neuvoja miehen virolaisilta sukulaisilta. Suurin osa suomalaisnaisista kertoi saavansa lastenhoitoapua myös Suomessa vieraillessaan, ja joillakin isovanhemmilla oli mahdollisuus matkustaa Viroon hoitamaan lapsia.

Tämä tutkimuksen löydökset haastavat monien aiempien tutkimuksien (Oksanen 2006, Fechter 2007, Coles & Fechter 2008) havainnot siitä, että puolisonsa mukana muuttaneet naiset kokevat usein kotona olemisen turhauttavaksi ja näkevät elämän asemamaassa negatiivisessa valossa. Päinvastoin, haastattelemani suomalaisnaiset vaikuttivat olevan pitkälti tyytyväisiä tilanteeseensa. Selitys eroon saattaa löytyä siitä, että yli puolet kyseisistä naisista oli äitiyslomalla tai hoitovapaalla, jonka vuoksi he pystyivät säilyttämään työpaikkansa Suomessa. Tosin kaksi muuta naista oli joutunut luopumaan työpaikastaan muuton vuoksi. Suurimmalle osalle haastatelluista mahdollisuus hengähtää työelämän raskuudesta ja hoitaa lapsia kotona toi tervetullutta vaihtelua. Se, että naisilla ei

käytännössä ollut mahdollisuutta työllistyä Virossa vapautti heidät pohtimasta omaa oikeutustaan olla kotona. Toisaalta osa naisista käytti tilaisuutta hyväkseen ja osallistui Virosta käsin Suomessa järjestettävään täydennyskoulutukseen, mikä mahdollistui maantieteellisen läheisyyden vuoksi. Nämä Suomeen suuntautuneet opintomatkat tarjosivat paitsi älyllistä haastetta, myös vaihtelua arkeen. Lyhyen välimatkan vuoksi naiset pystyivät muutenkin käymään Suomessa jopa kuukausittain (Hyvönen 2008a).

On huomionarvoista, että muuttosyystä ja lähtömaasta riippumatta tähän tutkimukseen osallistuneet naiset saavuttivat maahanmuuton myötä paremman aseman kuin lähtömaassa. Virolaisten kohdalla tähän tilanteeseen pääseminen tosin kesti yleensä useita vuosia kauemmin kuin suomalaisten kohdalla. He joutuivat myös toimimaan aktiivisesti löytääkseen työpaikan sekä joutuivat usein aloittamaan todellista osaamistaan matalammalta tasolta. Löydökseni antavat tukevat Marja Tiilikaisen (2008) tutkimukselle. Se osoitti, että maahanmuuttajanaisten on mahdollista saavuttaa vastaava asema kuin heillä oli lähtömaassa, mutta tämä vie vuosia ja vaatii joskus suomalaisen koulutuksen hankkimista sekä uudelleen uran pohjalta aloittamista.

Toisaalta tämä tutkimus kyseenalaistaa myös aiemmat ekspatriaattivaimoja käsitelleet tutkimukset (esim. Oksanen 2006, Fechter 2007), joiden mukaan miehensä työkomennuksen vuoksi muuttaneet naiset usein kokevat omasta urasta luopumisen haastavaksi sekä kotiäitinä olemisen turhauttavaksi. Pikemminkin tilanne oli päinvastainen, ja haastatteleman suomalaisnaiset arvostivat mahdollisuutta hoitaa lapsia kotona. Tämä saattaa selittyä sillä, että kuten aiemmin mainitsin, oli monilla alle 3-vuotiaita lapsia, jonka vuoksi he olivat virallisesti hoitovapaalla. Toisaalta Tallinnan alueella oleva tiivis suomalaisverkosto tarjosi kotiäideille monipuolisia aktiviteetteja, jonka ympärille arjen rutiinit rakentuivat. Monet naiset painottivatkin muiden suomalaisten keskeistä merkitystä oman viihtymisensä kannalta.

6. Lopuksi

6.1. Yhteenvetoa

Tämä tutkimus koostuu neljästä itsenäisestä, aiemmin julkaistusta artikkelista sekä käsillä olevasta yhteenvetoluvusta. Kussakin artikkelissa vastataan yhteen tai kahteen alakysymykseen, jotka voidaan kaikki sijoittaa tutkimuksen pääkysymyksen alle: Mitkä tekijät vaikuttavat maahanmuuttajanaisten sosiaalisten suhteiden - ja sitä kautta äitiyden strategioiden muotoutumiseen sekä perheen sisäiseen työnjakoon uudessa asuinmaassa? Tutkimuksen pääasiallinen löydös on, että muuton ajankohdalla ja muuttoon johtaneella syyllä on keskeinen vaikutus maahanmuuttoon liittyviin odotuksiin ja kokemuksiin. Suomalais- ja virolaisnaisten lähtökohdat olivat hyvin erilaiset. Virolaisten pääasiallisena toiveena oli rauhallinen ja yhteiskunnallisesti vakaa elinympäristö, kun taas suomalaiset joko pelkäsivät vierasta ympäristöä tai kokivat sen haastavana ja mielenkiintoisena. Erilaisista lähtökohdista ja odotuksista huolimatta sekä suomalaiset että virolaiset kokivat monenlaisia haasteita uudessa asuinmaassa sekä kärsivät sosiaalisten verkostojen niukkuudesta erityisesti heti muuton jälkeen. Suomalaisten turvatumman sosiaalisen aseman sekä parempien taloudellisten resurssien vuoksi heillä ei ollut samanlaista tarvetta luoda kontakteja virolaiseen yhteiskuntaan kuin virolaisilla oli suomalaisen yhteiskuntaan. Kuitenkin on tärkeätä muistaa, että muuton syy vaikutti myös suomalaisten kohdalla sosiaalisiin ja institutionaalisiin suhteisiin: aivan kuten virolaiset, myös omien opintojensa tai työnsä vuoksi muuttaneet suomalaiset pyrkivät alusta lähtien integroitumaan. Sen sijaan miehensä työkomennuksen vuoksi muuttaneiden naisten kontaktit asuinmaahan olivat vähäisiä ja heidän sosiaaliset verkostonsa koostuivat muista suomalaisista. Asuinmaahan solmitut sosiaaliset ja institutionaaliset siteet vaikuttivat oleellisesti siihen, minkä verran naiset omaksuivat asuinmaan käytänteitä osaksi omaa äitiyttään. Muuton syy sekä akkulturaatio vaikuttivat myös siihen, miten maahanmuutto vaikutti perheen sisäiseen dynamiikkaan ja työnjakoon.

Tutkimuksen otsikko ”Lähellä mutta niin kaukana” kuvastaa tutkimuksen kohteena olevan ilmiön – Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä tapahtuvan naisten maahanmuuton lähtökohtia. Vaikka välimatka Helsingin ja Tallinnan välillä on puolet lyhyempi kuin Helsingin ja Turun tai Helsingin ja Tampereen välillä, on Suomenlahden maiden välille piirtämä raja monella tavalla selkeä ja maat toisistaan erottava. Lingvivistisistä ja historiallisista yhteyksistä huolimatta maiden yhteiskunnalliset tilanteet ovat olleet – ja ovat osittain edelleen – hyvin erilaiset. Voidaankin sanoa, että fyysisestä välimatkasta huolimatta maiden väliset sosiaaliset todellisuudet ovat kaukana toisistaan, mikä heijastuu sekä yhteiskunnallisella tasolla että yksilöiden arjessa ja ovat näin ollen oleellisesti

vaikuttaneet maahanmuuttajanaisten odotuksiin ja kokemuksiin. Suomesta Viroon ja Virostä Suomeen muuttaneiden naisten, erityisesti pienten lasten äitien, odotuksien ja kokemusten tarkasteleminen rinnakkain tarjoaakin mielenkiintoisen ja hedelmällisen lähtökohdan maahanmuuton ja äitiyden välisen suhteen analysoimiseen. Tutkimuksen havainnot saavat tukea Papastergiadikselta (2000: 6), jonka mukaan maahanmuuton syyt ja muodot ovat monimuotoistuneet, mikä vaikuttaa oleellisesti odotuksiin ja kokemuksiin asuinmaassa.

Historialliset, poliittiset ja taloudelliset tekijät asettavat raamit, joiden puitteissa yksilöt toimivat. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että suurten massojen muuttaessa yhteiskunnalliset – kuten poliittiset ja taloudelliset – tekijät selittävät muuttoliikkeitä. Sen sijaan muuton ollessa vähäistä voi muuton syynä olla ihmissuhteet, itsensä kehittäminen tai vaikkapa seikkailunhalu. (Korkiasaari & Tarkiainen 2000: 135.) Tämä vaikuttaa pitävän paikkansa myös Suomen ja Viron välisessä muuttoliikkeessä: Viron uudelleen itsenäistymisen jälkeen monet ihmiset halusivat etsiä rauhallisempia olosuhteita kotimaan ulkopuolelta. Virallisesta muuttosyyistä riippumatta muuton todellinen motiivi oli halu saavuttaa rauhallisemmat olosuhteet (Hyvönen 2007a). Sen sijaan muutto Suomesta Viroon on ollut vähäisempää, ja syynä ovat olleet juuri halu kehittää itseään ja/tai uralla eteneminen sekä henkilökohtaiset syyt. Voidaan sanoa, että muuttoliike Virostä Suomeen on koko maan itsenäisyyden ajan ollut huomattavasti vilkkaampaa kuin Suomesta Viroon päin. Jotta muuttoliike Suomesta Viroon olisi väkilukuun suhteutettuna yhtä vilkasta kuin päinvastoin, tulisi noin 120 000 suomalaisen muuttaa Viroon, kun nyt suomalaisia asuu siellä alle 2 500. Vastaavasti, mikäli Suomessa olisi samassa suhteessa virolaisia kuin Virossa suomalaisia, olisi heidän määränsä noin 350.

Suomalaisten ja virolaisten naisten välillä voidaan havaita selkeä ero myös motivaatiossa juuri kyseistä kohdemaata kohtaan. Virolaisnaiset halusivat muuttaa nimenomaan Suomeen, joka oli maantieteellisesti, kulttuurisesti ja lingvistisesti läheisin maa, jossa yhteiskunnalliset olosuhteet olivat vakaat. Sosiaalisesti ja taloudellisesti pitkälle kehittynyt yhteiskunta mahdollisti erään haastateltavan sanoja lainatakseni ”normaalin elämän”. Sen sijaan Viro ei ollut varsinainen unelmien kohde yhdellekään haastatelluista suomalaisnaisista. Työkomennuksen vuoksi muuttaneille naisille se oli liikeyhtiön sanelema vaihtoehto ja opintojensa vuoksi muuttaneille naisille se tarjosi mahdollisuuden hankkia sellainen koulutus, johon pääseminen Suomessa olisi vaatinut huomattavasti suurempia ponnisteluja.

Toisaalta myös Suomen ja Viron asema maahanmuuttajia vastaanottavana maana oli erilainen. Osaltaan tähän vaikutti se, että erityisesti liikeyhtiöiden työkomennusten vuoksi tapahtuneiden muuttojen kohdalla suomalaisnaiset eivät olleet oikeutettuja mihinkään julkisiin yhteiskunnallisiin palveluihin. Virossa ei myöskään järjestetty mitään maahanmuuttajien kotoutumiseksi tarkoitettuja

tukipalveluita, kuten kielikursseja. Sen sijaan tähän ryhmään kuuluvat henkilöt olivat vakuutettuja lähettävien yritysten puolesta ja käyttivät yksityisiä palveluita. Onkin oletettavaa, että virolaisen yhteiskunnan näkökulmasta kyseiseen ryhmään kuuluvat suomalaiset olivat tervetulleita, koska heistä ei aiheutunut kustannuksia, mutta he toivat maahan tuloja. Sen sijaan Suomeen muuttaneiden virolaisten tilanne oli lähtökohtaisesti erilainen, sillä he hyödynsivät monipuolisesti suomalaisen yhteiskunnan tarjoamia, erityisesti lapsiperheille suunnattuja sosiaali- ja terveystalv palveluita. Toisaalta virolaisnaiset pyrkivät hakeutumaan työelämään mahdollisimman pian, minkä vuoksi he olivat suomalaisen yhteiskunnan näkökulmasta tuottavia veronmaksajia. Heidän ammattiosaamistaan ei kuitenkaan hyödynnetty yhtä tehokkaasti kuin mitä olisi ollut mahdollista, jonka vuoksi monet joutuivat täydentämään opintojaan tai hankkimaan kokonaan uuden koulutuksen, mikä aiheutti suomalaiselle yhteiskunnalle lisäkustannuksia (vrt. Sarvimäki 2008).

Käsillä oleva tutkimus tuo edellä esitettyine löydöksineen uutta valoa maahanmuuttotutkimukseen. Se antaa tukea aiemmille tutkimuksille, jotka ovat osoittaneet, että maahanmuuton luonne on muuttunut radikaalisti, sekä saanut uusia piirteitä (Papastergiadis 2000: 6). Vielä sata vuotta sitten maatalousvaltaisessa Suomessa matkustamista jopa paheksuttiin (Karisto 2008). Muutama kymmenen vuotta sitten siirtolaisuus perustui pääosin työperäiseen muuttoon ja muuttajat olivat enimmäkseen nuoria miehiä, joille muutto oli melko pysyvä ratkaisu. Teknologian kehittymisen myötä ihmisten kansainvälinen liikkuvuus on lisääntynyt ja myös maastamuutto saanut uudenlaisia muotoja (King ym. 2007). Pääasiallisen työmuuton aikakautena tapahtuneeseen muuttoliikkeeseen verrattuna uutta on paitsi se, että muuttajat ovat naisia myös se, että nykyiset muuttovirrat poikkeavat pitkälti aiemmista. Tässä tutkimuksessa se näkyy erityisesti suomalaisten kohdalla korkeana sosiaalisena asemana sekä määräaikaisena muuttona (vrt. Karisto 2008: 23.) Tähän ryhmään kuuluvien henkilöiden osalta muuttoa voidaan jossain määrin jopa kuvata Antti Kariston (2008: 24) sanoin mukavuusmuutoksi, jonka avulla naisten (tai heidän puolisoitensa) on ollut mahdollista saavuttaa sellainen taloudellinen hyöty, joka kotimaassa ei olisi ollut mahdollista. Aivan kuten Mahler ja Pessar (2003) esittivät, yksilön sosiaalinen asema eli se, miten hän sijoittuu maantieteellisten, historiallisten, poliittisten, taloudellisten ja sosiaalisten valtahierarkioiden vuorovaikutuksessa, vaikutti naisten odotuksiin ja kokemuksiin maahanmuutosta: mitä korkeampi oli sosiaalinen asema ja mitä turvatumpi oli asema maahanmuuttajana, sitä moninai- semmat olivat mahdollisuudet vaikuttaa omaa elämään koskeviin ratkaisuihin uudessa asuinmaassa.

Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi oman ulottuvuutensa tähän tutkimukseen on tuonut se, että tässä on tarkasteltu nimenomaan äitien – erityisesti pienten lasten äitien – maahanmuuttoa. Lasten olemassaolo on tuonut omat

haasteensa sekä mahdollisuutensa niin uuteen asuinmaahan asettumiseen kuin yhteydenpitoon lähtömaahankin. Toisaalta lasten olemassaolo helpotti uuteen asuinmaahan asettautumista, koska heidän kauttaan syntyi moninaisia siteitä, toisaalta lasten kautta siteet lähtömaahan vahvistuivat erityisesti niissä tapauksissa, joissa isovanhemmat asuivat siellä (vrt. Oksanen 2006). Aivan kuten Minna Säävälä (2007) havaitsi Suomessa asuvia kosovolaisia naisia käsitelleessä tutkimuksessaan, myös tässä tutkimuksessa äitiys – siis kyky synnyttää lapsia – oli arvostettu ominaisuus ja äitiyden merkitys korostui. Lasten olemassaolo paitsi vaikutti uudessa asuinmaassa sosiaalisten verkostojen muotoutumiseen, heidän kauttaan syntyi naisten elämään uudenlaista jatkuvuutta.

6.2. Pohdintaa metodologisista ja teoreettisista valinnoista

Valitsin tutkimusmenetelmäksi haastattelun, koska sitä pidetään parhaana tapana kartoittaa yksilöiden kokemuksia. Lisäksi olen täydentänyt ymmärrystäni tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä osallistuvan havainnoinnin avulla. Uskon, että aktiivinen osallistumiseni naisten aktiviteetteihin erityisesti Tallinnassa on ollut vaivannäön arvoista. Se mahdollisti ennakkotietojen keräämisen sekä haastatteluihin liittyvien tarkennusten tekemisen ja tarjosi mahdollisuuden tutustua ennalta joihinkin tutkimukseeni osallistuneisiin naisiin. Tutustuminen etukäteen helpotti varsinaisen haastattelun käynnistämistä sekä edesauttoi luottamuksellisen suhteen rakentamista. Lisäksi uskon, että läsnäoloni havainnointitilanteissa välitti naisille viestin aidosta kiinnostuksestani tutkimusaihetani kohtaan ja saattoi siten myös motivoida heitä kontribuoimaan enemmän tutkimukseeni hyväksi.

Haastatteluja tehdessäni käytin pohjana kysymysrunkoa. Kuitenkin jokainen haastattelu oli omanlaisensa, ja haastattelujen painopiste vaihteli haastateltavan mielenkiintojen ja elämäntilanteen mukaan. Koska minua kiinnostivat naisten omat kokemukset ja heidän niille antamansa merkitykset, pidin tärkeänä, että naiset saivat puhua myös muista itselleen tärkeistä asioista kuin mitä olin listannut. Tarkoitan kokemuksella haastateltavien omia tulkintoja sekä heidän tapaansa jäsentää heille tapahtuneita asioita. Kokemus on siis naisen oma näkemys tapahtuneista asioista, enkä sen vuoksi voi sitä kyseenalaistaa, pyrkiä ainoastaan ymmärtämään. Tarkastelemalla tutkimukseen osallistuneiden naisten kokemuksia sekä heidän tapaansa jäsentää niitä on mahdollista painottaa heidän toimijuuttaan (Rastas 2007: 96–104).

Jokainen tekemäni haastattelu oli vuorovaikutustilanne. Siihen, miten avoimesti ja monisanaisesti naiset halusivat kertoa kokemuksistaan, vaikuttivat monet tekijät. Näitä olivat ns. henkilökemiat, haastattelun ilmapiiri ja haastateltavan kokemus tilanteen luottamuksellisuudesta. Vilma Hännisen (1996) mukaan myös haastatteluun osallistuvan henkilön oletus siitä, mitä haastattelija

haluaa kuulla, vaikuttaa siihen, mitä haastateltava haastattelussa tuottaa. Tämän vuoksi haastatteluja ei voida tulkita puhtaina kertomuksina tietyistä kokemuksista, vaan niitä täytyy tarkastella haastattelun vuorovaikutustilanne huomioon ottaen. Tutkijan tehtävä onkin ankkuroida haastattelijan tuottama kertomus eri diskursseihin. Toisaalta tutkija voi ja hänen tulee myös analysoida myös kerronnan ristiriitaisuuksia ja ehtoja. (Oinas 2004: 220.) Elina Oinas (2004: 221) kuitenkin huomauttaa tähän liittyen, että ”haastattelujen aitoutta ei tarvitse epäillä, mikäli lähtökohtana on, että kaikki kerronta on hetkellistä, paikallista ja jollekin yleisölle kohdistettua”. Haastattelussa puhuttujen asioiden lisäksi tutkija voi tehdä johtopäätöksiä myös siitä, mitä haastateltavat jättävät kertomatta.

Haastatteluja tehdessäni kiinnitin huomiota siihen, että suomalaiset naiset olivat avoimempia kertomaan omista näkemyksistään ja kokemuksistaan kuin virolaiset. Tästä kertoo muun muassa se, että suomalaisten haastattelujen litteraatit olivat keskimäärin 21 sivua ja virolaisten 18 sivua. Vaikka litteroidun tekstin määrää ei suoranaisesti voi verrata haastattelujen rikkauteen, osoittaa se suomalaisten puhuneen enemmän. Suomalaisten innokkuutta osallistua ja jakaa maailmaansa sekä kokemuksiaan tutkijan kanssa on mahdollista selittää monilla eri tekijöillä. Ensinnäkin, he olivat verrattain korkeasti koulutettuja. Monet kertoivat omista opinnäytetöistään ja niiden tekemiseen liittyvistä prosesseista, osa puolestaan suunnitteli jatko-opintoja. Uskon, että omakohtaiset kokemukset sekä yleinen positiivinen suhtautumisen itsensä kouluttamiseen ja kehittämiseen auttoivat suhtautumaan myönteisesti myös toisen ihmisen tekemään tutkimukseen. Eri tilanteissa kävi myös ilmi, että naiset arvostivat kiinnostustani heidän elämäänsä kohtaan, minkä vuoksi he halusivat antaa tukensa tutkimukseni tekemiselle. Lisäksi tutkimukseni toi heidän arkeensa rutiinia piristävää vaihtelua, mikä koettiin positiiviseksi, ja uusi sosiaalinen suhde oli tervetullut. Toisaalta on hyvä huomata, että vaikka suomalaisnaiset yleisesti ottaen suhtautuivat kannustavasti tutkimukseni tekemiseen, ja minut toivotettiin tervetulleeksi niin aktiviteetteihin kuin kyläilemään yksityisiin koteihin, ei kaikkien suhtautuminen ollut yhtä positiivista. Eräs äiti nimittäin kyseenalaisti koko tutkimukseni järkevyyden. Erästä aktiviteettia havainnoidessani kuulin hänen sanovan: ”Pitää katsoa tarkkaan, mitä suustaan päästelee, koska toi raportoi kaiken eteenpäin”. Edellä lausutun valossa on mielenkiintoista, että hän halusi osallistua haastatteluun, vaikka suhtautui hyvin varauksellisesti osallistuvaan havainnointiini.

Virolaisten varauksellista suhtautumista puolestaan voidaan selittää erityisesti historiallisilla tekijöillä. Neuvostoliiton aikana vieraisiin ihmisiin ei katsottu voitavan luottaa, ja on mahdollista, että nämä mallit vaikuttavat vielä tiedostamattomalla tasolla ihmisten mielissä. Haastatteluja tehdessäni havaitsin myös, että nk. lämmittelykeskustelu virolaisten kanssa vaati pidemmän ajan kuin suomalaisten, ja he alkoivat puhua avoimemmin vasta haastattelun lopulla tai kun olin jo sulkenut nauhurin. Uskon, että sosiaalista välimatkaa minun ja haastateltavien

välillä lisäsi se, että olin suomalainen tutkija, ja näin ollen heidän näkökulmastaan ulkopuolinen ja osaton heidän kokemuksiinsa. Vahvistusta tälle antaa useiden naisten kokemus siitä, että toisten virolaisten kanssa oli mahdollista keskustella samalla tasolla esimerkiksi historiaan ja yhteiskunnallisiin oloihin liittyneistä kokemuksista. Lisäksi edustin tavalla tai toisella viranomaista, joihin on venäläisessä yhteiskunnassa liitetty epäluottamusta (Lonkila 1997). On myös mahdollista, että virolaiset kokivat velvollisuudeksi osallistua tutkimukseeni, vaikka eivät ehkä todellisuudessa halunneetkaan niin tehdä. Velvollisuudentunto osallistumista kohtaan saattaa juontaa juurensa esimerkiksi siitä, että haastattelemani naiset ilmaisivat kiittollisuutensa suomalaiselle yhteiskunnalle monista asioista, kuten hyvin järjestetystä sosiaaliturvasta sekä monipuolisista palveluista lapsiperheille. He halusivat näin hyvittää saamistaan palveluksista sekä etuisuuksista.

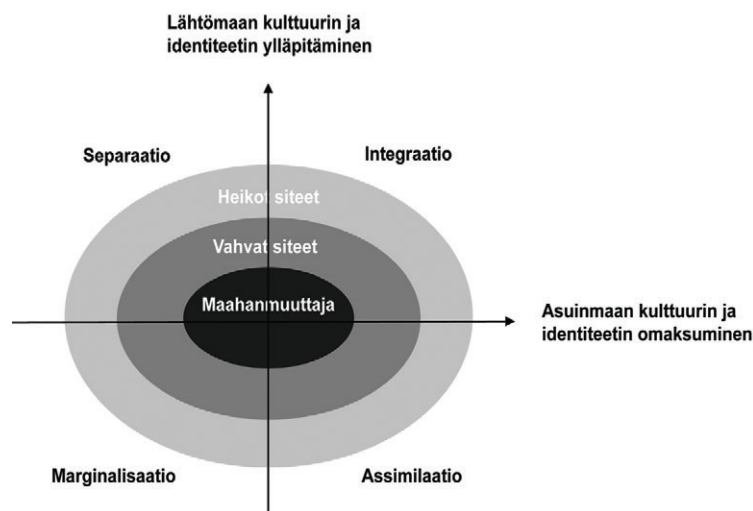
Suomalaisten ja virolaisten välillä havaitsemieni erojen lisäksi kiinnitin huomiota myös haastateltavien keskinäisiin eroihin, joita voidaan selittää esimerkiksi henkilökohtaisilla luonteenpiirteillä sekä sillä, miten paljon he ovat itse prosessoineet asioita. Henkilökohtaisesti ihailin joidenkin naisten kykyä ilmaista asiansa lyhyesti ja ytimekkäästi olennaiseen keskittyen. Näissä tapauksissa oli helppo esittää tarkentavia lisäkysymyksiä ja saada siten mahdollisimman paljon tietoa olennaisista asioista. Toisaalta joidenkin naisten runsassanaiset pohdiskelut sekä omien kokemusten yksityiskohtainen kuvailu värittivät haastatteluita mielenkiintoisella tavalla. Mielenkiintoinen havainto oli, että erityisesti ne suomalaisnaiset, jotka olivat työelämässä (tässä tapauksessa johtavassa asemassa tai muuten haastavassa tehtävässä), onnistuivat kiteyttämään ajatuksensa tiiviisti ja ytimekkäästi. Tulkitsen tämän johtuvan siitä, että sovittaessaan yhteen äitiyden ja työelämän, he ovat joutuneet opettelemaan kyvyn keskittyä olennaiseen.

Kokonaisuudessaan haastatteluaineistoni on laaja ja monipuolinen. Olen tavoittanut eri syistä muuttaneita, eri ajan Suomessa/Virossa asuneita ja erilaisessa elämäntilanteessa olevia naisia, joiden kokemuksissa on ollut mahdollista löytää paljon yhtäläisyyksiä ja eroja. Syntyneitä materiaalia olen tarkastellut sosiaaliskonstruktiivisten linssien läpi. Kyseinen lähestymistapa painottaa yksilön aktiivista roolia oman elämänsä konstruomisessa hyödyntäen useita teoreettisia viitekehyksiä, joista keskeisimmät ovat Berryn ym. (2002) akkulturaatiomalli ja Granovetterin (1973) teoria heikoista ja vahvoista sosiaalisista siteistä. Mallit ovat osaltaan tarjonneet peruskäsitteet sekä auttaneet ymmärtämään käsitteiden rajausta tarkasteltaessa naisten odotuksia ja kokemuksia Suomen ja Viron välillä tapahtuva maahanmuuttoa kohtaan. Käsillä oleva tutkimus osoittaa, että Berryn ja Granovetterin malleja voidaan hyödyntää rinnakkain. Mallien avulla on mahdollista ymmärtää naispuolisten maahanmuuttajien odotuksia ja kokemuksia sekä uuteen yhteiskuntaan asettumisesta että yhteydenpidosta lähtömaahan.

Tämän tutkimuksen löydökset osoittavat, että asuinmaahan orientoituminen ja yhteydenpito lähtömaahan ovat samanaikaisia ja toisiinsa vaikuttavia

prosesseja. Tämän vuoksi niitä tulisikin tarkastella rinnakkain. Työkalun tähän tarjoaa kehittämäni malli (kuvio 2), jossa on yhdistetty Berryn ja Granovetterin teoriat. Siinä huomioidaan sekä lähtömaassa että asuinmaassa tapahtuvat prosessit, jotka nivoutuvat toisiinsa moninaisilla tavoilla. Tutkimus antaa tukea aiemmille maahanmuuttajien sosiaalisia verkostoja käsitelleille tutkimuksille, jotka ovat osoittaneet, että lähtömaahan jääneillä sukulaisilla ja ystävillä on keskeinen merkitys myös maahanmuuton jälkeen (esim. Herrera Lima 2001). Vaikka nämä, Granovetterin (1973, 1983) termein, 'vahvat siteet' eivät pysty välittämään uuteen asuinmaahan asettautumisen kannalta keskeistä tietoa, ovat ne usein tärkeä osa arkea välimatkasta huolimatta. Erityisesti teknologian vallankumouksen myötä on yhteydenpito paitsi helpottunut ja saanut uusia muotoja, myös muuttunut edullisemmaksi. Thomas Faistin (2000: 101–102) mukaan vahvojen siteiden hyöty tulee esille erityisesti silloin kun yksilö puntaroi haluaan ja mahdollisuuksiaan maahanmuuttoon. Myös tätä tutkimusta varten haastatteleman ja suomalaiset että virolaiset naiset kertoivat pitävänsä yhteyttä sukulaisiin internetin kautta, mikä mahdollistaa äänen kuulemisen lisäksi myös toisen henkilön näkemisen.

Kuvio 2. Sosiaaliset verkostot ja akkulturaation yhdistävä malli.

Muuton syyllä oli keskeinen merkitys siinä, millaiseksi suhde asuinmaahan muodostui sekä siinä, millaisia kontakteja naiset sinne loivat. Suomeen muuttaneet virolaisnaiset pyrkivät lähtökohtaisesti hakeutumaan työelämään sekä integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Integroitumista edesauttoivat erityisesti suomalaisen yhteiskunnan organisoimat, lapsiperheille tarkoitetut monipuoliset palvelut. Ne paitsi helpottivat arkea ja korvasivat osittain sukulaisilta saadun las-

tenhoitoavun puuttumista, myös välittivät käsityksiä suomalaisen yhteiskunnan toimintatavoista. Vastaavanlainen tilanne oli niillä suomalaisnaisilla, jotka olivat muuttaneet Viroon omien opintojensa tai avioliiton vuoksi. Heille syntyi lähtökohtaisesti sosiaalisia ja institutionaalisia yhteyksiä virolaiseen yhteiskuntaan, vaikka opintojensa vuoksi muuttaneet naiset ylläpitivät myös institutionaalisia kontakteja Suomeen. Sen sijaan puolison työkomennuksen vuoksi muuttaneet naiset eivät osallistuneet työelämään, lisäksi heidän arkeaan helpotti palkattu kotiapu. Toisaalta tämä rajoitti yhteyksien muodostumista paikallisiin, mutta toisaalta heillä oli aikaa ja resursseja yhteydenpitoon muiden Virossa asuvien suomalaisten kanssa.

Aluksi kaikki siteet (mukana muuttavan perheen lisäksi) olivat heikkoja. Ajan myötä osa niistä muuttui vahvoiksi siteiksi. Tämä näkyi erityisesti virolaisten kohdalla, jotka olivat asuneet Suomessa pidempään kuin suomalaiset Virossa. Aluksi monien virolaisten tuttavat olivat olleet virolaisia, mutta myöhemmin he olivat ystävystyneet myös suomalaisten kanssa. Kontakteja paikallisiin syntyi muun muassa päiväkodin, koulun, työpaikan ja harrastusten kautta. Sen sijaan suomalaisten – erityisesti työkomennuksen vuoksi tapahtunut – muutto oli luonteeltaan lähtökohtaisesti määräaikaista, eivätkä tähän ryhmään kuuluneet suomalaiset ehtineet muodostaa vahvoja siteitä sen enempää muihin suomalaisiin kuin paikallisiinkaan. Heidän sosiaaliset siteensä jäivätkin useimmissa tapauksissa heikoiksi, vaikka ne olivat arjen kannalta keskeisiä. Tämän seurauksena Suomessa olevien sukulaisten ja ystävien merkitys henkisenä tukena ja luottamuksen kohteina painottui. Sen sijaan pysyvämmiin uuteen asuinmaahan asettuneiden suomalaisten sekä virolaisten kohdalla osa heikoista siteistä oli ajan myötä muuttunut vahvoiksi.

Lähtömaahan jääneet vahvat siteet pysyivät useimmissa tapauksissa vahvoina välimatkasta huolimatta. Yksilön halun ja käytössä olevien resurssien lisäksi niin lähtö- kuin asuinmaassa oleviin siteisiin vaikuttivat yhteiskunnalliset, kuten poliittiset tekijät. Esimerkiksi sekä suomalais- että virolaisnaiset käyttivät sosiaali- ja terveyspalveluita Suomessa. Tämä havainto saa tukea Thomas Faistilta (2000: 241), joka on havainnut, että maiden välillä vallitsevat poliittiset ja muut eriarvoisuudet vaikuttavat maahanmuuttajien lähtö- ja asuinmaan välillä ylläpitämiin suhteisiin joko käytännön tasolla (tiedon ja tavaroiden vaihto) tai symbolisesti, jolloin kulttuurin esiintymät ulottuvat molempiin maihin. Tässä tutkimuksessa Faistin havainto toteutui niin, että korkeatasoiset (sekä tutut ja turvalliseksi koetut) suomalaiset terveyspalvelut houkuttelivat suomalaiset matkustamaan Virosta kotimaahansa niitä varten. Toisaalta myös Suomessa asuvat virolaiset käyttivät niitä mielellään.

Konkreettisen matkustamisen lisäksi sekä suomalaiset että virolaiset ylittivät maiden rajat virtuaalisesti erityisesti Internetin avulla. Internetin avulla myös syntyi sellaisia siteitä, joita Granovetterin (1973) teoria ei huomioi. Nykyisin internet

kuitenkin tarjoaa runsaasti yksilön kannalta merkityksellistä informaatiota, johon on mahdollista tukeutua maantieteellisestä sijainnista sekä kulloisistakin sosiaalisista verkostoista riippumatta. Lisäksi internetin keskustelupalstoilla on mahdollista vaihtaa kokemuksia ja kysyä neuvoa anonyymisti täysin tuntemattomilta ihmisiltä. Internetin tarjoama tieto haastaakin Granovetterin käsitykset, koska se voi toimia samoilla periaatteilla kuin vahvat siteet. Useat sekä suomalaiset että virolaiset naiset painottivatkin keskustelupalstojen merkitystä sosiaalisen tuen tarjoajana, sillä samassa elämäntilanteessa olevilta naisilta sai sekä konkreettisia neuvoja että henkistä tukea. Internetin lisäksi satunnaisia kontakteja voi syntyä esimerkiksi harrastusten ja lemmikkieläinten kautta, ne kuitenkin tarjoavat yksilölle kulloinkin merkityksellistä informaatiota tai jopa tukea. (Hyvönen 2008b.) Tutkimus osoittaaakin, että niin internet kuin lemmikitkin muodostivat tärkeitä siltoja toisilleen tuntemattomien ihmisten välille.

6.3. Pohdintaa tutkimuksen toteuttamisesta ja ideoita jatkotutkimuksiin

Aloitin tämän tutkimuksen tekemisen perehtymällä aiempiin, maahanmuuttajanaisia käsitteleviin tutkimuksiin. Niistä tekemieni havaintojen perusteella suunnittelin kysymysrunгон, johon pyrin sisällyttämään oman tutkimukseni kannalta mahdollisimman paljon keskeisiä teemoja. Kerättyäni ja litteroituani haastatteluaineiston ryhdyin analysoimaan sitä. Aineistoa analysoidessani ja artikkeleita kirjoittaessani olen pyrkinyt aineistolähtöisyyteen eli nostamaan esiin ja tarkastelemaan sellaisia maahanmuuttoa ja äitiyteen liittyviä ilmiöitä, jotka nousevat aineistosta. Aineistoni laajuuden vuoksi minun on kuitenkin pitänyt tehdä runsaasti rajauksia. Tuloksia raportoidessa esiin nostamani aiheet valikoituivat haastatteluaineiston alustavassa analyysissä, sekä varsinaisessa koodauksessa ja luokittelussa. Suunnittelin artikkelit niin, että ne muodostavat kokonaisuuden ja pitäydyin tässä suunnitelmassa koko prosessin ajan. Mikäli nyt ryhtyisin kirjoittamaan artikkeleita alusta, tekisin muutamia valintoja toisin sekä rakentaisin kokonaisuuden hieman eri tavalla.

Toisessa artikkelissa tarkentaisin lähestymistapaa ja tarkistaisin otsikon. Nyt otsikko viittaa ”sosiaalisen tilan” käsitteeseen, vaikka sosiaalisia tiloja ei sinänsä käsitellä, eikä tilan käsitteeseen varsinaisesti palata artikkelin johtopäätöksissä. Thomas Faistin (2000: 202–210) mukaan transnationaalisilla sosiaalisilla tiloilla tarkoitetaan erilaisia sosiaalisia kontakteja, jotka voivat vaihdella lyhytkestoisista henkilökohtaisista kontakteista pitkäkestoiisiin transnationaaleihin yhteisöihin. Hänen mukaansa voidaan nimetä kolmentyyppisiä transnationaaleja sosiaalisia tiloja: pienissä ryhmissä tapahtuva ylijäräinen vastavuoroisuus, tavaroiden, ihmisten ja ideoiden vastavuoroinen kansallisvaltioiden yli tapahtuva vaihto sekä transnationaalit yhteisöt. Parempi alaotsikko toiseen artikkeliin olisi

ollut ”Transnationaalisuus Suomessa asuvien virolaisäitien elämässä”. Laura Huttusen (2002: 45) mukaan transnationaalisuuden eli ylijärjestyksen käsite kiinnittää huomiota konkreettisiin merkityksiin ja suhteisiin, jotka ylettyvät kansallisvaltioiden rajojen yli. On kuitenkin tärkeitä pitää mielessä, että vaikka maahanmuuttajien luoma sosiaalinen tila ylittää monenlaisia – myös kansallisvaltioiden – rajoja, ei missään tapauksessa voida puhua yhdestä ja yhtenäisestä globaalista tilasta. Siihen, missä määrin maahanmuuttajat pystyvät ylittämään näitä suhteita, vaikuttavat monet tekijät, kuten muuttosyy ja käytössä olevat resurssit (vrt. Huttunen 2002: 343.)

Riippumatta siitä, mitä käsitteitä transnationaaleista suhteista on käytetty, kyseessä oleva ilmiö on ajankohtainen sekä sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti tärkeä. Aiemmat ylijärjestyksiä sosiaalisia tiloja käsitelleet tutkimukset ovat keskittyneet tarkastelemaan asuin- ja lähtömaan välillä ylläpidettäviä suhteita lähinnä maahanmuuttajan itsensä näkökulmasta. Sen sijaan vähemmän on kiinnitetty huomiota ylijärjestyksen suhteiden merkityksestä lähtö- ja asuinmaassa (Smith 1998; Schmitter Heisler 2000:90). Lisäksi tarkastelun keskiössä on ollut maahanmuuttajien kotimaahan tekemät rahalähetykset (Tilly 2007). Tähän tutkimukseen osallistuneet virolaisnaiset kertoivat antaneensa rahaa kotimaassa oleville sukulaisilleen, mutta keskeisemmällä sijalla olivat muut yhteydenpidon muodot. Rahan antaminen koettiin kylmäksi, ja avun tarpeessa olevia sukulaisia haluttiin auttaa mieluummin käytännössä. Tärkeintä oli läsnäolo.

Termien tarkemman määrittelyn lisäksi toisessa artikkelissa olisi myös ollut perusteltua hyödyntää Granovetterin teoriaa nykyistä enemmän, sillä se olisi tarjonnut käsitteitä virolaisnaisten kokemusten jäsentämiseen. Kolmannen artikkelin tieteellistä arvoa puolestaan olisi nostanut se, jos siinä olisi selkeämmin esitetty Berryn ym. (2002) malliin kohdistettua kritiikkiä. Toisaalta Granovetterin ja Berryn teorian yhdistävän mallin olisi voinut esittää jo kyseisen artikkelin johtopäätöksissä.

Tämä tutkimus myös jättää joitakin kysymyksiä avoimeksi ja antaa ideoita jatkotutkimuksiin. Ensinnäkin, tutkimuksessa kävi ilmi, että Suomeen muuttaneet virolaiset olivat integroituneita suomalaiseen yhteiskuntaan, kun taas Viroon muuttaneet suomalaiset olivat joko integroituneita tai separoituneita. Integraatioon liittyvien prosessien tarkasteleminen – siis se, miten, millä osa-alueilla ja missä järjestyksessä integroituminen tapahtuu – tarjoaisi mielenkiintoisen jatkotutkimusaiheen. Toisen yhteiskunnallisesti merkityksellisen tutkimusaiheen tarjoaisi puolison työkomennukselle mukaan lähteneiden naisten työllistymiseen liittyvien prosessien tarkasteleminen. Aiemmat tutkimukset (esim. Coles & Fechter 2008) ovat osoittaneet, että muuttaminen miehen työn vuoksi vahingoittaa lähes aina vaimon omaa uraa. Vaikka tähän tutkimukseen osallistuneet naiset pitivätkin mahdollisuudesta hengähtää työelämän kuormituksesta, on mahdollista, että tilanne useita vuosia jatkuessaan ja maiden

vaihtuessa useita kertoja muuttuisi. Lähettävien maiden näkökulmasta naisten poissaolo työelämästä aiheuttaa huomattavia kustannuksia, koska usein kyseessä ovat korkeasti koulutetut naiset, jotka eivät pysty hyödyntämään kotimaassaan hankkimaansa koulutusta. Kyseistä aihepiiriä voisi jatkotutkimuksessa lähestyä useasta suunnasta. Voisi esimerkiksi tarkastella sitä, miten heidän osaamistaan voitaisiin hyödyntää tehokkaammin jo miehen työkomennuksen aikana, mutta erityisesti Suomeen palaamisen jälkeen. Parhaimmillaan korkeasti koulutettujen henkilöiden maahanmuutto voi hyödyttää niin muuttajaa itseään, lähtömaata kuin vastaanottavaa yhteiskuntaakin (Tanner 2005). On selvää, että ulkomailla asutun ajan myötä maahanmuuttajalle syntyy osaamista ja kokemuksia, joista hän voisi hyötyä palattuun työelämään lähtömaassa. Usein nämä kokemukset jäävät pitkälti hyödyntämättä. Tarvitaankin tutkimusta siitä, miten voitaisiin siirtyä pohtimasta aivovuodon (brain drain) aiheuttamia kustannuksia ja tarkastella sitä, miten ”aivovoittoa” (brain gain) voitaisiin hyödyntää nykyistä tehokkaammin (ks. myös Pistone & Hoeffner 2007). Tämä puolestaan liittyy olennaisella tavalla lähtö- ja asuinmaan välillä ylläpidettäviin moninaiisiin ja tiiviisiin transnationaalisiin suhteisiin. Hyvin suunniteltuna ja oikein toteutettuna myös puolisonsa työkomennuksen vuoksi muuttaneet naiset voisivat luoda erilaisia taloudellisia ja poliittisia siteitä, joista olisi hyötyä sekä lähtö- että asuinmaan yhteiskunnalle.

Lähteet

- Ahokas, Pirjo & Rantonen, Eila (1996) *Feminismin muukalaiset. Rodun ja etnisyyden haasteet*. Kosonen, Päivi (toim.) *Naissubjekti & postmoderni*. Tampere: Gaudeamus.
- Ainsaar, Mare (2005) *Reasons for Migration Reverse in Estonia*. *Yearbook of Population Research in Finland* 41. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, 139–149.
- Akhlaq Ahmad (2005) *Getting a Job in Finland. The Social Networks of Immigrants from the Indian Subcontinent in the Helsinki Metropolitan Labour Market*. Academic dissertation. Helsinki: University of Helsinki Press.
- Alapuro, Risto (2004) *Historiallisia vertailuja*. Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.) *Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia*. Vantaa: WSOY.
- Allport, Gordon, W. (1954) *The nature of prejudice*. Boston: Beacon Press.
- Andersson, Pernilla & Wadensjö, Eskil (2007) *The Employees of Native and Immigrant Self-Employed*. Discussion Paper Series IZA DP No. 3147. Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit – Institute for the Study of Labor.
- Andersson, Linda, E. (1994) "A New look at an old construct: cross-cultural adaptation". *International Journal of Intercultural Relations* 18(3): 293–327.
- Anis, Merja (2008) *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat: lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47. Helsinki: Väestöliitto.
- Anttonen, Anneli (1994) *Hyvinvointivaltion naisystävälliset kasvot*. Anttonen, Anneli; Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino.
- Arminen, Ilkka & Alapuro, Risto (2004) *Vertailut yhteiskuntatutkimuksessa*. Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.) *Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia*. Vantaa: WSOY.
- Baldassar, Loretta; Vellekoop Baldock Cora & Wilding, Raelene (2007) *Families caring across borders: Migration, ageing and transnational caregiving*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Beaverstock, Jonathan (2005) *Transnational Elites in the City: British Highly-Skilled Inter-Company Transferees in New York City's Financial District*. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31(2): 245–68.
- Berger, Peter, L. & Luckman, Thomas (1966) *The social construction of reality*. New York: Doubleday.
- Berry, John, V; Poortinga, Ype, H.; Segall, Marshall, H. & Dasen, Pierre R. (2002) *Cross-cultural psychology: Research and applications*. Cambridge: University Press.
- Bhopal, Kalwant (1998) *South Asian women in East London: Motherhood and social support*. *Women's Studies International Forum* 21, 485–492.
- Boyd, Monica & Griego, Elizabeth (2003) *Women and Migration: Incorporating Gender into International Migration Theory*. Migration Information Source.

- <<http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?id=106>> [Luettu 20.9.2006]
- Buijs, Gina (1993) "Introduction". Buijs Gina (ed.) *Migrant Women. Crossing Boundaries and Changing Identities*. Berg: Oxford, 1–20.
- Breton, Margot (1999) The relevance of the structural approach to group work with immigrant and refugee women. *Social Work with Groups* 22(2/3): 11–29.
- Carlson, Per (2007) *Socialt kapital och psykisk hälsa*. Statens folkhälsoinstitut. A 2007:05. <http://www.fhi.se/upload/ar2007/Rapporter%202007/A2007_05_Socialt%20kapital%20och%20psykisk%20halsa.pdf> [luettu 10.10.2007]
- Castles, Stephen; Korac, Maja; Vasta, Ellie & Vertovec, Steven (2002) *Integration: Mapping the field*. University of Oxford. Centre for Migration and policy Research and Refugee Studies Centre.
- Castles, Stephen & Miller, Mark (2003) *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. New York: Palgrave Macmillan.
- Chiswick, Barry, R (2000) Are Immigrants Favorably Self-Selected? Brettell, Caroline & Hollifield, James (toim.) *Migration Theory. Talking Across Disciplines*. New York: Routledge.
- Cheung-Blunden, Violet, L & Juang, Linda, P (2008) Expanding acculturation theory: are acculturation models and the adaptiveness of acculturation strategies generalizable in colonial context? *International Journal of Behavioral Development* 32(1): 21–33.
- Chodorow, Nancy (1978) *The Reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender*. Berkley: University of California Press.
- Coles, Anne & Fechter, Anne-Meike (2008) Introduction. Coles, Anne & Fechter Anne-Meike (toim.) *Gender and Family Among Transnational Professionals*. New York: Routledge, 1–21.
- DeLaet, Debra (1999) Introduction: The Visibility of Women in Scholarship on International Migration. Kelson, Gregory & DeLaet, Debra (toim.) *Gender and immigration*. Hampshire: Macmillan, 1–20.
- Donato, Katharine, M.; Gabaccia, Donna; Holdaway, Jennifer; Manalansan, Martin, IV.; Pessar, Patricia, R. (2006) A Glass Half Full? Gender in Migration Studies. Introduction. *IMR* 1(Spring 2006), 3–26.
- Dreby, Joanna (2006) Honor and Virtue. Mexican Parenting in the Transnational Context. *Gender & Society* 20(1): 32–59.
- Ehrenreich, Barbara & Russell Hochschild, Arlie (2003) Introduction. Ehrenreich, Barbara & Arlie Russell Hochschild (Eds): *Global Women. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London: Granta Books.
- Erel, Umut; Morokvasic, Mirjana & Shinozaaki, Kyono (2003) Introduction. *Bringing Gender into Migration*. Morokvasic-Muller, Mirjana; Erel, Umut & Shinozaki, Kyoko (toim.) *Crossing Borders and Shifting Boundaries*. Vol. I:

- Gender on the Move. International women's university 2000. Opladen: Leske & Budrich.
- Faist, Thomas (2000) *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Clarendon Press.
- Fechter, Anne-Meike (2007) *Transnational lives: Expatriates in Indonesia*. Aldershot: Ashgate.
- Foner, Nancy (2008) Gender and Migration: West Indians in Comparative Perspective. *International Migration* 47(1): 3–29.
- Forsander, Annika (2001) Etnisten ryhmien kohtaaminen. Forsander, Annika; Ekholm, Elina; Hautaniemi, Petri; Abdullah, Ali; Alitolppa-Niitamo, Anne; Kytäjä, Eve & Quoc Cuong, Nguyen (toim.) *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmenia Kustannus, 31–56.
- Forsander, Annika (2007) Kotoutuminen sukupuolittuneille työmarkkinoille? Maahanmuuttajien työmarkkina-asema yli vuosikymmen suomeen muuton jälkeen. Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, 312–334.
- GCIM (2005) *Migration in an interconnected world: New Directions for Action*. Global Commission on International Migration October 2005. <<http://www.gcim.org/en/finalreport.html>> [luettu 20.10.2008].
- Glassman, Irit & Eisikovits, Rivka, A. (2006) Intergenerational transmissions of motherhood patterns: three generations of immigrant mothers of Moroccan descent in Israel. *Journal of Comparative Family Studies* 37(4): 641–657.
- Goffman, Erving (1963) *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Gold, Steven, J (2001) Gender, class, and network: social structure and migration patterns among transnational Israelis. *Global Networks* 1(1): 57–78.
- Gordon, Leonie (2008) *The Shell Ladies' Project: Making and Remaking Home*. Coles, Anne & Fechter Anne-Meike (toim.) *Gender and Family Among Transnational Professionals*. New York: Routledge, 21–40.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2004) *Vertaileva ja poikkikulttuurinen tutkimus*. Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.) *Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia*. Vantaa: WSOY.
- Granovetter, Mark (1973) The Strength of Weak Ties. *The American Journal of Sociology* 78: 1360–80.
- Granovetter, Mark (1983) The strength of weak ties: A network theory revisited. *Sociological Theory* 1: 201–33.
- Granquist, Mark, A. (2006) *Estonian Americans*. <<http://www.everyculture.com/multi/Du-Ha/Estonian-Americans.html>> [luettu 8.8.06]
- Hall, Stuart (1996) *New ethnicities*. Morley, David & Chen Kuan-Hsing (toim.) *Critical dialogues in cultural studies*. London: Routledge.
- Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hansson, Leeni (2001) *Networks Matter: The Role of Informal Social Networks*

- in the Period of Socio-economic Reforms of the 1990s in Estonia. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 181. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Hansson, Leeni (2005) Viron venäjän- ja vironkielisten naisten työ- ja perhesuuntautuneisuuden eroista. *Työ ja ihminen* 19(2): 228–238.
- Hays, Sharon (1996) *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven: Yale.
- Helkama, Klaus (2005) Huippuosaajat ja kilpailukyky: HupS vastaan PIP. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (1): 77–81.
- Heidmets, Mati (1998) 'The Russian Minority: Dilemmas for Estonia', *Trames* 2(3): 264–273.
- Helsingin Sanomat (9.4.2006) Virolaisen vuokraväen kysyntä kasvanut yhä.
- Helsingin Sanomat (1.6.2008) Eläkeläinen majoitti katukerjäläisiä talven ajan kotiinsa Helsingissä.
- Helsingin Sanomat (2009a) (9.1.2009) Helsinki ei tarjoa romanikiertolaisille palveluja jatkossakaan.
- Helsingin Sanomat (2009b) (13.8.2009) Suomalaiset suhtautuvat suopeasti kansainväliseen adoptioon.
- Hernández-Albújar, Yolanda (2004) *Transferred motherhood: Life experiences of Latin American mothers in Italy*. A Theses presented to the graduate school of the University of Florida in partial fulfillment of the requirements for the degree of master of arts. University of Florida.
- Herrera Lima, Fernando (2001) *Transnational Families: Institutions of Transnational Social Spaces*. Pries, Ludger (ed.) *New Transnational Social Spaces: International Migration and Transnational Companies in the Early Twenty-first Century*. Lontoo: Routledge, 77–93.
- Hietala, Kari (2001) EU:n itälaajentuminen ja maahanmuutto Suomeen. Työministeriön julkaisu: EU:n itälaajentumisen vaikutukset työvoiman liikkuvuuteen. Työhallinnon julkaisu 291, Helsinki.
- Hindman, Heather (2008) *Shopping for a Hypernational Home: How Expatriate Women in Kathmandu Labour to Assuage Fear*. Coles, Anne & Fechter Anne-Meike (toim.) *Gender and Family Among Transnational Professionals*. New York: Routledge, 41–62.
- Hinrikus, Rutt (2006) *Fleeing westward*. Lie, Stuzanne, Malik, Lynda, Joe-Cannon, Ilvi & Hinrikus, Rutt (toim.) *Carrying Linda's Stones. An Antology of Estonian Women's Life Stories*. Tallinn: University Press, 333–344.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holm, Pasi; Hopponen, Anneli & Lahtinen, Markus (2008) *Maahanmuuttajien työkyky 2008*. Pellervon taloudellisen tutkimuskeskuksen raportteja nro 210. Helsinki: Pellervon taloudellinen tutkimuskeskus.
- Hondagneu-Sotelo, Pirette (1994) *Gender Displays and Men's Power: The "New Man" and the Mexican Immigrant Man*. Brod, Harry & Kaufman, Michael (toim.) *Theorizing Masculinities*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

- Hondagneu-Sotelo, Pirette & Avila, Ernestine (1997) "I am Here but I am There": The Meanings of Latina Transnational Motherhood. *Gender & Society* 11(5): 548–571.
- Hondagneu-Sotelo, Pirette (1999) Introduction. *Gender and Contemporary U.S. Immigration. American Behavioral Scientist* 42(4): 565–576.
- Hrdy, Sarah Blaffer (1999) *Mother Nature: Maternal Instincts and How They Shape the Human Species*. New York: Ballantine Books.
- Huttunen, Laura (2002) *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämänkerroissa*. Helsinki: SKS.
- Hyvönen, Heli (2007a) *Leaving Home Behind – Career Opportunity or Seeking for a Safer Life? A Study of Finnish and Estonian Migrant Women’s Experiences of Immigration*. *Finnish Yearbook of Population Research*. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos, 129–159.
- Hyvönen, Heli (2007b) "Koti on Suomessa mutta kotimaa on Viro". Suomessa asuvien virolaisäitien transnationaaliset sosiaaliset tilat. Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, 190–218.
- Hyvönen, Heli (2008a) *The Strength of Native Ties. Social Networks of Finnish Immigrants in Estonia*. *Trames* 4 (62/57): 421–440.
- Hyvönen, Heli (2008b) *Maa muuttuu, muuttuuko äitiys? Suomalaisten ja virolaisten naisten kokemuksia äitiydestä maahanmuuton jälkeen*. *Yhteiskuntapolitiikka* 73(5): 508–522.
- Hyvönen, Heli (2009) *Mistress or Maid? Tunturi, Janne, Räsänen, Tuomas & Hyvönen, Heli (toim.) Media, Interaction and Integration: Cross-cultural Dialogues in The Baltic Sea Area*. The Population Research Institute Working papers E 36/2009; Publications of The Graduate School on Integration and Interaction in The Baltic Sea Region, 10.
- Hämäläinen, Juha; Kraav, Inger & Raudik, Vilve (1994) *Perhekulttuurit ja vanhemmuus Suomessa ja Virossa*. Vertaileva tutkimus. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Hämäläinen, Ulla & Takala, Pentti: *Isien perhevapaat ja tasa-arvo*. Asplund, Lilja & Kauppinen, Kaisa (toim.) *Perhevapaavalinnat ja perhevapaiden kustannukset*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007: 69. Helsinki 2007, 22–45.
- Hänninen, Vilma (1996) *Tarinallisuus ja terveystutkimus*. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 33(2): 109–118.
- Ilmonen, Kai (2002) *Luottamus paikallisiin instituutioihin ja sosiaalisiin verkostoihin*. Ruuskainen, Petri (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- IOM (2003) *World Migration 2003. Managing migration – challenges and responses for people on the move*. Volume 2. IOM World Migration Report Series. Geneva: International Organization for Migration.
- Iosifides, Theodoros; Lavrentiadou, Mari; Petracou, Electra & Kontis, Antonios (2007) "Forms of social capital and the incorporation of Albanian immigrants

- in Greece". *Journal of Ethnic and Migration Studies* 33(8): 1343–1361.
- Jaakkola, Magdalena (2007) Suomalaisten suhtautuminen ulkomaiseen työvoimaan vuonna 2007. *Kuntoutus* 31(1): 21–38.
- Jaakkola, Magdalena (1984) Siirtolaiselämää: Tutkimus ruotsinsuomalaisista siirtolaisyhteisönä. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela (2000) Venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten perheavot ja identiteetti. Liebkind, Karmela (toim.) *Monikulttuurinen suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Tampere: Gaudeamus, 124–137.
- Jokinen, Eeva (1996) Väsynyt äiti: Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Kimmo & Kovala, Urpo (2004) Laadullinen vertaileva tutkimus. Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.) *Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia*. Vantaa: WSOY.
- Joronen, Tuula (2005) Maahanmuuttajien elinolot: Olosuhteita ja koettuja elinoloja. Tuula (toim.) *Maahanmuuttajien elinolot pääkaupunkiseudulla*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 7–9.
- Julkunen, Raija (1994) Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Anttonen, Anneli; Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 179–201.
- Järvinen-Tassopoulos, Johanna (2005) Muukalaisuuden labyrinthissa. Kreikansuomalaisten naisten matka jälkimoderniin arkeen. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Karisto, Antti (2008) Satumaa. Suomalaiseläkeläiset Espanjan aurinkorannikolla. Helsinki: SKS
- Kaskla, Edgar (2003): *The National Woman: Constructing Gender Roles in Estonia*. *Journal of Baltic Studies* 34: 298–312.
- Kero, Reino (1991) *Migration Traditions from Finland to North America*. Vecoli, Rudolph & Sinke, Suzanne (toim.) *A century of European Migrations, 1830–1930*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- King, Russell; Thomson, Mark; Fielding, Tony & Warnes, Tony (2004) *Gender, Age and Generations. State of the Art Report Cluster C8*. SCMR-Sussex Centre for Migration and Population Studies: University of Sussex.
- King, Russell; Thomson, Mark; Fielding, Tony & Warnes, Tony (2007) *Time, Generations and Gender in Migration and Settlement*. Phennix, Rinus, Berger, Maria & Kraal, Karen (toim.) *The Dynamics of International Migration and Settlement in Europe. A State of the Art*. IMISCOE joint studies. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Kodakondsus- ja migraatsioniamet (2004) *The Start of the Documentation of the Population of the Republic of Estonia*. < <http://www.mig.ee/eng/CMB/history/> > [8.8.06]
- Kofman, Eleonore (1999) Female 'birds of passage' a decade later: Gender and immigration in the European Union. *International Migration Review* 33(2): 269–99.

- Kofman, Eleonore; Phizacklea, Annie; Raghuram, Parvati & Sales, Rosemary (2000) *Gender and International Migration in Europe. Employment, Welfare and Politics. Gender, racism and ethnicity -series.* London: Routledge.
- Kofman, Eleonore & Raghuram, Parvati (2006) *Gender and global labour migrations: Incorporating skilled workers.* *Antipode* 38(2): 282–303.
- Koiranen, Viljo (1966) *Suomalaisten siirtolaisten sulautuminen Ruotsissa.* Porvoo: WSOY.
- Korkiasaari, Jouni. 2003. *Suomalaiset maailmalla – katsaus Suomen siirtolaisuuteen kautta aikain.* Siirtolaisuusinstituutti. <<http://www.migrationinstitute.fi/db/articles/art.php?artid=3>> [5.6.06]
- Korkiasaari, Jouni & Tarkiainen, Kari (2000) *Suomalaiset Ruotsissa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 3.* Siirtolaisuusinstituutti. Jyväskylä: Gummerrus.
- Kortteinen, Matti (1982) *Lähiö: Tutkimus elämäntapojen muutoksesta.* Helsinki: Otava.
- Kostiainen, Auvo (1988) *Loikkaarit. Suuren lamakauden laitton siirtolaisuus Neuvostoliittoon.* Helsinki: Otava.
- Kunz, EF (1973) *The refugee in flight: kinetic models and forms of displacement.* *International Migration Review* 7(2): 125–146.
- Kuus, Merje (2002) *European Integration in Identity Narratives in Estonia: A Quest for Security.* *Journal of Peace Research* 39(1), 91-108.
- Lagerspetz, Mikko (2007) *Estonia. European Immigration. A Sourcebook.* Triandafyllidou, Anna & Gropas, Ruby (toim.) Aldershot: Ashgate, 87–98.
- Laja, Reet (2000) *Women’s organizations as part of the third sector in Estonia. Towards a Balanced Society. Women and Men in Estonia.* Tallinn: Ministry of Social Affairs of Estonia. United Nations Development Program.
- Lan, Pei-Chia (2003) *Maid or Madam? Filipina Migrant Workers and the Continuity of Domestic Labor.* *Gender & Society* 17(2): 187–208.
- Landolt, Patricia & Da, Wei Wie (2005) *The Spatially Ruptured Practices of Migrant Families: A Comparison of Immigrants from El Salvador and the People's China.* *Current Sociology* 53(4): 625–653.
- Lee, Everett (1966) *A Theory of Migration.* *Demography* 31(1): 47–57.
- Leon, Ana & Dziegielewski, Sophia F. (2000) *Engaging Hispanic immigrant mothers: revisiting the time-limited psycho-educational group model.* *Crises Intervention* 6(1): 13–27.
- Liamputtong, Pranee (2000) *Motherhood and the challenge of immigrant mothers: a personal reflection.* *Families in Society – The Journal of Contemporary Human Services* 82(2): 195–201.
- Liamputtong, Pranee (2006) *Motherhood and “Moral Career”: Discourses of Good Motherhood Among Southeast Asian Immigrant Women in Australia.* *Qualitative Sociology* 29(1): 25–53.
- Liamputtong, Pranee & Naksook, Charin (2002) *Life as mothers in a new land: The experience of motherhood among Thai women in Australia.* *Health Care for Women International* 24: 650–668.

- Lie, Suzanne Striver & Malik, Lynda (2006) *Coping with the adversity*. Suzanne Lie; Lynda Malik; Ilvi Jõe-Cannon & Rutt Hinrikus (toim.) *Carrying Linda's Stones. An Anthology of Estonian Women's Life Stories*. Tallinn: Tallinn University Press, 525–590.
- Liebkind, Karmela (2000) *Johdanto*. Liebkind, Karmela (toim.) *Monikulttuurinen suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Tampere: Gaudeamus, 9–13.
- Liebkind, Karmela; Mannila, Simo; Jasinskaja-Lahti, Inga; Jaakkola, Magdalena; Kyntäjä, Eve & Reuter, Anni (2004) *Venäläinen, Virolainen, Suomalainen: kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lindström, Varpu (1992) *Defiant sisters. A social history of Finnish immigrant women in Canada*. *Studies in ethnic and immigration history*. Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
- Lonkila, Markku (1997) "Informal Exchange Relations in Post-Soviet Russia: A Comparative Perspective". *Sociological Research Online* 2(2) <<http://www.socresonline.org.uk/socresonline/2/2/9.html>> [15.6.09]
- Lonkila, Markku (2005) *Social Networks among Russian Information and Communication Technology Professionals. Post-Communist Economies*. 18(1): 13–31.
- Lukkarinen-Kvist, Mirjaliisa (2006) *Tiden har haft sin gång: hem och tillhörighet bland sverigefinnar i Mälardalen*. *Linköping Studies in Arts and Science* No. 372. Linköping: Linköpings Universitet.
- Maahanmuuttovirasto (2009a) *Ulkomaalaiset Suomessa*. <[http://www.migri.fi/download.asp?id=Ulkomaalaiset+Suomessa;1338;{DA35192C-9EBB-4970-B369-132A337FBFAFE}#294,2,Ulkomaalaiset Suomessa Suurimmat ryhmät 31.12.2008](http://www.migri.fi/download.asp?id=Ulkomaalaiset+Suomessa;1338;{DA35192C-9EBB-4970-B369-132A337FBFAFE}#294,2,Ulkomaalaiset+Suomessa+Suurimmat+ryhmat+31.12.2008)> [16.7.2009]
- Maahanmuuttovirasto (2009b) *Kiintiövalinta*. <<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?article=3269>> [16.7.2009]
- Maahanmuuttovirasto (2008) *Suomessa vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset 31.12.2007*. <<http://www.migri.fi/download.asp?id=Ulkomaalaiset+Suomessa+2007;1319;{3D53FC85-F740-4952-B974-A578488F296A}>> [31.10.2008].
- Maailmanpankki (2007) *The World Bank 13.08.2009* <<http://www.worldbank.org>> [16.7.2009]
- Malik, Lynda & Lie, Suzanne (2006) *Estonian women's life stories seen through sociological and gender glasses: Theoretical considerations*. Lie, Suzanne, Malik, Lynda, Joe-Cannon, Ilvi & Hinrikus, Rutt (toim.) *Carrying Linda's Stones. An Anthology of Estonian Women's Life Stories*. Tallinn: University Press, 25–43.
- Marjeta, Maarit (1998) *Kotimaassa tiedettiin kuka minä olen. Selvitys maahanmuuttajien kotoutumisesta*. Helsinki: Opetushallitus, Moniste 48.
- Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (2007) *Maahanmuuttajanaiset: käsitteet, tutkimus ja haasteet*. Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, 15–38.

- Massey, Douglas, S.; Arango, Joaquín; Hugo, Graeme; Kouaouci, Ali; Pellegrino, Adela & Taylor, Edward, J (1998) *Worlds in motion. Understanding international migration at the end of the Millennium. International studies in demography.* Oxford: Clarendon Press.
- McMahon, Martha (1995) *Engendering motherhood: Identity and self-transformation in women's lives.* New York: The Guilford Press.
- Miettinen, Sonja (2006) *Eron aika. Tyttärien kertomuksia ikääntyneen vanhemman kuolemasta. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 4/2006.* Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Migrationsverket (2009) *Asylsökande till Sverige 2008* <<http://www.migrationsverket.se>> [16.6.09]
- Moon, Seugsook (2003) *Immigration and Mothering. Case Studies from Two Generations of Korean Immigrant Women.* *Gender & Society* 17(6): 840–860.
- Narusk, Anu (2000) *Professional and family life: Combining paid and unpaid work. Towards a balanced society. Women and men in Estonia.* Ministry of Social Affairs of Estonia. Tallinn: United Nations Development Programme.
- Narusk, Anu & Hansson, Leeni (1999) *Estonian families in the 1990's: Winners and losers.* Tallinn: Estonian Academy Publishers.
- Nousiainen, Kirsi (2004) *Lapsistaan erillään asuvat äidit: Äitiysidentiteetin rakentumisen tiloja.* Jyväskylä: SoPhi.
- Nätkin, Ritva (1997) *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä.* Helsinki: Gaudeamus.
- OECD (2002) *International mobility of the highly skilled.* Paris: OECD.
- Oinas, Elina (2004) *Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa.* Liljeström, Marianne (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta.* Tampere: Vastapaino.
- Oksanen, Annika (2006) *Siirtonaisena Singaporessa. Ulkomaantyökomennukselle mukaan muuttaneet suomalaisnaiset kertovat kokemuksistaan.* Helsinki: Yliopistopaino.
- Paju, Imbi (2006) *Torjutut muistot.* Helsinki: Like.
- Papastergiadis, Nikos (2000) *The Turbulence of Migration. Globalization, Deterritorialization and Hybridity.* Cambridge: Polity Press.
- Pessar, Patricia, R & Mahler, Sarah J (2003) *Transnational migration: Bringing gender in.* *International Migration Review* 37(3): 812–46.
- Phizacklea, Annie (1983) *One Way Ticket: Migration and Female Labour.* Boston/London: Routledge.
- Phizacklea, Annie (1998) *'Migration and Globalization: A Feminist Perspective'.* Koser, Khalid (toim.) *The new migration in Europe: Contexts, constructions and realities.*
- Pistone, Michele & Hoeffner, John (2007) *Stepping out of the Brain Drain: Applying Catholic Social Teaching in a New Era of Migration.* Plymouth: Lexicon Books.
- Raghuram, Parvati (2004) *The difference that skills make: Gender, family migration strategies and regulated labour markets.* *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30(2): 303–21.

- Rahikainen, Marjatta (2007) Anticipating the globalisation of labour: Finnish women as immigrant and offshore labour for the Swedish economy. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 33(1): 95–112.
- Rantalaiho, Liisa (1994) Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea ja Nätkin, Ritva: Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Rastas, Anna (2007) Rasismi lasten ja nuorten arjessa: transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Tampere: Yliopistopaino
- Ravenstein, E.G. (1885) The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society* (48):167–9.
- Redfield, Robert; Linton, Ralph & Herskovits, Melville, J. (1936). Memorandum for the Study of Acculturation. *American Anthropologist* (38): 149–152.
- Reuter, Anni & Kyntäjä, Eve (2006) Kansainvälinen avioliitto ja stigma. Tuomas Martikainen (toim.) Ylirajainen kulttuuri: Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Helsinki: SKS, 104–125.
- Rõõm, Tairi & Kallaste, Epp (2004) Men and Women in the Estonian Labour Market: An Assessment of the Gender Wage Gap. Policy Analysis 8/2004. Praxis Centre for Policy Studies, Tallinn, Estonia.
- Rotkirch, Anna (2000) The Man Question: Loves and Lives in Late 20th Century Russia. Research Reports 1/2001. Helsinki: University of Helsinki, Department of Social Policy.
- Rotkirch, Anna (2003) Naturligtvis? Moderskap: Essentialism och evolutionsteori. *Kvinnoforskning* 3/2003.
- Rotkirch, Anna (2008) Venäläiset perheet murroksessa. Korhonen, Elina (toim.) Venäläiset perheet ja seksuaalisuus murroksessa. Helsinki: Väestöliitto, 6–25.
- Ruckenstein, Minna (2004) Työpaikkana maailma. Lähtijöiden näkökulmia globaaliin talouteen. Helsinki: Edita.
- Ruuskanen, Petri (2002) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Sagne, Silvain; Saksela, Sanna & Wilhelmsson, Niklas (2007) Finland. Triandafyllidou, Anna & Gropas, Ruby (toim.) *European Immigration. A Sourcebook*. Ashgate: Aldershot, 99–112.
- Sassen, Saskia (1999) *Guests and aliens*. New York: The New Press.
- Sarvimäki, Matti (2008) Assimilation to a Welfare State: Labor Market Performance and Use of Social Benefits by Immigrants to Finland. VATT-discussion papers 454. Helsinki: Government Institute for Economic Research (VATT).
- Schmitter Heisler, Barbara (2000). *The Sociology of Immigration. From Assimilation to Segmented Integration, from the American Experience to the Global Arena*. Brettell, Caroline & Hollifield, James (toim.) *Migration Theory. Talking Across Disciplines*. New York: Routledge.
- Scott, Sam (2006) The Social Morphology of Skilled Migration: The Case of the British Middle Class in Paris. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(7): 1105–1129.

- Sigad, Laura & Eisikovits, Rivka (2009) Migration, Motherhood, Marriage: Cross-Cultural Adaptation of North American Immigrant Mothers in Israel. *International Migration* 47(1), 63–99.
- Siim, Pihla (2007) Äidit ja heidän lapsensa. perhesuhteista neuvottelua yllirajaisissa perheissä. Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, 218–245.
- Smith, Robert (1998) "Transnational Localities: Community, Technology and the Politics of Membership within the Context of Mexico-US Migration". Smith, Michael Peter & Guarnizo, Luis G. (toim.) *Transnationalism from Below. Comparative Urban and Community Research*. New Brunswick, N.J.: Transactions Publishers, 196–238.
- Sotsiaalministerium (2008) Towards a Human-Centered Society. <www.sm.ee/engtxt/pages/goproweb0366> [1.2.09]
- Statistics Estonia (2009) Kodakondsus <<http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/06Kodakondsus/06Kodakondsus.asp>> [16.7.2009]
- Stark, Oded & Taylor, Edward, J (1989) Relative deprivation and international migration. *Demography* 26 (1): 1–14.
- Stepic, Alex, Grenier, Guillermo, Castro; Max, Dunn, Marvin (2003) *This Land is Our Land. Immigrants and Power in Miami*. Berkley: University of California Press.
- Säävälä, Minna (2007) Sukupuoli etnisen itseymmärryksen keskiössä. Naiseus, avioliitto ja perhe Kosovon albaaninaisten puheessa. Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, 68-87.
- Tanner, Arno (2005) Limitations to Win-win-win in Global Labor Migration. Acute emigration, migrant return and money remittances in developing country development. *Yearbook of Population Research in Finland* 41. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, 97–116.
- Tiilikainen, Marja (2003) *Arjen islam: Somalinaisten elämää Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Tiilikainen, Marja (2007) Somaliäidit ja transnationaalinen perhe. Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, 266–284.
- Tiilikainen, Marja (2008) *Menestyvät maahanmuuttajanaiset*. Helsinki: Väestöliitto.
- Tilastokeskus (2008) *Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1997–2007*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (2009) Väestörakenne <http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp> [16.7.2009]
- Tilly, Charles (2007) Trust Networks in Transnational Migration. *Sociological Forum* 22(1): 3–24.

- Torado, Michel, P. (1969) A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries. *The American Economic Review* 59: 138–148.
- Triandafyllidou, Anna; Gropas, Ruby & Vogel, Dita (2007) Introduction. Triandafyllidou, Anna & Gropas, Ruby (toim.) *European Immigration. A Sourcebook*. Ashgate: Aldershot, 1–18.
- Tulviste, Tiia & Ahtonen, Maarit (2007) Child-Rearing Values of Estonian and Finnish Mothers and Fathers. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 38(2): 137–155.
- Tummala-Narra, Pratyusha (2004) Mothering in a foreign land. *The American Journal of Psychoanalysis*. 64(2): 167–182.
- Työministeriö (2006) Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma. Työhallinnon julkaisu 371. Helsinki: Työministeriö.
- United Nations (1998) *International Migration Report*. Department of Economic and Social Affairs. ST/ESA/SER.A/20. New York.
- Uusitalo, Kari (1991) Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Porvoo: WSOY.
- Walsh, Katie (2008) Travelling Together? Work, Intimacy, and Home amongst British Expatriate Couples in Dubai. Coles, Anne & Fechter, Anne-Meike (toim.) *Gender and Family among Transnational Professionals*. New York: Routledge.
- Walsh, Sophie & Horenczyk, Gabriel (2001) Gendered patterns of experience in social and cultural transition: the case of English-speaking immigrants in Israel. *Sex Roles: A Journal of Research*. (October), 501–529.
- Weinreich Peter (2009) 'Enculturation', not 'acculturation': Conceptualising and assessing identity processes in migrant communities. *International Journal of Intercultural Relations* 33(2): 124–139.
- Zechner, Minna (2007) Maahanmuuttajaäitien näkemyksiä ja kokemuksia päivähoidosta ja koulusta palveluina. Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, 245–265.
- Zlotnik, Hania (1995) The south-to-north migration of women. *International Migration Review* 29 (1): 229–54.
- Zontini, Elisabetta (2004) Immigrant Women in Barcelona: Coping with the Consequences of Transnational Lives. *Journal of Ethnic and Migrations Studies* 30(6): 1113–1144.
- Ågren, Marja (2006) "Är du finsk, eller...?" En etnologisk studie om att växa upp och leva med finsk bakgrund i Sverige. Göteborg: Arkipelag.

Liite 1. Haastattelukysymykset

ELÄMÄNKERTA / MAASTAMUUTTO

Voisitko kertoa lyhyesti elämänekertasi (tärkeimmät tapahtumat)?
 Kuinka kauan olet asunut Suomessa/Virossa? Kumpi on kotimaasi?
 Miksi muutit Suomeen/Viroon?
 Oliko lähteminen helppoa? Mitkä tekijät ratkaisivat päätöksesi?
 Lähditkö yksin vai yhdessä perheesi/sukusi kanssa?
 Millaisia odotuksia sinulla oli Suomesta/Virosta?
 Onko maa vastannut odotuksiasi?
 Mitkä asiat olet kokenut positiivisiksi?
 Entä mitkä asiat olisit toivonut olevan toisin?
 Miten olet viihtynyt Suomessa/Virossa?
 Kaipaanko jotakin Suomesta/Virosta?
 Onko sinulla suunnitelmia palata pysyvästi Suomeen/Viroon?
 Kuinka usein vieraillet Suomessa/Virossa? Kenen luona?
 Mitä teet vierailuiden aikana / miksi vieraillet? Milloin vieraillet?

SOSIAALISET VERKOSTOT / ARKI (HOITO, TUKI, TALOUS)

Miten normaali arkenne rakentuu? Kerro esimerkiksi eilisestä päivästä
 Ketkä henkilöt osallistuvat Sinun ja lastesi arkeen?
 Kuinka paljon vietät aikaa päivittäin lasten kanssa? Entä puoliso?
 Kuka perheessänne hoitaa käytännön asiat (esimerkiksi yhteys kouluun)
 Millaisia sosiaalisia verkostoja Sinulla on? Ketkä ovat tärkeitä?
 Mikä on Eesti Lasteringin (tms.) merkitys? Entä muiden oma maalaisten?
 Entä keiden henkilöiden arkeen Sinä osallistut? Millä tavoin?
 Ketä henkilöitä muistat juhlapäivinä (lahjoin)? (Ketkä ovat läheisiä?)
 Onko äidin ja isän asemassa eroja Suomessa ja Virossa (tasa-arvo)?

OMA ÄITIYS (LASTEN SYNTYMÄ – ELÄMÄNVAIHE, TOIVEMÄÄRÄ?)

Mitä äitiys on?
 Missä vaiheessa/millaisessa tilanteessa 1. lapsenne syntyi? Missä maassa?
 Oliko teille selvää, että haluatte lapsia? Miksi? Mitkä syyt vaikuttivat?
 Halusitteko lapsia heti, kun menitte naimisiin?
 Entä muut lapset, missä ja millaisissa olosuhteissa ovat syntyneet?
 Mikä on mielestänne ihanteellinen lapsiluku? Haluaisitteko lisää lapsia?
 Onko Suomen ja Viron välillä eroja ihanteellisessa lapsiluvussa?
 Arvostetaanko Virossa enemmän monilapsisia perheitä?
 Millaista on olla suomalainen/virolainen äiti Virossa/Suomessa?

SUOMEN JA VIRON VERTAILEMINEN

Miten suomalainen/virolainen yhteiskunta on tukenut äitiyttäsi?

Millaisia palveluja yhteiskunta on järjestänyt? (päivähoito, neuvola yms.)

Olisitko kaivannut jotain muuta? Millaisia palveluita?

Miten yhteiskunta suhtautuu Sinuun työssäkäyvänä/työttömänä/kotiäitinä?

VARMISTUS SIITÄ, ETTÄ TÄRKEÄT ASIAT OVAT TULLEET ESILLE:

Oma syntymävuosi / lasten syntymävuodet

Omien vanhempien syntymävuodet, koulutus ja ammatti

Lapsuuden perhe – sisarukset (syntymävuodet ja koulutus)

Avoliitot

Muut tärkeät asiat (järjestökokemus, harrastukset yms.)

Liite 2. Haastateltavien rekrytointikirje

Hei,

Teen parhaillani väitöskirjaa Helsingin yliopistossa. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, millainen vaikutus yhteiskunnalla ja yksilön sosiaalisilla verkostoilla on äitiyden ja sen toimintakulttuurien muodostumisen kannalta. Keskeisin kiinnostuksen kohteeni on, miten yhteiskunta pystyy (lainsäädännöllisin ja sosiaalipoliittisin) keinoin säätelemään äitiyttä, ja toisaalta millainen merkitys sosiaalisilla verkostoilla on äitiyden muotoutumisen kannalta. Lähestyn aihetta perehtymällä Virossa asuvien suomalaisten ja Suomessa asuvien virolaisten äitien elämään. Tulen haastattelemaan yhteensä noin neljäkymmentä äitiä syvähaastattelumenetelmän avulla. Minua kiinnostavat ne asiat, jotka äidit itse kokevat tärkeiksi.

Tutkimukseni on osa professori Anna Rotkirchin johtamaa projektia perhemuodot ja syntyvyyden kuviot Suomessa, Virossa ja Venäjällä (REFER), jossa on mukana yhteensä kymmeniä yhteiskunta-tieteilijöitä Suomessa, Virossa ja Venäjällä.

Käännyn ystävällisesti puoleesi tiedustellakseni, olisitko mahdollisesti halukas osallistumaan tutkimukseeni. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Tutkimus on luottamuksellinen, eivätkä esille tulleet tiedot tule missään vaiheessa sivullisten tietoon. Tarkoitukseni on haastatella mahdollisimman erilaisia äitejä, erilaisista lähtökohdista. Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen, pyydän ottamaan yhteyttä alla mainittuihin osoitteisiin.

Ystävällisin terveisin,
Heli Hyvönen
0500-519213
Heli.Hyvonen@helsinki.fi

Liite 3. Haastateltavien demografiset tiedot

	Virolaiset	Suomalaiset
Lapsia muuttohetkellä	12	13
Ainakin yksi lapsi maastamuuton jälkeen	15	16
Ensimmäinen lapsi alle 20-vuotiaana	6	1
Ensimmäinen lapsi yli 30-vuotiaana	2	9
Haastatteluhetkellä yksi lapsi	11	7
Haastatteluhetkellä kaksi lasta	11	12
Haastatteluhetkellä kolme lasta	1	4
Haastatteluhetkellä neljä lasta	1	1
Ideaali lapsiluku (yleisellä tasolla)	2	3
Lasten ikä (vuotta)	1-25 v	0-18 v
Alle kouluikäisiä lapsia	14	21
Kouluikäisiä lapsia	10	9
Lapsia suomalaisen miehen kanssa	11	15
Lapsia virolaisen miehen kanssa	11	8
Lapsia muunmaalaisen miehen kanssa	3	1
Haastatteluhetkellä av(i)oliitossa suomalaisen kanssa	9	13
Haastatteluhetkellä av(i)oliitossa virolaisen kanssa	5	7
Muuttohetkellä yksinhuoltaja	6	-
Haastatteluhetkellä yksinhuoltaja	5	3

